

T.C.

UFUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN
SİLAHSIZLANMA ÇALIŞMALARI VE TÜRKİYE’NİN BU
ÇALIŞMALARA YAKLAŞIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

İBRAHİM AKDAĞ

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Özlen KÜNÇEK ÇELEBİ

ANKARA,2014

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN
SİLAHSIZLANMA ÇALIŞMALARI VE TÜRKİYE’NİN BU ÇALIŞMALARA
YAKLAŞIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

İBRAHİM AKDAĞ

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Özlen KÜNÇEK ÇELEBİ

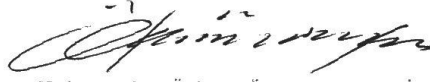
ANKARA,2014

KABUL VE ONAY

İbrahim Akdağ tarafından hazırlanan "Birleşmiş Milletler Tarafından Gerçekleştirilen Silahsızlanma Çalışmaları ve Türkiye'nin Bu Çalışmalara Yaklaşımı" başlıklı bu çalışma 09/06/2014 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunularak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY

Üye : Yrd. Doç. Dr. Özlen KÜNÇEK ÇELEBİ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Güner KOÇ AYTEKİN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Bu çalışmadaki fikirler, bireysel görüşümü yansıtmakta olup, mensubu olduğum Türk Silahlı Kuvvetlerinin görüşünü yansıtmamaktadır.

Tezimin/Raporumun 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

İbrahim AKDAĞ

ÖZET

AKDAĞ İbrahim. Birleşmiş Milletler Tarafından Gerçekleştirilen Silahsızlanma Çalışmaları ve Türkiye'nin Bu Çalışmalara Yaklaşımı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014

Silahların insanlık tarihindeki yerini taş devirlerine kadar takip etmek mümkündür. İnsanlık tarihi kadar eski olan silahlar, tıpkı insanlar gibi devletlerin de vazgeçilmez bir güvenlik aracı haline gelmiştir. Sanayi devrimiyle beraber kitle ölümlere sebep olabilecek öldürücülüğe ulaşan silahların bu yıkım kapasitesi devletlerin güvenlik endişelerini ön planda tutarak, silahsızlanma çalışmalarına başlamasına sebep olmuştur. Ancak bu ilk silahsızlanma çalışmaları başarılı olamamış ve insanlık Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının acılarına mahkum olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Birleşmiş Milletler silahsızlanmayı kendi temel hedefleri arasına almıştır.

Kurulduğu ilk yıllardan itibaren BM silahlanma ile mücadele içinde olmuştur. BM, Nükleer silahların yayılımının azaltılması, Kimyasal ve Biyolojik silahların yasaklanması ve yok edilmesi, küçük silahların yayılımı ile mücadele, konvansiyonel silahsızlanma, bölgesel silahsızlanma gibi alanlarda çalışmalarda bulunmuş ve çeşitli antlaşmaların üye devletlerce imzalanarak konu ile ilgili yaptırımsal kararlar alınmasını sağlamıştır. Ancak bu çalışmalar istenilen sonuçları tam olarak vermemiştir. Dünya da halen kullandıklarında tüm insanlığı yok etmeye yetecek kadar nükleer silah bulunmaktadır. Tüm çabalara rağmen biyolojik ve kimyasal silahlar halen silahlı çatışmalarda kullanılmaktadırlar. Konvansiyonel silahlanma bir yarış içince devam etmektedir. Bölgesel silahsızlanma çalışmaları uygulandıkları bölgelerde yaşanan silahlı çatışmaların önüne geçememektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, BM'ye ilk kurulduğu andan itibaren destek vermektedir. Türkiye, jeopolitik konumunu göz önüne alarak silahlanmayı güvenliği için bir zorunluluk olarak görmektedir. BM tarafından gerçekleştirilen çalışmalara bu kapsamda yaklaşan Türkiye, gücüne olumsuz etki yapacağını düşündüğü çalışmalara katılmazken güvenliğine katkıda bulunduğuna inandığı çalışmalara destek vermektedir.

Anahtar Sözcükler: Birleşmiş Milletler, Güvenlik, Silahsızlanma, Silahlanma, Türkiye

ABSTRACT

AKDAĞ, İbrahim. Disarmament Studies Conducted By United Nations and Turkey's Approaches to These Studies , Master Thesis, Ankara, 2014

We can track the place of weapons in human history to stone ages. Weapons are old as humankind and when their security is the subject, like humans, states are depend on weapons. With the beginning of industrial age weapons reached to mass killing capacity. This mass killing capacity forced states to disarmament studies. But this first disarmament studies did not succeed and humanity was sentenced to horror of World War 1 and 2.

United Nations was founded right after the end of World War 2 and one of its main idea is disarmament. Very beginning of its foundation UN fight againsts armament and arms race. UN made studies in non-proliferation of nuclear weapons, banning and destroying the biological and chemical weapons, non-proliferation of Small Arms, conventional disarmament, regional disarmament cases. Under the UN's leadership many disarmament treaties were signed. But all these studies were not enough to get the desired conclusions. After these important stuides today humankind still have nuclear weapons which have enough capacity to end the civilization. Chemical and biological weapons are still used in armed conflicts. Conventional armament race is still existing. Regional disarmament studies can not reduce the conflicts in subjected regions.

Turkish Repuclic supports UN from the time of its foundation. For Turkey, considering its geopolitical position, defence is a vital issue. When approaching UN's disarmament studies Turkey always take into consideration its security concerns. When Turkey thinks this studies can reduce its power than it doesn't attend subjected disarmament studies. But in opposite situations it gives its full support to subjected disarmament studies.

Key Words: United Nations, Security, Armament, Disarmament, Turkey

ÖNSÖZ

Bu çalışmada silahsızlanma ve silahlanma konuları ele alınmıştır. Silahlanma günümüz dünyasında sürekli olarak yüz yüze olduğumuz bir gerçekliktir. Devletler hatırı sayılır bir bütçeyi bu alana ayırmaktadırlar. Bu bütçeyi ayırırken en önemli neden olarak güvenliği göstermektedirler. Bugün uluslararası ilişkiler alanında artık sadece askeri gücün etken olmadığını, ülkelerin iç dinamikleri, sosyal ve kültürel değerlerin, insan hakları gibi etkenlerin de var olduğu kabul edilse de güvenlik söz konusu olduğunda devletler gücü ön planda tutmaktadırlar. Bir güvenlik tedbiri olarak ortaya çıkmış olan silahsızlanma çalışmaları söz konusu bütçelerin barışçı amaçlar için kullanılabilmesi için tek çıkar yol olarak görünmektedir. Silahsızlanmanın silahlanma karşısındaki başarısı üzerinde araştırma yapılarak silahsızlanma çalışmalarının geldiği düzey ortaya konmaya çalışılmıştır.

İki yıldır beraber çalıştığım saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Özlen KÜNÇEK ÇELEBİ çalışma konusunun belirlenmesinden sonlandırılmasına kadar tüm aşamalarda hiçbir desteğini esirgememiştir. Vermiş olduğu destek ve sağlamış olduğu bakış açısı nedeniyle hocama ne kadar teşekkür etsem azdır.

Yüksek lisans tezimin araştırma ve yazım sürecinde manevi desteğini sürekli hissettiğim, bana her türlü çalışma imkanı sağlayan eşim Nilay ÖZTÜRK AKDAĞ'a teşekkürlerimi sunmayı kendime bir borç bilirim.

İbrahim AKDAĞ

ANKARA, Mayıs 2014

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLO LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GELECEĞE SİLAHLANMA

1.1 Silahlanma Kavramının İçeriği ve Niteliği.....	4
1.2 19.Yüzyılda ve 20. Yüzyılın İlk Yarısında Silahlanma.....	5
1.3 Soğuk Savaş Döneminde Silahlanma ve Topyekun Güvenlik Anlayışının Ortaya Çıkması.....	10
1.3.1 BM'nin Kuruluşu.....	11
1.3.2 NATO'nun Ortaya Çıkışı.....	12
1.3.3 Doğu Blokunun Oluşması ve Varşova Paktı.....	13
1.3.4 Soğuk Savaşın Ortaya Çıkışı ve Silahlanma Yarışı.....	13
1.4 Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Silahlanma.....	14
1.5 Türkiye'nin Kısa Silahlanma Tarihi.....	19

İKİNCİ BÖLÜM
ULUSLARARASI GÜVENLİĞİ ARTIRMAK İÇİN BM TARAFINDAN
GERÇEKLEŞTİRİLEN SİLAHSIZLANMA ÇALIŞMALARI

2.1 Silahlanmanın Önlenmesi İçin Silahsızlanma Kavramının Ortaya Çıkması.....	25
2.2 İlk Silahsızlanma Çalışmaları.....	26
2.3 BM Örgütüncü Ortaya Konulan Silahsızlanma Çalışmaları.....	30
2.3.1 BM Bünyesindeki Silahsızlanma Organizasyonları.....	31
2.3.2 Kitle İmha Silahlarıyla Mücadele.....	32
2.3.2.1 Nükleer Silahsızlanma.....	33
2.3.2.2 Biyolojik ve Kimyasal Silahsızlanma Çalışmaları.....	37
2.3.2.3 Taktik Ve Balistik Füzeler.....	40
2.3.2.4 Kitle İmha Silahı Üretiminde Kullanabilecek Maddelerin İhracının Kontrolü Çalışmaları.....	41
2.3.3 Konvansiyonel Silahsızlanma.....	43
2.3.3.1 Konu ile İlgili BM'nin Doğrudan Kontrolü Olmayan Çalışmalar.....	44
2.3.3.2 Hafif ve Küçük Silahların Yasaklanması Ve Denetlenmesi.....	45
2.3.3.4 Silah Ticareti Antlaşması (Arms Trade Treaty).....	46
2.3.3.5 Anti Personel Mayınları Konvansiyonu (Ottawa Treaty).....	47
2.3.2.6 Demet Bombası Konvansiyonu.....	47
2.3.4 Bölgesel Silahsızlanma Çalışmaları.....	48
2.4. BM Silahsızlanma Alanında Ne Kadar Başarılı Olmuştur?.....	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BM TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN SİLAHSIZLANMA ÇALIŞMALARI VE
TÜRKİYE’NİN BU ÇALIŞMALARA YAKLAŞIMI

3.1 Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Güvenlik Kaygıları ve Bu Kaygıların Silahsızlanma Çalışmaları Katılımına Olan etkileri.....	52
3.2 Osmanlı Döneminde Yaşanan Silahsızlanma Çalışmaları.....	54
3.3. 1923-1945 Arası Dönemde Türkiye Cumhuriyeti’nin Dünyadaki Silahsızlanma Çalışmalarına Yaklaşımı.....	55
3.4 Birleşmiş Milletler Tarafından Gerçekleştirilen Silahsızlanma Çalışmaları ve Türkiye.....	57
3.4.1 Kitle İmha Silahlarının Azaltılması ve Yok Edilmesi Çalışmalarına Türkiye’nin Yaklaşımı.....	57
3.4.2 Türkiye’nin Konvansiyonel Silahsızlanma Çalışmalarına Katılımı.....	63
3.5 Türkiye’nin Gelecekteki Silahsızlanma Çalışmalarına Olası Tepkileri.....	70
SONUÇ.....	72
KAYNAKÇA.....	75

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Birinci Dünya Savaşına Katılan Ülkelerin Seferber Ettikleri Asker Sayıları

Tablo-2 Bölgesel Askeri Harcamalar

Tablo-3 BM Silahsızlanma Antlaşmaları Ve Türkiye

Tablo-4 Bölgedeki Balistik Füzeler

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
NATO	:North Atlantic Treaty Organization
VP	: Varşova Paktı
BM	: Birleşmiş Milletler
COMECON	: (Council for Mutual Economic Assistance) Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
ICBM	: (Inter Contitenal Ballistic Missile) Kıtalar Arası Balistik Füze
KGB	: (Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti) Devlet Güvenlik Komitesi
CIA	: (Central Intelligence Agency) Merkezi İstihbarat Teşkilatı
İHA	: İnsansız Hava Aracı
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
TAMTAŞ	: Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi
TAI	: (Turkish Aerospace Industries) Türk Havacılık ve Uzay Sanayii
UNIDIR	: (United Nations Institute for Disarmament Research) Birleşmiş Milletler Silahsızlanma Araştırmaları Enstitüsü
UNODA	: (United Nations Office For Dısarmament Affairs) Birleşmiş Milletler Silahsızlanma Ofisi
NSYÖA	: Nükleer Silahlarının Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması

UAEA	: Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
NDYA	: Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması
SALT-1	: (Strategic Arms Limitation Talks) Stratejik Silahları Sınırlama Görüşmeleri
SLBM	: (Submarine Launched Ballistic Missiles) Denizaltılardan Fırlatılan Balistik Füze
START-1	: (Strategic Arms Reduction Treaty) Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması
PLN	: Pre-Launch Notifications
NPT	: (Treaty On The Non-Proliferation Of Nuclear Weapons) Nükleer Silahlarının Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
CFE	: The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe
ASA	: Açık Semalar Antlaşması
UNRCPD	: (The United Nations Regional Centre for Peace, Disarmament and Development in Pasific and Asia) BM Asya ve Pasifikte Silahsızlanma ve Barış Bölgesel Merkezi
UNLIREC	: (The United Nations Regional Centre for Peace, Disarmament and Development in Latin America and the Caribbean) BM Latin Amerika ve Karayipler de Silahsızlanma ve Barış Bölgesel Merkezi
UNREC	: (The United Nations Regional Centre for Peace, Disarmament and Development in Africa) BM Afrika Silahsızlanma ve Barış Bölgesel Merkezi
ECOWAS	: Economic Community Of West African States

SADC	: Southern African Development Community
UNICEF	: (United Nations International Children's Emergency Fund) Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WD	: Wassenaar Düzenlemesi
FTKR	: Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi
AG	: Avustralya Grubu
KİS	: Kitle İmha Silahı
NTG	: Nükleer Tedarikçiler Grubu
MSB	: Milli Savunma Bakanlığı
TAEK	: Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Kurulu
PSI	: (Proliferation Security Initiative) Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisiyatifi
HCOC	: (Hague Code of Conduct Against Ballistic Missile Proliferation)Lahey Balistik Füze Yayılmasına Karşı Davranış İlkeleri Rehberi
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
UAKKA	: Uyarlanmış Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
RF	: Rusya Federasyonu
CCW	: Chemical Weapons Convention
STA	: Silah Ticareti Antlaşması
MANPADS	: Man-portable air-defense systems

GİRİŞ

İnsan doğası gereği kendini savunmaya güdülenmiştir. Bu güdünün diğer canlılarda da var olduğunu göz önüne aldığımızda, savunma güdüsünün insan psikolojisinin derinlerine çok uzak bir geçmişte yerleşmiş olduğunu görmekteyiz. İnsanlar bu güdülerini nedeniyle alet yapabilme kapasitesine ulaştıkları ilk anlardan itibaren kendilerini savunmak için silah yapımına girişmişlerdir. Gerek karanlık dönemde resmedilmiş mağara resimleri gerekse döneme ait arkeolojik kalıntılar bu savımızı desteklemektedir. Silah kavramının insanlık tarihi kadar eski olması onun devlet kavramından da eski olduğunu ortaya koymaktadır. Devlet kuramı ilk ortaya çıktığında güvenlik ve silah kavramı çoktan insanların belleklerine yerleşmiş bulunmaktaydı. Bu nedenle devlet olgusu gelişiminden itibaren güvenlik ve silah kavramları ile iç içe geçmiş ve günümüz devlet anlayışına kadar olan evrimsel aşamada güvenlik ve silah kavramının bu devlet olgusunda önemli etkileri olmuştur.

Çalışmada değerlendirmeler saldırgan gerçekçiliğin temel savları ele alınarak yapılacaktır. Bu bağlamda özellikle devletlerin güvenlikleri söz konusu olduğunda taviz vermeye yaklaşmadıkları ve silahlanmaya silahsızlanmadan daha çok önem verdikleri sık sık ortaya konacaktır. Silahsızlanma çabalarını başarısızlığa uğratacak olan temel etkenin, silahsızlanma kavramının milli güç öğelerinden olan askeri gücün zayıflaması olarak algılanması olduğu vurgulanacaktır.

Devletlerin uluslararası ilişkilerin en temel aktörü olduğunu göz önüne aldığımızda beraber yol aldığı güvenlik, silah ve silahlanma olguları da uluslararası ilişkilerin önemli bir ögesi olarak öne çıkmaktadır. Şüphesiz silahlar savaş olgusunu beraberinde getirerek savaş dönemlerinde artan bir şekilde rol almışlardır. Savaş olgusu ise uluslararası ilişkiler alanında Sanayi Devrimine kadar politikanın doğal bir uzantısıdır. Bu dönemden sonra giderek artan bir biçimde ortaya çıkarak güvenlik çalışmalarının artırılmasına neden olmuştur. Savaşı önleyici kayda değer gelişmelerin yaşanması için Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği büyük yıkımların yaşanması gerekmiştir. Bu dönemde silahlanmaya karşı silahsızlanma çalışmaları başlatılarak uluslararası barış sağlanmaya çalışılmıştır. Tıpkı silahlanma gibi silahsızlanma da

güvenlik çalışması olarak ortaya çıkmış, devletlerin güvenlik ihtiyaçlarının bir getirisi olarak doğmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası düzeni sağlamak, devletler arası diyalogu artırarak sorunlara barışçıl çözümler getirmek amacıyla Birleşmiş Milletler Örgütü kurulmuştur. Bu örgütün kuruluş amaçlarındaki en temel öğelerden bir tanesi de silahsızlanmadır. Günümüzde silahsızlanma kavramı çok geniş bir uygulama alanına sahiptir. Devletler arası ikili antlaşmalarda, hatta ticari antlaşmalarda silahsızlanma ile ilgili maddeler mevcuttur. Konunun genişliği nedeni ile silahsızlanma kavramı BM çerçevesinde ele alınmıştır. Türkiye konuya örnek alınarak, söz konusu çalışmalara yaklaşımları irdelenmiştir.

Bu çalışmanın amacı, uluslararası güvenliği sağlamaya yönelik bir ihtiyaç olarak ortaya çıkan silahsızlanma çalışmalarını BM çerçevesinde ele alarak silahsızlanma çalışmalarının silahlanma karşısında ne kadar başarılı olduğunu ortaya koymaktır. Çalışmanın bir diğer amacı da, Türkiye örneği üzerinde araştırma yapılarak; Türkiye'nin silahsızlanma olgusu temel alınarak güvenlik sorunsalına olan bakış açısını ortaya koymaktır.

Yukarıda yer alan hipotezler çerçevesinde tez planını ele aldığımızda; tezimiz üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde güvenlik ve silahlanmanın kavramsal bir alt yapısı oluşturularak iki kavram arasındaki bağlantı açıklanmaya çalışılmıştır. Türkiye örneğinden hareket ederek, Türkiye'nin tepkilerini, uluslararası alandaki yaşanan söz konusu tepkilere benzerlik gösterdiği ortaya konmaktadır. Silahlanma ve güvenlik konusu ele alınırken tarihsel süreç ele alınmış ve uluslararası arenadaki gelişmelerin ve teknolojik yeniliklerin, alanda gerçekleştirdiği değişiklikler ele alınmıştır. Bilimsel gelişmelerin savaşı ve güvenlik anlayışını dönüştürmesi ve ülkelerin söz konusu dönüşüme seyirci kalmadıkları vurgulanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde silahsızlanma kavramının içeriği ve tarihsel gelişimi ele alınarak birinci bölümde oluşturulan kavramsal yapının çatısı oluşturulmuştur. Çalışmanın çerçevesini oluşturan BM tarafından gerçekleştirilen silahsızlanma çalışmaları ele alınarak konunun genel çerçevesi çizilmiştir. Bu çerçeve çizilirken hukuksal yaptırım güçleri göz önünde bulundurularak uluslararası antlaşmalar odaklı bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Birinci bölümde oluşturulan silah kategorileri

göz önünde bulundurularak söz konusu silahsızlanma çalışmaları bu kategorilere ayrılarak açıklanmıştır. Bu bölümde bölgesel silahsızlanma çalışmalarına yer verilerek söz konusu çalışmaların sadece belirli silahların yok edilmesi veya kontrol edilmesi alanları ile sınırlı olmadığı, topyekun silahsızlanma çalışmalarının da yapıldığı vurgulanmıştır. Söz konusu çalışmalar sonucunda alınan kararlara zaman zaman uyulmadığı örneklerle açıklanarak silahsızlanma çalışmalarının başarısı değerlendirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye örneği ele alınarak Türkiye'nin söz konusu silahsızlanma çalışmalarına olan yaklaşımı ele alınmıştır. Türkiye'nin yaklaşımlarını güç ve güvenlik kavramlarının etkilediği vurgulanmıştır. Ayrıca Türkiye ve Osmanlı dönemi karşılaştırılarak her iki dönemdeki güvenlik algılamalarının jeopolitik konumun ortak olması nedeni ile benzerlikler gösterdiği ortaya konmuştur. Ancak devletin bekası açısından bakıldığında ise Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcından itibaren farklı bakış açılarının var olduğu ortaya konmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenlik yaklaşımlarının milli çıkarların doğrultusunda gerçekleştiği ortaya konarak Osmanlı dönemindeki imparatorluk ve hanedanlığın bekası yönündeki yaklaşımların terk edildiği vurgulanmıştır. Türkiye'nin gücüne olumsuz etki eden çalışmalardan uzak durduğu, ancak gücüne olumsuz etkisi olmayan çalışmalara da destek sağlayarak, yurttan barış dünya da barış savından vazgeçmediği örneklerle açıklanmıştır.

Bu araştırma da uyguladığımız yöntem içerik analizidir. Literatür çalışması esnasında elde ettiğimiz veriler analiz edilerek betimsel yaklaşımlarla fark edilemeyen kavram ve temaları analiz sonucunda ortaya konmaktadır. Çalışmanın kavramsal yapısı tesis edilerek, silahsızlanma ve silahlanma temaları sayesinde olgular düzenlenmiş ve daha anlaşılır hale getirilmiştir. Gerçekleştirdiğimiz içerik analizi dört aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada veriler kodlanmış, ikinci aşamada temalar oluşturulmuş, üçüncü aşamada veriler, temalar ve kodlara göre düzenlenerek tanımlanmış ve dördüncü aşamada bulgular yorumlanmıştır. Araştırma esnasında amaçlı örnekleme metodu kullanılarak ele alınan olayların, çizilen genel çerçeve dışında özel durumlardaki farklılaşmalar da göz önüne serilerek silahsızlanma alanında yaşanan gelişmelerin değişkenlik ve çeşitlilik gösterebileceği vurgulanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GELECEĞE SİLAHLANMA

Silahsızlanma çalışmalarının ele alındığı çalışmamıza silahlanma konusunu ele alarak başlamaktaki temel gayemiz silahlı savaşın bir anlamda karşı tezi olan silahlanmayı kavramsal olarak ortaya koyarak çalışmanın devamında ele alınacak silahlı savaş çalışmalarına kavramsal altyapı sağlamaktır. Böylece konvansiyonel silahlı savaş, kitle imha silahlarının yayılımının azaltılması gibi kavramlarla karşılaşıldığında kavramsal bir kargaşanın yaşanmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmamızın sonunda elde edeceğimiz sonuçlar silahlanma ile iç içe olacaktır. Silahlanmanın artışının devam edip etmeyeceği silahlı savaş ile ilgili elde edeceğimiz sonuçlara doğrudan ilgili olacaktır.

Çalışmanın bu bölümüne başlangıç olarak silahlanma kavramı ele alınarak başlanmıştır. Sonrasında günümüzdeki silahlanma çalışmalarına da temel sağlayan endüstriyel devriminin getirdiği üretim kapasitesindeki devasa artışların alana getirdiği yenilikler ve bu yenilikler sonucunda ortaya çıkan silahlanma yarışı ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde teknolojik gelişmelerin silahlanma alanına getirdiği yenilikler ve bu yeniliklerin savaşı dönüştürmesi de ele alınmıştır. Çalışmamızın temel amaçlarından biriside Türkiye'nin silahlı savaş çalışmalarınıdır. Bu çalışmalara neden olan etkenleri ele alırken Türkiye'nin silahlanmaya olan yaklaşımını ortaya koyarak kavramsal bütünlüğün sağlanması amaçlanmıştır.

1.1 Silahlanma Kavramının İçeriği ve Niteliği

Silahlanma, birbirlerine askeri bakımdan üstünlük sağlamak ve diğer devletin gücünü dengelemek isteyen karşı güçler arasında başvuru temel araçlardan birisidir. Silahlanma, yeni bir olgu olmayıp her zaman uluslararası ilişkilerin önemli bir gerçeği olmuştur. Teknolojinin gelişmesiyle de silahlanma niceliksellikten uzaklaşarak niteliksel bir boyut almıştır.

Silahlara sahip olmak için her devletin mutlaka bir gerekçesi bulunmaktadır. Varlığını sürdürmek, çıkarlarını korumak, ideolojiyi yaymak, silah endüstrisini ayakta

tutmak, gelişmiş teknolojiyi silahlanma yoluyla elde etmek silahlanmanın gerekçelerinden sadece birkaç tanesidir. Herhangi bir devletin ulusal güvenliğini sağlamak için silahlanması dolaylı olarak diğer bir devletin güvenliğinin tehlikeye girmesi anlamına geldiği için¹ devletler güvenliklerini sağlamak için silahlanmaya yönelmektedirler.

Konumuza güvenlik bakış açısıyla devam ettiğimizde, günümüzde ülkelerin en çok önem verdiği konuların başında devletin devamlılığını sağlamak için alınması gereken tedbirler gelmektedir. Ülkeler güvenlikleri söz konusu olunca başka ülkelerin iyi niyet dileklerini göz ardı etmekte, bu konuda işi şansa bırakmak istememektedirler. Güvenlik konusunun bu önemi silahlanmayı da birlikte getirmektedir. Ülkeler, güven içinde yaşamalarına büyük katkısı olduğuna inandıkları silahlanma için hatırı sayılır bir bütçe ayırmaktan çekinmemektedirler. Uluslararası antlaşmalarla sürekli tarafsızlık statüsüne sokulmuş devletler bile meşru savunmaları için silahları kullanmayı öteki herhangi bir savunma yoluna yeğ tutmaktadırlar.²

Silahlanma ile ilgili bir başka noktada silahlanmanın sadece askeri çevrelerce kullanılan bir enstrüman olmadığıdır. Silahlanma olgusunun siyasal nedenleri ve etkileri de mevcuttur. Bu konuda en iyi örnek nükleer silahların durumudur. Bu silahlar düşmana verilebilecek fiziksel zararlar kadar, diplomatik pazarlıklarda oynadıkları rol bakımından da önemlidirler. Sınır boylarında yapılan askeri manevralar ve bu bölgelere yerleştirilen askeri güçler, bunlar simgesel nitelikte bile olsalar, devletin dış politikasını güçlendirmekte, onu daha inanılır duruma sokmaktadırlar.³

1.2 19.Yüzyılda ve 20. Yüzyılın İlk Yarısında Silahlanma

19. yüzyıl askeri yenilikleri, geniş bir alanda sanayileşmeye ve bilimsel gelişmelere bağlıdır. Demiryolu, birliklerin seferber edilmesini ve lojistik desteğinin sağlanmasını hız bakımından etkilemiştir. Aynı zamanda demiryolları, binlerce yıldan beri savaşın verilerini oluşturan savaşçıların ve askeri teçhizatın, yaya ve atlı olarak yol alması durumunu değişikliğe uğratarak, askeri intikallerin boyutu değiştirerek, orduların

¹ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İkinci Baskı, Bursa, Mkm yayıncılık, 2010, s. 198

² Mehmet Gönlübol, **Uluslararası Politika İlkeler-Kavramlar-Kurumlar**, İkinci Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979, s. 165

³ Gönlübol, a.g.e., s. 165

hızla cepheye taşınmasını sağlamıştır. Elektrikli telgraf her türlü iletişim sistemini özellikle iç bölge ile cephe arasındaki iletişimi geliştirmiştir. 1850 sonrasında ateş gücü gerçek bir mutasyona uğramıştır. Sedan Savaşı (1870) esnasında kullanılan yivli küçük silahlar ve makineli tüfekler dramatik bir şekilde piyadenin ateş gücünü ve öldürücülüğünü artırmıştır. Barut teknolojisindeki gelişmeler görmeyerek ateş eden silahların menzillerini arttırmış, kuşatma silahlarının çapı da artış göstermiştir. Ayrıca yiv teknolojisi, piyade tüfeklerinin menzillerini artırmıştır. Bu dönemde havan topları geliştirilmiş, ilk gelişmiş örnekleri Amerikan İç Savaşı'nda kullanılmıştır.⁴ Demirden savaş gemileri çok kısa sürede tahtadan imal edilmiş gemilerden oluşan donanmaları fiilen eski hale getirmiştir.

19. yüzyılın askeri yeniliklerinden bir tanesi de, Prusya'nın etkisi 20. yüzyılın ortalarına kadar sürecek politik-askeri bir araç olan kurmaylık sistemi kurmasıdır. Scharnhorst tarafından genel nitelikleri belirlenen kurmaylık sistemi Helmuth von Moltke tarafından yapılan toplu bir gözden geçirmeyle tam olarak biçimini almıştır. Kurmay heyeti bundan böyle askeri teoriye tamamen özel bir ilgi göstermiş ve genelkurmay subayları ile kurmay subayları arasında yaratıcı fikirleri yayacak ve uyaracak şekilde sürekli bir rotasyon geçirmiştir.⁵

19. yüzyılın kayda değer bir başka önemli askeri gelişmesi ise 1877-78 Osmanlı-Rus savaşındaki Plevne Muharebeleri esnasında yaşanmıştır. Bu savaş esnasında Osmanlı ordusu Kafkas cephesinde yenilmiş, balkanlarda ise kuşatılmıştır. Buna rağmen Gazi Osman Paşa tahkimli toprak istikamlar ve topçuyu yerleştirerek yaptığı tabyalar sistemiyle ve mevzii karşı taarruzlarla, elindeki olanaklara uygun savunma çözümleri yaratmıştır. Burada yeni silahların savunmaya sağladığı avantajlar görülebilmektedir.⁶

⁴ Micheal E. Haskew, **Artillery Compared and Constrasted**, Birinci Baskı, Çin, Amber Books,2009, s 47

⁵ Gerard Chaland, **Yeni Savaş Sanatı**, Birinci Baskı, İstanbul, 2010, s. 39

⁶ Mehmet Tanju Akad, **20. Yüzyıl Savaşları ve 21. Yüzyılın Başında Yakın Tarihin Savaşlarına Bakış**, Birinci Baskı, İstanbul, Kastaş Yayıncılık, 2011, s. 41

19. Yüzyılın sonlarında ülkeler askeri harcamalarını arttırmışlardır.⁷ .Bu gelişmeler sayesinde ulaşılan yıkım gücü Birinci Dünya Savaşında yaşanan kitlesel ölümlerinin nedeni olmuştur.

20. yüzyıl, iki büyük dünya savaşı ve sonrasında yaşanan pek çok bölgesel savaşı barındırmaktadır. Bu yüzyıl insanlığın en kanlı yüzyılı olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Yüzyılın başında ülkeler arası artan rekabet beraberinde silahlanmayı da getirmiş ve ülkeler kendilerini bir silahlanma yarışının ortasında bulmuşlardır. Bu yarış, aynı zamanda ilk dünya savaşının yaşanmasının en büyük nedenlerinden olmuştur.⁸

Birinci Dünya Savaşı'nın savaş alanlarında; ilk kez kimyasal silahlar, gelişmiş makinalı tüfekler, tank, taarruz uçakları ve denizaltılar gibi tarihin daha önce görmediği boyutta tahrip gücüne sahip silahlar kullanılmış ve bu durum da savaşın geniş kitlelerce ilk modern savaş olarak adlandırılmasına sebep olmuştur. Savaşın başından itibaren savaşa müdahil olan devletler hızla askeri güçlerini artırmışlar (Bknz. Tablo 1) ve savaş artık topyekûn bir harbe dönüşmüştür.

Bu savaşla birlikte savaş artık sadece savaş alanlarında ve milletin belli bir kısmının dahil olmasıyla yaşanmayacak, ülkenin tüm topraklarına etki edecek, tüm ülke insanın savaşa müdahil olmasını gerektirecektir.⁹

Savaşın topyekun bir küresel mücadele halinde cereyan etmesi geleneksel askeri sınıfların yanında istihbarat, karşı istihbarat, propaganda, sıkıyönetim ve işgal yönetimi, üretimin denetlenmesi, işgal edilen yerlerin yeniden yapılandırılması, gayrı nizami harp ve benzeri değişik işlerin eskiye oranla ağırlık kazanmasını kaçınılmaz kılmıştır. Ayrıca savaşa yönelik bilimsel araştırmaların teşviki ve acilen uygulamaya konulması da çoğu kez kritik öneme sahip olmuştur. Çeşitli muharebelerde üstünlük; radar, elektronik dinleme, çıkarma araçları, yeni torpiller veya uçaklar gibi yeniliklerin kısa süre de hayata geçirilmesi ile sağlanabilmiştir. Örneğin teknik hamlelerde İngiltere sonuçta üstün gelerek hayati öneme sahip deniz yollarını açık tutabilmiştir.

⁷ Jasen Castillo v.d. , **Military Expenditures and Economic Growth**, Birinci Baskı, Rand, Arlington, , 2001, s. 21

⁸ Paul F. Diehl, "Arms Races and Escalation", **Journal Of Peace Research**, Cilt: 20, sayı: 3, 1983, s. 205

⁹ Haldun Yalçınkaya, **Savaş**, İmge Kitapevi, Ankara, 2008, s. 184

Tablo 1: Birinci Dünya Savaşına Katılan Ülkelerin Seferber Ettikleri Asker Sayıları

Savaşa Katılan Ülkeler	Ağustos 1914 İtibarıyla Silah Altında Bulunan Asker Sayısı	1914-18 Arası Seferber Edilen Asker Sayısı
Rusya	5.971.000	12.000.000
Fransa	4.017.000	8.410.000
Büyük Britanya	975,000	8.905.000
İtalya	1.251.000	5.615.000
ABD	200,000	4.355.000
Japonya	800,000	800,000
Romanya	290,000	750,000
Sırbistan	200,000	707,000
Belçika	117,000	267,000
Yunanistan	230,000	230,000
Portekiz	40,000	100,000
Karadağ	50,000	50,000
Almanya	4.500.000	11.000.000
Avusturya-Macaristan İmp.	3.000.000	7.800.000
Osmanlı İmp.	210,000	2.850.000
Bulgaristan	280,000	1.200.000

Kaynak: John Simkin, "First World War Encyclopedia",

<http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/FWWarmies1914.htm?menu=FWWstatistics>

Erişim:23.11.2013

Bu ülkede Sir Henry Tizard bilim dünyası ile silahlı kuvvetleri arasındaki koordinasyonu başarılı bir şekilde sağlamıştır. Diğer ülkelerde de bilim adamları daha önce hiç olmadığı kadar savaş eforunun doğrudan bir parçası haline gelmiştir.¹⁰

Birçok operasyonun son derece karmaşık bir lojistik ve hareket planlaması gerektirmesi, modern orduların geleneksel “olsa olsa” yöntemlerini bırakarak daha bilimsel idare yöntemlerine geçmelerini şart kılmıştır. Amerikan ordusu bu alanda en ileri yöntemleri geliştirmiş ve diğer ordulara örnek teşkil etmiştir. Örneğin modern bir hava kuvvetinin faaliyetini sürdürmesi için gerekli yüzbinlerce ikmal maddesi ve yedek parçanın geleneksel yöntemlerle takibinin imkansız olması “yön eylem araştırması” ve “doğrusal programlamadan” başlayarak karmaşık programlama yöntemlerine ve bilgisayar alanındaki gelişmelere yol açmıştır. Bu açıdan bakıldığında orduların savaş sanatında olduğu kadar idari mekanizmalarıyla da yetkinleştirilmesi önem kazanmıştır.¹¹

İkinci Dünya Savaşında, ulaşılmış olan silahlanma gücünü ortaya koymak için savaşta yaşanan kayıplara göz atmak en açıklayıcı yöntem olacaktır. Savaşın doğrudan sonucu olarak, üçte ikisi sivil olmak üzere yaklaşık 60 milyon insan yaşamını yitirmiştir. Savaşın yenik tarafı olan Mihver devletleri, yani Almanya, Japonya ve İtalya 3 milyondan fazla sivil kayıp vermiş, galip taraf olan müttefiklerin kayıplarıysa çok daha fazla olmuştur. Söz konusu devletler 35 milyon sivil kayba sahiptirler. Sovyetler Birliği, Polonya ve Yugoslavya'nın toplam nüfuslarının %10'la %20 gibi dehşet verici bir kısmı, Almanya, İtalya, Avusturya, Macaristan, Japonya ve Çin'in toplam nüfuslarının %4'le %6'sı hayatını kaybetmiştir. Tüm Avrupa'da savaştan sonra hayatta kalanların yaklaşık 50 milyonu savaş yüzünden göç etmek zorunda kalmış, galip Müttefiklerin tabiriyle bunların yaklaşık 16 milyonuna “yerinden edilmiş kişiler” denilmiştir.¹²

¹⁰ Akad, a.g.e, s. 448

¹¹ Akad, a.g.e. s. 449

¹² Rober J. McMahon, **Soğuk Savaş**, Birinci Baskı, Ankara, Dost Kitapevi Yayınları, 2003, s.11

1.3 Soğuk Savaş Döneminde¹³ Silahlanma ve Topyekun Güvenlik Anlayışının Ortaya Çıkması

İkinci Dünya Savaşının getirdiği yıkımlar İnsanlığın ders almasını sağlayamamış aksine silahlanmanın tavan yaptığı bir Soğuk Savaş, İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme yaklaşık elli yıl boyunca hakim olmuştur. Bu dönemde ülkeler silahlanmanın yeterli olmadığını düşünmüşler ve güvenlikleri için eski yöntemlerine dönerek ittifaklar kurmaya başlamışlardır.¹⁴ Aşağıda ittifak kavramı sonrasında ise topyekun güvenlik anlayışın getirdiği bloklaşma incelenecektir.

Devletleri, başka devletlerle ittifaklar oluşturmaya iten nedenlerin başında, hepsinde ortak olan bir amacının oluşması, fakat devletlerin öz kaynaklarının, kapasitelerinin bu amaca tek başlarına ulaşabilmekte yetersiz kalması gelmektedir. Bu amaç, statükocu bir nitelik taşıyabileceği gibi yayılmacılığa yönelik de olabilir. Örneğin, söz konusu devletlerin kendilerine yönelik bir hakimiyet oluşturmaya çalışan bir devlet ya da devletler grubuna karşı koyma için gerekli öz kaynakları tek tek yetersiz kalabilir. Bu durum, söz konusu devletlerin birbirleri ile ittifaka yönelten bir motivasyonu oluşturabilir. 19. Yüzyıl başlarında İngiltere, Rusya, Prusya ve Avusturya devletlerinden hiçbirisinin öz kaynakları, Napolyon Bonapart'ın liderliğindeki Fransa'yı alt etmeye yetmemiştir. Bu nedenle, söz konusu dört devlet, aralarında "Dörtlü İttifak"ı oluşturarak Napolyon Fransa'sına karşı mücadele etmişlerdir. Kısacası devletler ittifaklara genellikle güvenlik konularını güçlendirme beklentisi ile girmektedirler.¹⁵

İttifak antlaşmalarının başka bir özelliği de askeri güçlerin bütünleştirilmeleri derecesi ile ilgilidir. Geçen yüzyıllarda yapılan ittifak antlaşmalarında orduların birleştirilmesi ve tek kumandanlıkta toplanmaları söz konusu olmadığı halde, her devletin ittifaka vereceği insan gücü ve yapacağı öteki katkılar açıkça belirtilmeye çalışılıyordu. O devirlerde, askeri güçlerin yönetimini her devlet kendi elinde tutuyordu.

¹³ "Literatürde Soğuk savaş; ABD ile SSCB'nin başını çektiği NATO ve Varşova Paktı (VP) arasında geçen politik, ekonomik ve askeri alandaki çekişmeyi ve ülkelerin iki kutup arasındaki tercihini anlatan, kutupların kendi aralarında ya da kutup üyelerinin diğer kutup üyelerine karşı diyaloglarının tamamen güç ilişkisine dayandığı, silah kullanılmadan yaşanan gerginliğin adlandırıldığı dönem olarak ele alınmaktadır. Ancak çalışma esnasında ortaya konacak olan veriler söz konusu savaşın bitmediğini aksine şiddetlenerek devam ettiğini göstermektedir. Çalışmada literatüre sadık kalınarak söz konusu dönem soğuk savaş olarak ele alınacaktır.

¹⁴ Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Anlayışı**, Üçüncü Baskı, İstanbul, Filiz Kitapevi, 2000, s. 307

¹⁵ Sönmezoglu ,a.g.e., s. 309

İkinci dünya savaşı sırasında ve ondan sonraki yıllarda kurulan ittifaklarda yüksek kumandanlıkların meydana getirildiği görülmüştür. Bu konuda en iyi örnekler NATO ve Varşova Paktıdır. Bilindiği gibi NATO'nun askeri güçleri Amerikalı bir generalin, Varşova Paktındakiler ise bir Sovyet generalin başkomutanlığı altında bir komuta zincirine bağlanmışlardır.¹⁶

1.3.1 BM'nin Kuruluşu

İkinci Dünya Savaşından önceki yıllarda batılı demokratik devletlerin kararsızlıkları ve ileriye görememeleri sonunda meydana gelen boşluğu İtalyan faşizmi, Alman Nazizm'i ve Japon militarizminin kendinden emin kuvvetleri doldurmuştu. Tehlikenin çok yakın olmasına rağmen bunu önlemek için Milletler Cemiyeti mekanizması ve usulünü kullanmak mümkün olmamıştı. Milletler Cemiyetinin dünyada barış ve güvenliği sağlayamaması, milletlerarası teşekküller yolu ile savaşın önlenmesi ve barışın korunması fikrinin terkedilmesine sebep olmamıştır. Aksine, İkinci Dünya Savaşının önlenmesi için yapılan çalışmaların başarısızlıkla sonuçlanması bütün dünyada müessir bir ortak güvenlik sisteminin kurulması isteğini kuvvetlendirmiştir.¹⁷

Birleşmiş Milletler teşkilatının kurucu belgesi olan Birleşmiş milletler Antlaşması'nın ana hatları ve temel ilkeleri 21 Ağustos ile 7 Ekim 1944 tarihleri arasında yapılan Dumbarton Oaks görüşmelerinde tespit edilmiştir.¹⁸ Bu toplantılarda halledilemeyen en önemli mesele Güvenlik meclisinde oy verme usulü idi. Bu mesele zamanın üç büyükleri olan Roosevelt, Churchill ve Stalin arasında 4-11 Şubat 1945 tarihlerinde kırım Yarımadasının Yalta şehrinde yapılan ve bazen "Yalta Formülü" diye anılan veto sistemi üzerinde bir antlaşmaya varılmıştır.¹⁹

San Fransisco Konferansı resmi adı ile "Milletlerarası Teşkilat Hakkında Birleşmiş Milletler Konferansı" dört davetçi devlet adına ABD tarafından yapılan davet üzerine 46 devletin temsilcilerinin katılımıyla 25 Nisan 1945 de San Fransisco şehrinde toplanmıştır. Birleşmiş milletler Antlaşması San Fransisco konferansının 26 Haziran 1945'de yaptığı genel oturumda oybirliği ile kabul edilmiştir. Antlaşma gerekli

¹⁶ Gönlübol, a.g.e., s. 77

¹⁷ Mehmet Gönlübol, **Milletler Arası Siyasi Teşkilatlanma**, Üçüncü Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1975, s. 175

¹⁸ Dumbarton Oaks; Amerika Birleşik Devletlerinin başkenti olan Washington D.C.'de Harward Üniversitesine ait olan bir malikanenin ismidir.

¹⁹ Gönlübol, a.g.e., s. 176

sayıda tasdiknamenin teatisi üzerine 24 Ekim de yürürlüğe girmiştir. Türkiye Birleşmiş Milletler antlaşmasını 15 Ağustos 1945 tarih ve 4801 sayılı kanunla tasdik etmiştir.²⁰

1.3.2 NATO'nun Ortaya Çıkışı

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetlerle Batılılar arasındaki köklü görüş ayrılıkları, Doğu Avrupa ülkelerinin teker teker Sovyet etkisi altına girmesiyle ideolojik ve ekonomik örgütlenmenin başlaması, Japonya'da Müttefikler arasında ortak bir anlayışın kurulamaması, Yunan iç savaşı ortamında ilan edilen Truman doktrini ile Marshall Planı ve İran ile Türkiye üzerindeki Sovyet baskısı özellikle Avrupa'da Soğuk Savaş doruk noktasına çıkarmaya başlamıştı. İki büyük devlet arasında ortaya çıkan güvensizliğin derinleşmeye başladığı bir sırada 1948 Şubatında Prag darbesi gerçekleşti.

Prag darbesi sonucu Çekoslovakya'nın Sovyet etkisi alanı içine girmesinin Batı'daki ilk tepkisi Brüksel Antlaşmasıdır. 17 Mart 1948 de Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere Brüksel'de bir antlaşma imzaladılar. Bu antlaşma ile taraflar ortak bir savunma sistemi kurmayı ekonomik ve kültürel ilişkilerini güçlendirmeyi kararlaştırmışlardı. Brüksel Antlaşmasının 4. Maddesine göre taraflardan biri "Avrupa'da silahlı bir saldırıya uğradığı takdirde" antlaşmayı imzalamış bulunan öteki devletler, ellerindeki askeri ve öteki tüm olanaklarla saldırıya uğrayana yardım edeceklerdi. 1948 Eylülünde de Brüksel Antlaşması çerçevesinde bir askeri organ kurulmuş ve Batı Birliği Savunma Örgütü adını almıştı.²¹

Savaştan sonra yukarıda belirtilen gelişmelere rağmen Batı Avrupa devletlerinin gücü Sovyetlere karşı gerekli dengeyi kurmaktan yoksundu. Bu nedenle ABD'nin de bu savunma sistemini desteklemesi gerekiyordu. Sonuçta Sovyetler Birliğine ve onun yayılması ile artan tehditlerine karşı; İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Norveç, Danimarka, İzlanda, Portekiz, İtalya, ABD ve Kanada arasında 4 Nisan 1949'da Washington'da, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO: North Atlantic Treaty Organization) kuruldu.²²

²⁰ Gönlübol, a.g.e., s. 180

²¹ Oral Sander, **Siyasi Tarih**, 21. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara, 2013 cilt 2 s. 264

²² Rifat Uçaryol, **Siyasi Tarih**, 9. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2013, s. 931

1.3.3 Doğu Bloğunun Oluşması ve Varşova Paktı

Savaşta Almanya'ya karşı etkili mücadele verenler işçiler ve daha çok köylülerdi. Bu yüzden aslında İkinci Dünya Savaşı Avrupa ülkeleri için aynı zamanda bir iç savaş olmuştur. Bu sınıfların savaştan köklü ekonomik reformlar yoluyla kurulacak hükümetlerde ağır basacakları açıktı. İşte bu durum, bölgenin savaş sonrası siyasal yaşamını etkiledi ve kurulan hükümetler merkez ve aşırı sol arasındaki partilerden oluştu. Sovyet ordusu Doğu Avrupa ülkelerine girdiğinde, bölge komünist partilerin çoğu, toplumun küçümsenmeyecek bir bölümünün desteğini sağlamış oldukları gibi, kendilerinin kurdukları güçlü siyasal örgütlere sahiptiler.

Sovyetler Birliği 1947 yılına gelindiğinde Doğu Avrupa ülkelerinin çoğuyla ikili antlaşmaları yapmıştı. Aynı yıl bu devletlerle Sovyetler'in ideolojik birliğini sağlayan Kominform kuruldu. Ocak 1949'da Sovyet modeline uygun bir uluslararası ekonomik örgüt olan COMECON kurularak Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomileri Sovyet ekonomisine bağlandı. Böylece 1949 yılında Doğu Bloku tüm boyutlarıyla ortaya çıkmış oldu.²³

Batı Almanya'nın NATO'ya katılması üzerine tepki olarak SSCB, Çekoslovakya, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, Doğu Almanya ve Arnavutluk bir araya gelerek Varşova Paktını kurdular.²⁴ Sovyet yöneticileri, Varşova paktının kuruluş amacını, bir NATO saldırısına karşı Doğu Avrupa ülkelerini savunmak²⁵ olarak tanımlamışlardır.

1.3.4 Soğuk Savaşın Ortaya Çıkışı ve Silahlanma Yarışı

Soğuk Savaş iki blok arasındaki ilişkilerde blokların ve üyelerinin davranışlarını denetlemeye yönelik, taraflarca benimsenmiş kuralların bulunmadığı ve tamamıyla güce dayanan davranışların başat olduğu bir dönemdir. İkinci Dünya Savaşıyla birlikte harp alanının dışına çıkan savaş bu özelliği sayesinde Soğuk Savaş döneminde olası bir savaş durumu ile yüz yüze olan milletleri tedirgin etmeyi başarmıştır. Soğuk Savaş aynı zamanda ülkeler arasında anlaşma kuralları yaratılmasında ve ilişkilerin bir düzen içinde gücün sınırlanarak yürütülmesine olanak sağlayacak temel yöntem olan diplomasinin

²³ Sander, a.g.e., s. 239

²⁴ Mehmet Tanju Akad, **Modern Savaşın Temel Kavramları**, Kitap yayınevi, İstanbul, 2011, s. 208

²⁵ Sander, a. g e., s. 272

ortadan kalktığı bir dönemdir²⁶. Kuralları oluşturacak ve işletecek diplomasi yerini güç ilişkilerine bırakmıştır. Ülkeler güvenliklerini tek başlarına sağlama eğilimden vazgeçerek uluslararası savunma topluluklarına üye olmaya başlamışlardır.

Kore çatışmasıyla birlikte Soğuk Savaş giderek küresel bir hal almıştır. Kore Savaşının başlangıcını izleyen on yılda güç rekabeti ve çatışması açısından kaçmayı dünyanın pek az yeri başarabilmiştir. Bu dönemde Soğuk Savaş temelde, uluslararası sistemin merkezinden yan alanlara kaymıştır. Amerikalılarla Sovyetler geliştirmekte olan Asya, Ortadoğu, Latin Amerika ve Afrika bölgelerinde kendi stratejik, ekonomik ve psikolojik çıkarlarını saptayarak buralarda kaynak, üs, müttefik ve nüfuz elde etmeye çalıştılar. 1950'lere gelindiğinde bu bölgeler Sovyet-Amerikan çekişmesinin tam merkezine yerleşmişlerdi ve 1960'lar, 1970'ler ve 1980'lerde bu konumu koruyacaklardı. Avrupa'daki Doğu-Batı bölünmesiyle aksine önemli düzeyde bir istikrara kavuşmuştu; merkezdeki büyük bir çatışmanın nerdeyse kesinlikle nükleer savaşa dönüşeceğinin farkında olan Sovyet ve Amerikalı liderler için burada bir askeri çatışma fikri giderek kabul edilmez olmuştur. Soğuk Savaş döneminde çıkan savaşların tümünün Üçüncü Dünya topraklarında olması ve 1945 - 1990 arasındaki savaşlarda ölen tahminen 20 milyon kişiden 200.000'i hariç tümünün Üçüncü Dünya'nın çeşitli yerlerindeki çatışmalarda kaybedilmesi son derece önemlidir.²⁷

Kore Savaşının başlamasından sonra hem ABD hem Sovyetler Birliği geniş çapta konvansiyonel ve nükleer silah depolamaya giriştiler. ABD 1950 ile 1953 arasında silahlı kuvvetine bir milyondan fazla asker kattı ve aynı zamanda uçak, deniz aracı, zırhlı araç ve öteki konvansiyonel savaş gereçleri üretimini önemli düzeyde artırdı. Nükleer cephaneliğiye daha da etkileyiciydi. Amerikalılar Ekim 1952'de Hiroşima ve Nagazaki'de kullanılanlardan kat kat güçlü bir termonükleer aracı, yani hidrojen bombasını başarıyla test ettiler. Ekim 1954'te ise daha da güçlü bir bombayı test ettiler. Fırlatma sistemleri için de aynı durum söz konusu idi. 1950'lerin sonları boyunca Amerikan nükleer caydırıcı gücü iki yönlü uçuşlarda Sovyet topraklarını ancak Avrupa'daki ileri üstlerden havalanarak vurabilecek orta menzilli bombardıman uçaklarına dayalıydı. Ancak on yılın sonuna gelindiğinde ABD, Sovyet hedeflerini ABD'deki üstlerden havalanarak vurabilecek 538 B-52 kıtalararası bombardıman

²⁶ Sander, a.g.e, s. 214

²⁷ McMahon, a.g.e., s. 80

uçağını kullanıma geçirerek nükleer vuruş kapasitesini arttırmıştı. Eisenhower 1955'te nükleer savaş başlıklarının Sovyetler Birliği'ne Amerikan topraklarından fırlatabileceği kıtalararası balistik füzelerin (Inter Continenal Ballistic Missile "ICBM") geliştirmesini emretti. 1960'a gelindiğinde ABD ilk kuşak ICBM'lerini ve ilk deniz altı balistik füzelerini yerleştirmişti.²⁸

Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin askeri gücü yaklaşık 4.000.000 askerden oluşmaktaydı. Sovyet gizli haber alma teşkilatı KGB'nin yaklaşık 530.000 mevcudu bulunmaktaydı.²⁹ Sovyetler Soğuk Savaşın başında konvansiyonel güç olarak üstün durumda olsalar da nükleer güç açısından ABD'nin gerisinde kalmışlardı. Ancak 1950'lerin sonuna doğru SSCB'nin de ABD'yi vuracak kapasitede uzun menzilli füzelere sahip olması nükleer dengede bir eşitlik doğurmuştu.³⁰

ABD hızla oluşan dengeyi kendi tarafına çevirme çalışmalarına başladı. Elde ettiği sayısal üstünlük sayesinde ABD ikinci vuruş kapasitesine ulaşmış oldu. Sovyetlerin cevabı ise gecikmedi ve sonuçta 1960'lı yılların sonunda iki ülkede ikinci vuruş kapasitesine ulaşmış oldular.³¹ Soğuk Savaşın bundan sonraki on yılı karşılıklı silahların kontrolü çalışmaları ekseninde devam etti. Taraflar bu dönemde birbirlerinin ulaştıkları gücün korkunçluğunun farkına vararak karşılıklı güç azaltımına gitmeye çalışmışlardır. Uluslararası ilişkilerde Detant olarak adlandırılan bu dönemdeki gelişmeleri çalışmamızın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak ele alacağız. Soğuk Savaştaki silahlanmayı 1980'lerde yeniden hız kazanan silahlanma yarışını ele alarak devam edeceğiz.

1970'li yılların sonlarında uluslararası ilişkilerin tansiyonunu yükselten (Sovyetlerin Afganistan'ı işgali, İran devrimi ve rehine krizi, Carter Doktrini ve yaşanan ekonomik şoklar) olaylar nedeniyle iki taraf arasında yeni bir kriz dönemi baş gösterdi. Bu dönemde başa gelen Ronald Reagan ABD'nin güçsüz kaldığı düşüncesindeydi. Reagan bu sözde zayıflama eğilimini geriye çevirmek için beş yıl için 1,6 trilyon düzeyinde bir savunma bütçesi belirledi. Yüksek maliyetli B-1 bombardıman uçağı programı, B-2 (Stealth) bombardıman uçağının geliştirilmesine onay verildi, tartışmalı

²⁸ McMahon, a.g.e., s. 102

²⁹ Aydın Çetiner, **21. Yüzyılda Savaş Stratejileri**, Birinci Baskı, İstanbul, Selis Kitaplar, 2003, s. 55

³⁰ Ari, a.g.e., s. 198

³¹ Michael S. Gerson, **The Origins of Strategic Stability: The United States and the Threat of Surprise Attack**, Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, 2013, s. 47

MX (Deneysel Füze) ve gelişmiş Trident denizaltı füze sisteminin konuşlandırılması hızlandırıldı. Donanmadaki gemi sayısı 450'den 600'e çıkarıldı ve gizli şubeleri desteklemek üzere CIA'ye önemli miktarda fon aktarıldı.³² Soğuk Savaşın bu son karşılaşmasını ekonomik ve siyasal istikrarsızlık içinde olan SSCB'nin daha fazla ayakta kalamayarak dağılması nedeniyle ABD kazandı ve Soğuk Savaşa galip taraf olarak noktayı koydu.

Soğuk Savaş, sadece yukarıda ele almaya çalıştığımız şekilde silahlı güçler arasında bir çekişme ile gerçekleşmedi. Soğuk Savaş her şeyden önce dolaylı ve örtülü taktiklerin kullanıldığı kirli bir savaştı. Ufaklı büyüklü her savaşta mutlaka savaş suçu işlenir ama Soğuk Savaş, çok farklı suçların çoğu zaman perde arkasından ve birbirini izleyen komplolar şeklinde işlenmesi açısından kirli savaş niteliğini sıcak savaştan daha fazla hak etmektedir. Bir yandan casusluk, sabotaj ve benzeri eylemler sürdürülürken, diğer yandan da çok yoğun bir propaganda savaşı yürütülmüş; vakıflar ve kitle örgütleri kurulup desteklenmiş, karşı taraftaki barış hareketleri kullanılarak sanatçılar ve yazarlar satın alınmış, basın kuruluşları el altından desteklenmiş ve akla hayale gelmeyen sayısız proje uygulanmıştır.³³

1.4 Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Silahlanma

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte Rusya Federasyon'u ile beraber 15 yeni bağımsız cumhuriyet ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş döneminin sona erdiği bu sürece bazı yazarların "Yeni Dünya Düzeni" veya globalleşme adını vermelerine rağmen³⁴ iki kutuplu dengenin daha kaotik bir ortamın geliştiği yaşanmış olan uluslararası olaylarla ortaya çıkmıştır.

Günümüzde güvenlik konsepti yeniden ele alınmaya başlamıştır. Ülke topraklarının savunulması ve ülkenin bekasının sağlanmasına yönelik askeri faaliyetlerin kapsamı genişletilmiştir.³⁵ Bu kapsam da; mevcut askeri boyutun yanı sıra siyasi, ekonomik, sosyal ve teknolojik boyutlar önem kazanmıştır.

³² Mcmahon, a.g.e., s. 193

³³ Akad, **20. Yüzyıl Savaşları ve 21. Yüzyılın Başında Yakın Tarihin Savaşlarına Bakış**, s. 511

³⁴ A. Serdar ERDURMAZ, **Soğuk Savaş Sonrası Silahlanma**, Birinci Baskı, Ankara, Berikan Yayınevi, 2010, s.1

³⁵ Hasret ÇOMAK, **Avrupa'da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye**, Birinci Baskı, İstanbul, Tasam Yayınları, 2005, s. 11

Soğuk Savaş bitiminde yaşanan körfez savaşı yeni askeri teknolojilerin yaygın olarak kullanılmaya başlandığı ilk savaş oldu. Bu savaş kitlesel ordular veya cephe savaşı üzerinde değil, aynı anda ve çok hızlı bir biçimde ağır kayıplar verdiren hava saldırıları, hassas güdümlü füzeler, radar sistemleri, bilgiyi toplayıp, işletip dolaşıma sokan teknolojik sistemler ve otonom silahlar üzerinden yürütüldü. Daha sonra Kosova, Afganistan, Irak ve Libya’da artan oranlarda göreceğimiz kara hareketinin yerini hava hareketinin almasının ilk işaretleri de Körfez Savaşı ile birlikte verildi. Hava gücü sadece hız ve esneklik değil, daha da önemlisi çarpışanların ölmemesini sağlıyordu. Bütün bu dönüşümler artık cephe savaşı düzenine dayanan geleneksel taktiklerin ve operasyonel kavramların geçerli olmadığını ve askeri avantajın teknik olarak yüksek donanımlı, uzmanlaşmış, esnek askeri birliklerden yana olduğu fikrinin kabul görmesine yol açtı.³⁶

Günümüzde yaşanan bir başka gelişme de orduların giderek personel olarak küçülme ve profesyonelleşme eğilimi şeklinde ortaya çıkmaktadır. 20. Yüzyılın büyük bölümünde köylerden, fabrikalardan ve okullardan toplanan büyük kitleler silah altına alınarak kısa bir eğitimden sonra ellerine birer tüfek verilerek cepheye sürülürken, teknik kadro ve uzmanlık alanlarının sayısı birkaç yüzü geçmemekte ve bunların hepsi birden toplam ordu mevcudu içinde azınlıkta kalmaktaydı. Bugün büyük ordular da binlerce farklı teknisyen kadrosu bulunmaktadır ve bu işlerin zorunlu hizmet yapan sıradan askerlerle yapılması olanaksızdır. Karmaşık elektronik sistemler yüzlerce ayrı bakım ve kalibrasyon isteyen platformlar ve silahlar özel olarak yetiştirilmiş uzman kadrolar olmadan hiçbir işe yaramaz, karargah hizmetleri de yapılamaz. Bunların bakım ve ikmalinin yanı sıra kullanılması da uzmanlık gerektirmektedir.³⁷

Askeri teknolojilerde yaşanan en son ve önemli dönüşümlerden birisi de bilim kurgu filmlerinde yer alan robot teknolojisinin giderek bir savaş gerçeği haline gelmesi oldu. ABD Irak’a müdahale ettiğinde sahip olduğu insansız hava aracı sayısı bir elin parmaklarını geçmeyecek kadardı, insansız kara aracı ise hiç yoktu. 2009’da ise Irak’ta ABD ordusuna ait 5.300 adet İHA ve 12.000 adet bomba imhadan, istihbarat toplamaya

³⁶ Evren Balta Pakar, **Küresel Güvenlik Kompleksi**, Birinci Baskı, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2012, s.

35

³⁷ Akad, **Çağdaş Toplumda Savaş**, s. 220

kadar çeşitli fonksiyonlar üstlenen insansız kara aracı vardı. Bu yeni teknoloji savaşçı kavramını insan kavramından ayırarak alana yeni bir boyut getirdi.³⁸

Günümüzde konvansiyonel silahlanma yukarıda anlatıldığı şekilde gelişirken nükleer silahlanma da daha fazla ülkenin nükleer silahlanmaya çalışmasıyla yeni bir boyut almıştır. Soğuk Savaş döneminin başında iki ülkenin tekelinde olan nükleer güç daha Soğuk Savaş bitmeden İngiltere, Fransa, Çin ve resmi olarak açıklanmasa da İsrail'in atom bombası sahip olmasıyla³⁹ yeni nükleer güçler sahneye çıkmıştır. Günümüzde ise bu gruba Hindistan, Pakistan ve Kuzey Kore dahil olurken pek çok devletin de bu nükleer yayılmadan etkilenerek nükleer silah elde etme çalışmalarına yöneleceği öngörülmektedir. Yine Soğuk Savaşta sadece iki ülkenin tekelinde bulunan balistik füze teknolojisi günümüzde otuza yakın ülkenin⁴⁰ ordusunun envanterinde bulunmaktadır. Bu füzelere monte edilebilecek nükleer silahların varlığı ile birlikte bu ülkelerde nükleer güce kolaylıkla ulaşabileceklerdir.

Son yıllarda yaşanan silahlanmaya maddi açıdan baktığımızda da elde edilen sonuç silahlanmanın hız kesmeden devam ettiği'dir. 2010 yılında dünya askeri harcamaları 1630 milyar dolara ulaşmıştır. Bu rakam toplam Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın % 2,6'sını teşkil etmekte ve fert başına 236 dolar yük getirmektedir. 2009 yılına göre % 1,3, 2001 yılına göre %50 bir artış vardır. Bu artışta en büyük payın ABD'nin harcamalarında olduğu belirlenmektedir. Yapılan değerlendirmelerde, 1990'ların başında başlayan Soğuk Savaş döneminin getirdiği şaşkınlığın yaratmış olduğu durgunluğun ardından 2000'li yıllarda patlak veren krizlerin yarattığı güvensizlik ortamına bağlı olarak, 2000-2009 yılları arasında silah harcamalarının ciddi bir şekilde artmakta olduğu gözler önüne serilmektedir.⁴¹

Bölgesel olarak askeri harcamaları ele aldığımızda Dünya genelinde artmaktadır. Son yıllarda Avrupa ve ABD'nin savunma bütçelerini kısıtlamaları dünya askeri

³⁸ Paker, a.g.e., s. 36

³⁹ Richard L. Russell, **The Next Arms Race**, s. 181,

<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=1113>, Erişim: 05.02.2014

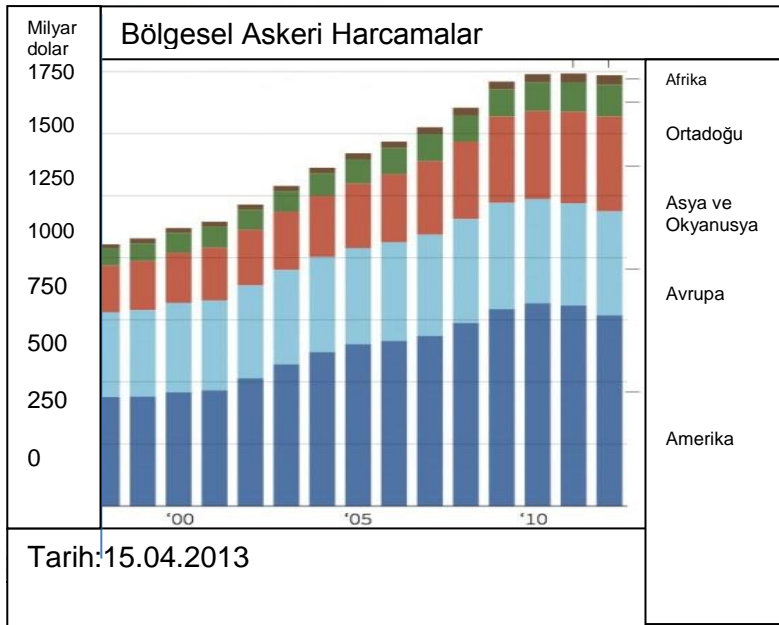
⁴⁰ Russell, a.g.e., s. 181,

⁴¹ <http://www.turksam.org/tr/yazdir2614.html> Erişim 24.12.2013

harcamaları toplamına bir etki göstermemiş diğer bölgeler hızla harcamalarını arttırmışlardır⁴². (Bknz. Tablo-2)

Tablo-2 Bölgesel Askeri Harcamalar

Kaynak: <http://blog.thomsonreuters.com/index.php/global-military-spending-dips-graphic-of-the-day> Erişim Tarihi: 23.12.2013

⁴² <http://blog.thomsonreuters.com/index.php/global-military-spending-dips-graphic-of-the-day/> Erişim Tarihi: 24.12.2013

1.5 Türkiye'nin Kısa Silahlanma Tarihi

Türkiye'nin silahlanmasını ele alırken ülkenin güvenlik kaygılarını göz önünde tutarak yapılacak bir değerlendirme daha sağlıklı bir değerlendirme olacaktır. Tarihsel olarak sürece baktığımızda daha Osmanlı Döneminde ülkenin Dünya'nın önde gelen silahlı güçleri arasında yer aldığını görmekteyiz. Fakat bilim teknikte yaşanan gelişmelere ayak uyduramayan Osmanlı ordusu peş peşe gelen yenilgilerin ardından çeşitli modernizasyon çalışmalarına girişmiş bunda da kısmen başarılı olmuşsa da sonuç imparatorluğun yıkılması olmuştur. Osmanlı son döneminde Avrupa'nın devletler sisteminde yer alan dengeye katılarak ayakta kalabileceğini düşünmüş ve bu dengenin bir parçası olmak için uğraş vermiştir.

Türkiye'nin güvenlik kaygılarını ele aldığımızda işte bu tarihsel miras karşımıza çıkmaktadır. Türkiye güvenliğini etkileyen sorunları, ikilemleri ve avantajları ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasının merkezini devralmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin komşuları ve müttefikleriyle ilişkilerinde tarihin etkisi fark edilir ölçüdedir. Bu çerçevede Türkiye'nin mevcut dış güvenlik politikaları ancak tarihsel ve kültürel bağlamın kendine özgü özellikleri ve oluşturucu etkileri çerçevesinde anlamlandırılabilir.⁴³

Türkiye işte bu mirasla başladığı kurtuluş savaşına M. Kemal Atatürk ve diğer bazı komutanların milli ordunun muhafazası çalışmaları sonucu elde kalan ordu ile başlamıştır.⁴⁴ Bu dönemde yapılan silahlanma çalışmalarına I. Dünya Savaşı sonunda İstanbul ve çevresinden gizlice Anadolu'ya getirilen makina, usta ve işçiler, önemli bir katkı sağlamışlardır. Ankara, Konya, Eskişehir, Keskin ve Erzurum'da kurulan küçük ve basit atölyeler hafif silah ve mühimmat desteğini sağlamışlardır.

Cumhuriyet yönetimi döneminde; 1921'de Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğü, 1924'te Ankara'da hafif silah ve top tamir atölyeleriyle fişek ve marangoz fabrikaları ile Yavuz zırhlısının bakımı amacıyla Gölcük Tersanesi, 1925'te Junkers ile Türk Hükümeti arasında bir anlaşma yapılarak TAMTAŞ(Tayyare ve Motor Türk A.Ş.), 1927'de yeni mühimmat fabrikası, 1930'da Kayaş Kapsül Fabrikası, 1936'da

⁴³ Mustafa Aydın-Fulya Eker, **Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı**, Birinci Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 6

⁴⁴ A. İhsan Gencer, Sabahattin Özer, **Türk İnkılap Tarihi**, Birinci Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 2011, s. 141

barut, tüfek ve top fabrikaları açılarak⁴⁵ İkinci Dünya Savaşı öncesinde milli imkanlar dâhilinde modern bir ordu oluşturulmuştur.

Türk Silahları Kuvvetleri İkinci Dünya Savaşı esnasında; kara ordusunu 43 piyade, 4 süvari, 2 zırhlı bir dağ olmak üzere toplam 50 tümen olacak şekilde teşkil etmişti. Asker sayısı ise 1.500.000 kadardı. Türkiye’ni elinde yardımcı gemilerin dışında vurucu güç olarak 3 kruvazör, 2 torpido kruvazörü, 6 destroyer, 10 denizaltı, 3 hücum bot olmak üzere toplam 24 savaş gemisi vardı. Türk hava kuvvetlerinde ise çeşitli tip ve sayıda uçaklar bulunmakla birlikte sayısı yetersizdi.⁴⁶ Türkiye her şeyini seferber ederek oluşturduğu bu olanakları ile İkinci Dünya savaşı boyunca her an doğabilecek tehditlere karşı daima hazır olarak beklemiş Müttefik ve Mihver devletlerinden gelen baskılara karşı koymuş, yürüttüğü dış politika ile tarafsızlığını korumuştur.

Savaş sonrasında yeni dünya düzeni kurulurken Türkiye Birleşmiş Milletler Cemiyeti’nin kurucu üyelerinden olmanın dışında yalnızdı. Bu nedenle 1947 yılında Truman Doktrin ’inde Yunanistan ve Türkiye’nin adının zikredilmesi, bu iki ülkenin Marşal yardım sisteminin kapsamına girmek için yaptıkları diplomatik girişimlere dayanak oluşturdu ve başarıyla sonuçlandı. Bu başarının Türkiye için kilit noktası döviz stoku sağlam olan Ankara’nın tartışmaları ekonomik boyuttan siyasi boyuta yani Sovyet tehdidine kaydırmış olmasıydı. 1949 itibarıyla Kuzey Atlantik İttifakı’na girebilmek için yapılan diplomatik girişimlerin yanı sıra Türkiye’nin İkinci dünya Savaşı’ndan arta kalan “güvenilmez müttefik” imajını silmesine, “Birleşmiş Milletler idealine” samimiyetle bağlı olduğunu ispat için katıldığı Kore Savaşı (1950- 1953) yardımcı olacaktı. Bu dönemde Türkiye’nin güvenlik odaklı kaygıları dönemin Millet partisi genel başkanı hikmet Baydur bir konuşmasında dışa vurmuştur. Baydur beyanında; Atlantik Paktına girmenin gerekli olduğuna, Kore’ye asker sevkinin sonucu bu olacaksa yapılan fedakarlığın yerindelğine ve Birleşmiş milletler güvenlik teminatının yetersizliğine, halbuki Atlantik Paktı’nın bir realite olduğuna vurgu yapmaktaydı.⁴⁷

⁴⁵ Bülent E. Beyoğlu, **Türk Savunma Sanayinin Yapısal Analizi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Savunma Yönetimi Ana Bilim Dalı, 2006

⁴⁶ Uçaryol, a.g.e., s. 913

⁴⁷ Nur Bilge Criss, “Türkiye- NATO İttifakının Tarihsel Boyutu”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 9, Sayı 34 yaz, 2012, s. 13

O günlerde Türk basınında çıkan yazılardan Türkiye'nin NATO dışında kalmaktan duyduğu endişelerin başlıca iki nokta çerçevesinde toplandığı anlaşılmaktadır:

- 1- Sovyet tehditlerinin yenilenmesi karşısında Türkiye'nin güvenliği nasıl korunacaktır?
- 2- Atlantik Paktı üyelerine yapılan Amerikan yardımı Türkiye'ye yapılan Amerikan yardımının azalmasına yol açabilecek midir?⁴⁸

Türkiye NATO'ya katılmak için ilk müracaatını 1950 Mayısında yapmıştır. Fakat Türkiye'nin üyeliliğine örgüt içinde taraftar olan devlet sadece İtalya olmuştur. 1951 yılına gelindiğinde ise özellikle ABD askeri kanadının Türkiye'nin stratejik konumundan yararlanma arzusu⁴⁹ ve değişen Dünya konjonktürü Türkiye'nin örgüte üyelik yolunu açmıştır. Nihayet Türkiye 18 Şubat 1952'de resmen girmiş ve Kuzey Atlantik Konseyinin 20-25 Şubat 1952'de yaptığı Lizbon Toplantısı'nda üyeliğe katılmıştır.

Türk ordusu bu dönemde hızlı bir değişim içine girmiştir. 1949 yılında TSK'nin komuta teşkilatı modern usullere göre yeniden düzenlendi. Genelkurmay Başkanlığına bağlı olarak Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri komutanlıkları kuruldu. 1947 yılından itibaren eski tanklar kuruluştan çıkarılarak, yerlerine Amerikan yardımı kapsamında, M-24 ve M-36 orta tankları Türk ordusuna girdi ve zırhlı birliklerin kuruluş, kadro, sevk, idare ve eğitimleri Amerikan sistemine göre planlanarak uygulandı. Topçu sınıfı, Amerikan askeri yardımıyla standart cins ve çapta top ve obüslerle donatıldı. Yeni motorlu topçu birlikleri kuruldu. Bu dönemde Türk Deniz Kuvvetleri de NATO'ya üye olan ülkelerle ilişkilerini artırmış, kuvvet yapısını, eğitim doktrinini, olanak ve yeteneklerini geliştirmiş, NATO standartlarında hareket icra edebilen bir hüviyet kazanmış, deniz tatbikat ve eğitimlerine katılmaya başlamıştır. Hava kuvvetleri de bu dönemde Jet uçaklarına geçerek çağın teknolojisine ayak uydurmuştur.⁵⁰

⁴⁸ Mehmet GÖNLÜBOL, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Cilt Bir, Beşinci Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982, s. 233

⁴⁹ Criss, a.g.e., s. 15

⁵⁰ Recep Cengiz, **NATO'ya Giriş Sürecinde Türk Amerikan İlişkileri ve Amerikan Askeri Yardımlarının Türk Silahlı Kuvvetlerine Etkisi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Ana Bilim Dalı, 2009, s.145

1963 ve 1967 Kıbrıs bunalımları sonrasında yaşanan olaylar ve 1974 Kıbrıs Harekatı esnasında yaşanan askeri malzeme sıkıntısı milli bir askeri sanayinin kurulmasının gerekli olduğunu gözler önüne sermiştir. Aselsan 1975, Havelsan 1982 ve Türk Uçak Sanayii Anonim Ortaklığı (TAI) 1984 yılında kurularak milli bir askeri sanayi oluşturulmuştur.

1996 yılında Türkiye resmen silahlı kuvvetlerinde modernizasyon programı uygulamak istediğini bildirmiştir. Burada eski sistemlerin güncellenmesi ve ileri teknoloji silah ve malzeme tedarikinden oluşan bir yapı oluşturulması esas alınmıştır. Program uzun vadeli bir politik askeri stratejinin temel hedefi olarak, bütçeden ilk sekiz on yıl için, 25-30 milyar dolar, otuz yıllık bir vadede ise 150 milyar dolarlık bir pay ayrılması düşünülmüştür. Krizlerin zaman zaman kısmi uygulamalarda aksamalara neden olmasına rağmen, bu modernizasyon faaliyetlerinin sürdürüldüğünü görmekteyiz.

Bu modernizasyon girişimindeki en büyük etkenlerden biri de; Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte NATO üyesi Avrupa ülkelerinin Türkiye'ye dönerek artık Türkiye'nin bölgede batı için stratejik bir öneminin kalmadığını sık sık dile getirerek, bundan sonra NATO'nun Türkiye'ye değil, Türkiye'nin NATO'ya ihtiyacı olduğunu vurgulamaları olduğunu belirtebiliriz. Bu durum Türkiye'nin bir nevi yalnızlığa itileceği korkusuyla kendi içine dönerek silahlı kuvvetleri ile ilgili stratejik değerlendirmelere gitmesine neden olmuştur. Yeniden yapılan stratejik değerlendirmeler ışığında Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik açıdan Dünya üzerindeki konumunu NATO'dan bağımsız olarak belirlemiştir. Türkiye, yeni dünya düzenin merkezi sayılan coğrafi bir bölgede Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya bölgeleri içinde etkili olabilecek kilit bir konumda olduğu gerçeğini idrak ederek, buna uygun; modern ve NATO'dan bağımsız kendi kendine yeterli ve etkili ancak, NATO ile uyumlu bir silahlı kuvvet oluşturma çabası içine girmiştir.⁵¹

Resmi belgelerde tanımlandığı biçimiyle mevcut güvenlik kavramının, sadece askeri politika ile ilgili meseleleri değil, aynı zamanda, güvenliğe yönelik tehditler sadece askeri olmadığından, daha geniş ekonomik ve siyasi politikaları içerecek şekilde genişlediği söylenebilir. Bu ortamda ülkenin birlik ve savunmasına ek olarak, “ Ortak savunma ve kriz yönetimi operasyonlarına (barışı koruma, insani müdahale, vb.)

---

⁵¹ Erdurmaz, a.g.e., s.138

katılım, kitle imha silahlarının çoğalması, hayati önemi haiz kaynakların akışının kesilmesi, geniş insan topluluklarının denetim dışı hareketleri, siber savaş riski, silahsızlanmanın desteklenmesi ve terörizm, sabotaj ve organize suçlar gibi asimetrik tehditlerle mücadele edilmesi ile sosyo-ekonomik farklılıkların aşılması” gibi konular Türkiye’nin 21. yüzyılın başında güvenlik kavramsallaştırmasına dahil olmaya başlamıştır.⁵²

Dünyada artan silahlanma ülkelerin güvenliğe büyük önem vermelerine, bunun içinde kendi silahlı güçlerini imkanları dahilinde en iyi seviyede tutmaya çalıştıkları yukarıda ele alınmıştır. Söz konusu güvenlik krizinin silahsızlanma ile azaltılabileceği olgusu silahlanmanın önüne geçemeyen devletlerce ortaya konmuştur. Bu noktadan hareketle silahlanma kavramı temelleri ve yaşanan silahlanma süreci ele alınmıştır. Askeri ittifaklar ve BM ele alınarak güvenlik kavramının topyekûn güvenliğe doğru evrilmesi ortaya konmuştur. Savaşın dönüşümünün ele alınarak söz konusu dönüşümün ülkelerin güvenlik algılarına doğrudan etki etmesi nedeniyle silahlanmanın söz konusu dönüşüme uyum sağlayarak hız kaybetmeden arttığını gerçeğine vurgu yapılmıştır. Silahlanma konusu detaylı olarak ele alınarak oluşturulan kavramsal alt yapının üzerine çalışmanın odak noktası olan silahsızlanma çalışmaları ele alınacaktır. Böylelikle silahsızlanma konusu irdelenirken kavram bilmecesinin önüne geçilmiş olacaktır.

---

⁵² Mustafa AYDIN-Fulya EKER, a.g.e., s. 58

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI GÜVENLİĞİ ARTIRMAK İÇİN BM TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN SİLAHSIZLANMA ÇALIŞMALARI

Bu bölümde silahsızlanma çalışmaları ele alınarak ülkelerin güvenlikleri söz konusu olduğunda nasıl bir hal tarzı geliştirdikleri ortaya konmaya çalışılacaktır. Söz konusu hal tarzlarının nedenleri, silahsızlanmanın kavramsal olarak açıklanması, ilk silahsızlanma çalışmaları, uluslararası örgütlerce ve devletlerin ikili görüşmeleri sonucu gerçekleştirilen silahsızlanma çalışmaları ele alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Konvansiyonel Silahsızlanma, Kitle İmha Silahlarının yayılımı ile mücadele ve bölgesel çalışmalar şeklinde sınıflandırma yapılarak kavramsal dağınıklığın önüne geçmek amaçlanmıştır.

Silahsızlanma çalışmaları, uluslararası ilişkilerde çok geniş bir sahada ele alındığı için çalışmanın odak noktası BM'nin çalışmaları olarak belirlenmiştir. BM çalışmalarının seçilmesindeki temel sebep BM'nin kuruluşundan itibaren küresel güvenlik alanında çok ciddi çalışmalar içinde olmasıdır.⁵³

2.1 Silahlanmanın Önlenmesi İçin Silahsızlanma Kavramının Ortaya Çıkması

Öteden beri insanlar savaşların başlıca nedeni olarak silahların varlığını görmüşlerdir. Oysa silahların savaş olasılığını artırdığı açık olmakla birlikte, çatışmaların ve savaşların varlığının, silahlanma yarışına ve dolayısıyla savaflara yol açtığını söylemek daha doğru olur. Uluslararası alanda silahsızlanma çabaları çok eski olduğu halde, geçen yüzyılın başına değin girilen tüm silahsızlanma çalışmalarının başarısızlıkla sonuçlanması, bunun en iyi kanıtıdır. Öte yandan, silah teknolojisinde meydana gelen önemli değişimler, özellikle nükleer ve biyolojik silahların büyük tahrip ve öldürme gücü karşısında, devletlerin silahsızlanma konusuna yeni bir dikkatle eğilmeleri gereksinimi doğurmuştur.⁵⁴

⁵³ Bilal Karabulut, *Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Boyutu*, Barış Kitap, Ankara, 2014, s. 57

⁵⁴ Gönlübol, *Uluslararası Politika İlkeler-Kavramlar-Kurumlar*, s. 431

Silahsızlanma deyimi, dar ve teknik anlamda var olan silahların azaltılması veya ortadan kaldırılmasını anlatmak için kullanılmaktadır. Silahsızlanma, silahların niteliğine veya coğrafi bölgeye göre sınıflandırılabilir. Başka deyişle ya tüm silahları ya da konvansiyonel, nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlardan sadece bir kısmını içine alabilir. Aynı biçimde silahsızlanma ya sadece belli bölgedeki devletler için söz konusu olur, ya da tüm devletleri kapsamına alır. Bütün silahları içine alan, geniş kapsamlı silahsızlanmaya “genel silahsızlanma”; yalnız bir veya birkaç tür silahı kapsayan silahsızlanmaya ise “kısmi silahsızlanma” denilmektedir.

Doktrinel kalıp içerisinde ise, silahsızlanmanın etimolojik anlamı bazı farklı tanımlamalara sahne olmuştur. Herman KAHN’a göre: silahsızlanma, faydacı bir karaktere haizdir ve savaş riskini azaltır. H.J. Morgenthau ise, devletlerin silahlanma yolunda sarf ettikleri üretimsel faaliyetlerin yoğunluğunu dikkat çekerek “silahsızlanmanın silahlanma yarışına son vermek amacıyla, belli kategorideki silahların azaltılması veya elimine edilmesidir” şeklinde ayrımsal bir tanımda bulunmuştur.⁵⁵

2.2 İlk Silahsızlanma Çalışmaları

Tarihsel süreçte devletler arasında karşılıklı olarak imzalanan barış antlaşmalarında karşıt gücün kendisine karşı bir ölçü harekâtı gerçekleştirilmesini engellemek için onun gücünü azaltacak silahsızlanma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Söz konusu silahsızlandırma çalışmaları kimi zaman şehirlerin yağmalanması sonucu güçten düşürülmesi, kalelerin yıkılması, donanmaların ve diğer savaş aletlerinin ele konulması, erkeklerin geleceğin savaşçı adayı erkek çocukların köleleştirilmesi şeklinde gelişmiştir. Ancak söz konusu çalışmaların hiçbirinde uluslararası bir silahsızlanma amacı güdülmemiş, tamamen kazanan devletlerin çıkarları doğrultusunda gerçekleşmiştir. Bu nedenle silahsızlanma çalışmaları ele alınırken sanayi devrimi sonrası ele alınmıştır. Çünkü sanayi devrimi sonrasında ülkeler diplomasi alanında çalışmalarını artırmışlar ve uluslararası kurum, konferans ve ittifaklar ortaya çıkarmışlardır. Bu durum uluslararası işbirliği kavramını doğurmuştur.

Silahsızlanma alanında en eski çalışmalardan olan St. Petersburg Deklarasyonu Rus Çarının önerisiyle 29 Kasım-11 Aralık 1868 tarihleri arasında St. Petersburg’da

⁵⁵ Mesut Hakkı Caşın, **Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, 1993,s.73

toplanan uluslararası askeri komisyonun çalışmaları sonucunda yayınlanmıştır. Söz konusu deklarasyonun;

- Medeniyetin ilerlemesi, savaş felaketlerini önleyici etkide olmalıdır.
- Devletlerin savaş sırasındaki tek amacı düşman askeri gücünü zayıflatmak olmalıdır. Bunun için mümkün olduğu kadar çok sayıda askeri saf dışı etmek yeterlidir.

maddeleri ülkelerin silahsızlanma gayreti içine girmelerini belirtmektedir.⁵⁶

Birinci La Haye konferansı Rus Çarı 2. Nicholas'ın teklifi üzerine toplanmıştır. Çar, 24 Ağustos 1898 tarihli bir fermanla, devletler arasında münasebetlerin geliştirilmesi, barışın korunması ve silahsızlanma konularının görüşülmesi için La Haye'de devlet temsilcileri arasında bir toplantı yapılmasını teklif etmişti. Böyle bir konferansın toplanması teklifinin Çar tarafından yapılmış olması çeşitli yorumlara yol açmıştır. Genel olarak, bu teklifin, Çar'ın milletler arası barışın ortak tedbirlerle korunması gerektiğine gerçekten inanmış olduğu için değil, o sırada başlamış bulunan silahlanma yarışını mali güçlükler yüzünden Rusya'nın takip edememesi sebebiyle yapılmış olduğu söylenmektedir. Bununla beraber Çar'ın asıl maksadı ne olursa olsun, silahlanma yarışının gittikçe artan yükünden zarar gören birçok devlet bu teklifi olumlu karşılamıştır. Gerçekten, 18 Mayıs 1899'da La Haye'de toplanan birinci barış konferansına 26 devlet temsilci göndermiştir.⁵⁷

Rus çarının esas konu olarak düşündüğü mesele (silahsızlanma) hakkında konferans başarılı bir çalışma yapamamış, yalnız bir temenni kabul ederek bu konudaki çalışmalarını sonuçlandırmıştır. Bu temennide şöyle deniliyordu: “Konferans, halen dünya için ağır yük teşkil eden askeri masrafların kısılmasının, insanlığın maddi ve moral refahının artırılması için son derece arzu edildiği kanısındadır.”⁵⁸ Konferansın belki de en önemli başarısı, uluslararası uyuşmazlıkların çözülmesinde tahkim sistemini kabul etmesidir.

İkinci La Haye toplantısı için ilk teklif 1904 yılında ABD tarafından ortaya konmuştur. Fakat Rus-Japon savaşının devam etmesi nedeniyle Rusya bu çağrıya cevap

⁵⁶ Saffet Akbulut, Süleyman Ertekin, **Silahsızlanma ve Türkiye**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 2

⁵⁷ Mehmet GÖNLÜBOL, **Milletler Arası Siyasi Teşkilatlanma**, s. 64

⁵⁸ http://archive.org/stream/hagueconventions00inteuoft/hagueconventions00inteuoft_djvu.txt

Erişim Tarihi: 19.02.2014

verememiş ve toplantı ertelenmek zorunda kalmıştır.⁵⁹ Rus-Japon savaşından yenilgiyle çıkan Rusya toplantı teklifini yinelemiş ve konferans 15 Haziran 1907’de toplanmıştır.

1907 yılındaki İkinci La Haye Barış Konferansı’nda da silahsızlanma sorunu görüşülmüş ve Birinci La Haye Konferansı’nda kabul edilen metinlere benzeyen belgeler kabul edilmiştir. Bundan sonra, silahsızlanma konusuna, uluslararası ilişkileri düzenlemek için kaleme alınan hemen hemen tüm metinlerde yer verilmiştir. Örneğin Milletler Cemiyeti Misakı’nın sekizinci maddesinde silah indirimi yapmak için planların yapılması öngörülmektedir.

Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde tüm savaşan devletler kalıcı bir barış için taraf olduklarını beyan etmiştir. Bu düşünceler somut şekliyle Wilson Prensiplerinde vücut bulmuştur. Wilson Prensiplerinin 4. maddesi tarafların karşılıklı olarak silah indiriminde bulunmasını öngörmektedir. Ancak söz konusu prensipler galip devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda yorumlanmış ve silahsızlanma alanında olumlu bir fayda sağlayamamıştır.⁶⁰

Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Milletler Cemiyeti, kuruluş amacını milletlerarası işbirliğini geliştirmek ve milletlere sulh ve emniyet sağlamak olarak belirlemiştir.⁶¹ Milletler Cemiyetinin sekizinci maddesi silahsızlanma üzerinedir. Söz konusu maddenin hükümleri aşağıdadır:

- Cemiyet üyeleri, barışın muhafaza edilmesinin, milli silahlanmaların, milli güvenlik ve müşterek bir hareketin yüklediği milletlerarası vecibelerin ifası ile kabil telif olabilecek asgari hadde indirilmesi gerektiğini kabul ederler.
- Cemiyet üyeleri, silahlanmanın mevcut nispetlerine kara, deniz ve hava programlarına ve harpte istimal elverişli sanayilerinin durumuna dair bütün bilgileri en açık ve en tam bir surette teati etmeyi taahhüt eder.

Milletler Cemiyeti 25 Şubat 1921 de bir silahsızlanma komisyonu kurmuş ve misakın 8. maddesi gereğince silahsızlanma çalışmalarına girişmiştir. Cemiyetin yakın gelecekte bu alanda somut sonuçlar alamayacağı kısa zamanda ortaya

⁵⁹ John Q. BARRETT, “**The Path from the 1907 Hague Conference to Nuremberg and Forward**” <http://www.stjohns.edu/sites/default/files/documents/law/john-q-barrett/the-path-from-1907-hague-conference.pdf> Erişim tarihi: 19.02.2014

⁶⁰ Mesut Hakkı Caşın, a.g.e., s.105

⁶¹ Zeki Mesud Alsan, **Silahsızlanma Problemi**, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara,1953, s. 19

çıkmiştir. Bunun üzerine devletler kendi aralarında bazı silahsızlanma görüşmeleri gerçekleştirmişlerdir.⁶²

Bu dönemde 1922 yılında ABD'nin davetiyle Washington şehrinde ABD, Japonya, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın katılımıyla bir deniz konferansı gerçekleştirilmiştir. Konferansın toplandığı dönemde ABD, İngiltere ve Japonya arasında kökeni Birinci Dünya Savaşı'na dayanan bir donanma yarışı bulunmaktaydı. ABD ve İngiltere dünyanın en büyük donanmasına sahip olmak için uğraşırken, Japonya kendisine Pasifik ötesinden gelebilecek saldırılara karşı sekizli savunma düzeni (önde sekiz büyük savaş gemisi ve arkasında sekiz fırkateyn) geliştirmiş, bu doktrinini uygulamak için ihtiyaç duyduğu gemileri üretmekle meşguldü. Bu dönemin savunma stratejilerine yön veren temel düşünce Alfred MAHAN'nın deniz hakimiyeti teorisiydi. Donanmanın öneminin hat safhada olduğu böyle bir dönemde toplanan konferans sonucu ABD ve İngiltere donamalarını 525.000 tonla sınırlandırmayı ve 10.000 tondan büyük tonajlı gemiler inşa etmemeyi, gemilerde bulunduracağı topçunun çapının da 8 inç geçmeyeceğini taahhüt etmişlerdir. Japonya'nın donanma büyüklüğü de 325.000 ton olarak belirlenmiş ve diğer kısıtlamalara aynı şekilde uyacağı belirtilmiştir. Bu konferans sonucu alınan kararlar 1936 yılına kadar kısmen uygulanmıştır. Konferansın başarısının sebebi, getirdiği oranlar sayesinde bir devletin diğer devlete karşı mutlak bir zafer kazandıracak kadar silah üstünlüğüne sahip olmasını engellemesidir.⁶³

1925 yılında Cenevre'de toplanan Uluslararası Silah Trafikinin Denetlenmesi Konferansı sırasında ele alınıp onaylanan Cenevre Protokolü ile kimyasal ve biyolojik silahların kullanılmasına yönelik sınırlamalar getirilmiştir. Bu protokol günümüzde geçerliliğini korumaya devam ettiği için ileride daha detaylı olarak ele alınacaktır.

İki dünya savaşı arasındaki dönemde toplanan en önemli silahsızlanma konferansı Milletler Cemiyetinin Genel Silahsızlanma Konferansı'dır. Konferans 57 devleti temsil eden 232 temsilcinin katılımıyla 3 Şubat 1932'de Cenevre'de başlamıştır. Birçok temsilci heyeti yüzlerce öneri ileri sürmüştür. Bunların içinde en kapsamlısı önleyici ve cezalandırıcı bir uluslararası polis gücü yaratılması konusunda Fransa'nın getirdiği öneridir. Ancak öneri ABD, İngiltere ve Almanya'nın şiddetli itirazları ile

⁶² Alsan, a.g.e., s. 20

⁶³ Rohrer, Justin: "Arms Control in Dynamic Situations: A Study of the Washington Treaty System", **The Orator**, Volume 5, 2010 <http://students.washington.edu/nupsa/Docs/Volume5/Rohrer.pdf> Erişim Tarihi: 20.02.2014

karşılaşmıştır. Bu ve öteki önerilerden hiçbiri de kabul edilmeyince konferans dağılmıştır. Başarıya ulaşmamasına rağmen, 1932 tarihli Dünya Silahsızlanma Konferansı silahsızlanma alanında birçok konunun, kuramsal anlamda olsa bile, aydınlatılması bakımından önemli işler yapmıştır.⁶⁴

Söz konusu silahsızlanma çalışmaları başarısız olmuş ve Dünya yeniden bir küresel savaşla yüz yüze kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı esnasında Müttefik Devletler savaşındaki amaçlarını ve savaş sonrası için düşüncelerini açıklamak üzere Atlantik Şartı'nı yayınlamışlardır. Söz konusu şart, silahlanma ile mücadelenin savaştan sonra kapsamlı olarak ele alınacağını belirtmektedir.⁶⁵ Atlantik Şartı aynı zamanda BM misakı için temel bir belge olmuştur. Söz konusu şartın silahsızlanma ile ilgili hükümleri BM gündeminde silahsızlanmanın önemli bir yer tutacağını bir işarettir.

2.3 BM Örgütüne Ortaya Konulan Silahsızlanma Çalışmaları

BM genel sekreteri Sithu U Thant “1945-70 BM ve Silahsızlanma” adlı BM yayının önsözünde: “İkinci Dünya Savaşının tecrübeleri ve acıları içinde doğan, nükleer çağın dehşeti içinde büyüyen BM'nin en önemli hedefi silahsızlanmadır. Ayrıca bizler bu konuya insan olmanın temel gerekliliklerini yerine getirme bakış açısıyla yaklaşmaktayız.”⁶⁶ şeklinde yer alan ifadeyle BM örgütünün konuya yaklaşımının bir özetini yapmıştır. İkinci Dünya savaşı sonrası ilk silahsızlanma çalışmaları BM bünyesinde yapılmıştır. Örgütün anayasasını kaleme alanlar uluslararası alanda barış ve güvenliğin korunması için gerekli mekanizmayı saptarlarken, silahsızlanma ögesine önem vermişler ve bu hususta antlaşmaya hükümler koymuşlardır. Antlaşmanın, BM Genel Kurulu'nun görev ve yetkileri ile ilgili on birinci maddesinin ilk fıkrasında şöyle denilmektedir: “ Genel Kurul, silahsızlanmada ve silahsızlanmanın düzenlenmesinde hakim olan ilkeler dahil olmak üzere, uluslararası barış ve güvenliğin korunması hususundaki işbirliğinin genel ilkelerini tetkik ve bu ilkeler hakkında ya Teşkilat üyelerine, ya da Güvenlik Konseyine veya Teşkilat üyeleri ile beraber Güvenlik Konseyine tavsiyelerde bulunabilir.” Genel Kurul bu hükme dayanarak 1945 yılında yaptığı ilk toplantısında, “atom silahlarının ve kitle halinde yok edici nitelikteki öteki silahların silahsızlanma yoluyla ortadan kaldırılması” için gerekli tedbirlerin alınması

⁶⁴ Mehmet Gönlübol, **Uluslararası Politika İlkeler-Kavramlar-Kurumlar**, s. 434

⁶⁵ Alsan, a.g.e., s. 33

⁶⁶ Department Of Political And Security Council Affairs, **The United Nations And Disarmament 1945-1970**, New York, 1970, s. 1

yolunda bir karar almıştır. Bu, Genel Kurul'un aldığı "1 numaralı" karardır.⁶⁷ Genel Kurul ve diğer BM organları silahsızlanma konusunda o zamandan beri pek çok çalışma yapmıştır. Çalışmamızın bundan sonraki kısmı bu çalışmalar odaklı devam edecektir.

2.3.1 BM Bünyesindeki Silahsızlanma Organizasyonları

BM Silahsızlanma Komisyonu (United Nations Disarmament Commission)

BM Genel Kurulu 1952 yılında 502 numaralı kararıyla BM Silahsızlanma Komisyonu'nu kurmuştur. Özel oturumlarda silahsızlanma ile ilgili alınan kararlarla ilgili çalışmaların bu komisyon tarafından yürütülmesi öngörülmüştür. Komisyon bu konuda yıllık raporlar hazırlayarak BM Genel Kurulu'na sunmaktadır. Komisyon bu temel maksadının ışığında kısıtlı bir şekilde hareket edebilmektedir. BM Genel Kurulu'nun 52/492 kararıyla komisyonun nükleer silahsızlanma dahil olmak üzere yılda iki alt başlık üzerinde çalışabileceği belirlenmiştir.⁶⁸

BM Silahsızlanma Konferansı (The Conference on Disarmament) 1979 yılında, 1978 yılı silahsızlanma özel oturumunda alınan kararlar doğrultusunda kurulmuştur. Konferansın çalışmalarının temelini silahsızlanma ve silahların kontrolü konuları oluşturmaktadır. Bu konuların alt başlıklarını ise dış uzayda silahlanma yarışının engellenmesi, radyolojik silahlar gibi yeni kitle imha silahlarının geliştirilmesini engellemek ve silahlanmada şeffaflık konuları oluşturmaktadır. Konferans yıllık oturumlarını 10, 7 ve 7 haftalık üç dönemde gerçekleştirmektedir. Başlangıçta 40 üyesi bulunan konferansın günümüzde 65 üyesi bulunmaktadır.⁶⁹

BM Silahsızlanma Araştırmaları Enstitüsü (The United Nations Institute for Disarmament Research "UNIDIR") çalışmalarına 1980 yılında başlamıştır. Enstitü, uluslararası topluma silahsızlanma ve güvenlik alanlarındaki sorunlara çözüm üretici araştırmalar gerçekleştirmektedir. Enstitü, yaptığı araştırmalar ve gerçekleştirdiği eğitim programlarıyla silahsızlanma ve silahların kontrolü alanındaki çalışmalara destek sağlamaktadır. Bu çalışmaları sayesinde problemleri önceden tespit ederek bu problemlerin olası bir krize dönüşmesini engellemeye çalışmaktadır. Enstitü aynı

⁶⁷ Gönülbol ,a.g.e., s. 435

⁶⁸ <http://www.un.org/disarmament/HomePage/DisarmamentCommission/UNDiscom.shtml> Erişim Tarihi: 16.03.2014

⁶⁹ [http://www.unog.ch/80256EE600585943/\(httpPages\)/BF18ABFEFE5D344DC1256F3100311CE9?OpenDocument](http://www.unog.ch/80256EE600585943/(httpPages)/BF18ABFEFE5D344DC1256F3100311CE9?OpenDocument) Erişim Tarihi: 16.03.2014

zamanda BM ile uluslararası güvenlik kurumları arasında bir köprü görevi üstlenmektedir.⁷⁰

BM Silahsızlanma Meseleleri Ofisi (United Nations Office For Disarmament Affairs “UNODA”) 1998 yılında Silahsızlanma Meseleleri Departmanı olarak Genel Sekreterliğin alanda reform yapılması yönündeki raporu gereğince kurulmuştur. Ofisin kökenini 1982 yılında Genel Kurulun gerçekleştirdiği silahsızlanma özel oturum sonucu ortaya konan çalışmalar oluşturmaktadır. Ofis, 1992 yılında bu çalışmalar sonucu Silahsızlanma Meseleleri Merkezi adını almıştır. 1998’de Silahsızlanma Meseleleri Departmanı adını alan ofis, 2007 yılında BM Silahsızlanma Meseleleri Ofisi adı altında tekrar organize edilmiştir. Ofis silahsızlanma konusunda Genel Kurul ve İlk Komitesi’ne, Silahsızlanma Komisyonu’na, Silahsızlanma Konferansı’na ve diğer BM kuruluşlarına destek sağlamaktadır. Aynı zamanda karşılıklı askeri güven oluşturma, bölgesel silahsızlanma çalışmalarına destek sağlama ve konvansiyonel silahların kayıt altına alınması gibi konularda çalışmalar gerçekleştirmektedir.⁷¹

2.3.2 Kitle İmha Silahlarıyla Mücadele

Kitle imha silahları teriminin bilinen ilk kullanımı 1937 yılında Canterbury Piskoposu William Cosmo Gordo’nun dönemin İspanya’sında yaşanan bombardımanları kast ederek “bu yeni kitle imha silahları kim bilir yeni bir topyekun savaşta nasıl bir dehşet getirecektir” sözleri ile gerçekleşmiştir. Burada ilgi çeken bir nokta da bu tarihte henüz nükleer silahların bulunmamış olmasıdır. Bu da konunun geçmişinin nükleer çağın başlangıcından öncesi olduğunu göstermektedir.⁷² 1947 yılında BM Güvenlik Konseyi genel kurulun 41 sayılı kararı doğrultusunda **Konvansiyonel Silahlanma Komisyonu**’nu kurmuştur. Bu komisyon 1948 tarihli oturumunda kitle imha silahlarını; “ atomik patlayıcıların dahil olduğu tüm radyo aktif materyallerle elde edilen silahlar, ölümcül kimyasal ve biyolojik silahlar ve gelecekte yukarıda adı geçen silahların yaptığı etkilere sahip olacak olan silahlar kitle imha silahları olarak tanımlanmalıdır” diye tanımlayarak konuya ilk resmi tanımı

⁷⁰ <http://www.unidir.org/about/the-institute> Erişim Tarihi: 16.03.2014

⁷¹ <http://www.un.org/disarmament/> Erişim Tarihi. 16.03.2014

⁷² W. Seth Carus, **Defining Weapons of Mass Destruction**, National Defense University Press Washington D.C., 2012, s. 6

getirmiştir.⁷³ BM'nin bundan sonra konuya yaklaşımı bu tanım üzerinde gerçekleşmiş ve bu konuyla ilgili mücadelesine bu silahların karşıt güce karşı kullanılmasını sağlayan ulaştırma elemanlarını (Füze vb.) da dahil ederek devam etmiştir.

BM Güvenlik Konseyi, 1540 sayılı kararında; *“nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların ve bunların ulaştırma elemanlarının yayılımının uluslararası güvenliği tehdit ettiğini kabul etmektedir”* tanımını tekrarlayarak konuyla ilgili yaklaşımlarını belirtmiştir.⁷⁴ Bu karardan sonra kurulan 1540 Komitesi hızlıca konuyla ilgili çalışmalarına başlamıştır. Komisyonun görev süresi 2006 yılında alınan 1673 sayılı kararla 2 yıl daha uzatılmış, sonrasında alınan 1810 ve 1970 sayılı kararlarla görev süresi 2021 yılına kadar uzatılmıştır.

2.3.2.1 Nükleer Silahsızlanma

Nükleer silahlar binlerce insanı saniyeler içinde katledebilecek kapasitede olup insanlığın elindeki en korkunç silahlardır. Bu zamana kadar savaş alanlarında iki kez kullanılmış olsalar da verilen raporlara göre günümüzde dünya üzerinde 22.000 nükleer bomba bulunmaktadır ve 2.000 kez nükleer deneme yapılmıştır. BM 1946 yılındaki ilk genel kurulundan itibaren bu silahlarla mücadele içindedir. Bu alanda pek çok antlaşma gerçekleştirilerek nükleer silahlar engellenmeye çalışılmıştır. Aşağıda bu alandaki antlaşmalar ele alınacaktır.

Nükleer Silahlarının Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (Treaty On The Non-Proliferation Of Nuclear Weapons, “NPT”) (NSYÖA), 1968 yılında imzaya açılmış ve 1970 yılında yürürlüğe girmiştir. Antlaşma hükümlerince, 1 Ocak 1967 tarihine kadar olan dönemde, nükleer silaha sahip ülkeler nükleer güç olarak kabul edilmektedir ve bu ülkeler; ABD, SSCB, Çin, İngiltere ve Fransa olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda, diğer nükleer güç olmayan devletlere nükleer gücü barışçıl amaçlarla kullanma serbestliği tanınmıştır.⁷⁵ Bu antlaşma ile BM, nükleer silahların yayılımının önüne geçmeyi, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanımının sağlanmasını ve

⁷³ Carus ,a.g.e., s. 7

⁷⁴ BM Güvenlik konseyi 1540 sayılı kararı,2004

⁷⁵ <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPTtext.shtml> Erişim Tarihi:23.02.2014

nükleer silahsızlanmayı amaçlamaktadır. 190 ülke tarafından imzalanan antlaşma, onaylayan ülke sayısı bakımından diğer silahsızlanma antlaşmaları arasında katılım oranıyla dikkat çekmektedir.

Bu antlaşma ile tesis edilen nükleer güvenlik ortamının denetimi için bir güvenlik sistemi kurulması öngörülmüş ve 1957 yılında kurulmuş olan Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (International Atom Energy Agency) (UAEA) bu işle görevlendirilmiştir. Otonom yapıya sahip olan bu ajans faaliyetleri doğrultusunda BM'ye bilgi vermek sorumluluğuna sahiptir.⁷⁶ Sözü geçen antlaşmanın üçüncü paragrafı gereği antlaşmayı imzalayan devletler, bu kurumun kendi nükleer araştırmaları üzerinde denetleme yapabilmesini kabul etmektedir. Yine söz konusu devlet, bu antlaşmadan doğan yükümlülüklerinden dolayı sınırları dâhilindeki nükleer tesis materyallerinin miktarını bu ajansa bildirmek zorundadır. UAEA belirlenmiş periyodlarla ülkelerin bu bildirimlerini denetlemektedir. Bu denetimi yaparken sadece rapor tutma sorumluluğu bulunmaktadır ve herhangi bir yaptırım sağlayan güvenlik gücü yoktur. Ajans sadece kendisine gösterilen bölgelerde arama yapabilmektedir. Denetim sonucu ortaya çıkan şüpheli hallerde BM kurulunca prosesin tekrarı sağlanabilmektedir.⁷⁷

2010 yılında yapılan NSYÖA gözden geçirme konferansı sonrasında BM basın sözcüsünün genel sekreter adına yaptığı açıklamada “ Genel sekreterimiz konferansın 1995 yılı konferansında alınmış olan Orta Doğu'nun kitle imha silahlarından arındırılmış bölgeye dönüştürülmesine yönelik çalışma yapılması kararlarını memnuniyetle karışlamaktadır” açıklamasını yaparak antlaşma doğrultusunda yapılan BM çalışmalarının ağırlık noktasını işaret etmektedir.⁷⁸

Nükleer ve Diğer Kitle İmha Silahlarının Deniz Yatağı, Okyanus Tabağında ve İlişkin Yeraltında Bulundurulmasını Yasaklama Antlaşması (Partial Test Ban Treaty) ; ABD, SSCB, İngiltere, Kuzey İrlanda tarafından 5 Ağustos 1963 yılında Moskova'da imzalanmıştır. 10 Ekim 1963'te yürürlüğe giren antlaşma beş maddeden oluşmaktadır.

⁷⁶ International Atomic Energy Agency Information Circular, The Texts Of The Agency's Agreements With The United Nations <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infciircs/Others/infcirc11.pdf> Erişim tarihi:23.02.2014

⁷⁷ internationalatomicenergyagency, “the structure and content of agreements between the agency and states required in connection with the treaty on the non-proliferation of nuclear weapons” Avusturya, 1972, s. 2

⁷⁸ <http://www.un.org/News/Press/docs//2010/sgsm12925.doc.htm> Erişim Tarihi:23.02.2014

Bugüne kadar 105 devlet tarafından imzalanmıştır. Antlaşmanın girişi kısmında devletler BM'nin silahlanma çalışmalarına olan inançlarını bildirmekte, nükleer silahlar dahil tüm silah denemelerinin yasaklanması ile ilgili temennilerini ortaya koymaktadırlar.⁷⁹ 1. maddesinde taraflar su altında, atmosferde ve uzayda nükleer deneme yapmamayı ve bu tür denemelerin yapılmasına yardım etmemeyi üstlenmişlerdir. Yer altı denemelerinde ortaya çıkan radyoaktif kalıntılar, patlamanın yapıldığı ülkenin sınırları dışına çıkarsa, bu tür denemeler de yasaklanmıştır. Söz konusu maddede “herhangi başka nükleer patlama” ifadesi kullanılarak, barışçıl olsa bile, karadaki tüm denemeler yasaklanmaktadır. Antlaşmanın 4. maddesinde, ulusal çıkarlarının tehlikeye düşmesi halinde, taraflara anlaşmadan çekilme olanağı verilmektedir. Nükleer devletler denemelere sınırlar getirmekle insan çevresinin radyoaktif maddelerle kirlenmesine bir son verme ortak hedefinde de birleşmiş sayılmaktadırlar⁸⁰

Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty); BM Silahsızlanma Konferansı, 1982 yılında kendi yapısı içinde kurulan 1982 Nükleer Denemelerin Yasaklanması Komitesi'ni, 1993 Aralık ayı içinde Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması'nı (NDYA) hazırlamakla görevlendirmiştir. Yapılan görüşmeler sonucu ortaya çıkarılan taslak metin 24 Eylül 1996'da BM kararıyla imzaya açılmıştır. Antlaşmanın birinci maddesinde yer alan temel yükümlülükler gereği taraf devletler;

1. Yetki alanı veya kontrolü altındaki herhangi bir yerde, her türlü nükleer silah deneme patlamasını veya diğer nükleer patlamaları yapmamayı yasaklamayı ve önlemeyi taahhüt etmekte,

2. Her türlü nükleer silah deneme veya diğer nükleer patlamalara sebep olmaktan, teşvik etmekten veya bunların uygulanmasına herhangi biçimde bizzat katılmaktan kaçınmayı da taahhüt etmektedir.⁸¹

⁷⁹ http://disarmament.un.org/treaties/t/test_ban Erişim Tarihi:24.02.2014 (antlaşmanın orijinal metni)

⁸⁰ Valentina Reshetnikova, **1960'lardan Bu Yana Nükleer Silahsızlanma Alanında Yaşanan Gelişmeler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2008,s.66

⁸¹ http://www.msb.gov.tr/asad/AskeriMevzuat/Uluslararası_Antlaşmalar/Silahlı_Catisma_Hukuku/SCH19.html Erişim Tarihi: 25.02.2014

Kapsam olarak tüm nükleer denemelere mutlak yasak getiren NDYA; 1970 yılından beri yürürlükte bulunan Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'nı tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Zira bu antlaşmanın yürürlüğe girmesi NSYÖA Gözden Geçirme Konferansı Sonuç Belgesi'nde karara bağlanan 13 pratik önlemden birincisi idi, ancak bu husus halen NSYÖA gündeminde sonuçlanmamış bir konudur.⁸²

NDYA'nın yürürlüğe girebilmesi için adı geçen antlaşmanın iki numaralı ekinde günümüze kadar 183 devlet antlaşmayı imzalamış ve 161 devlet onaylamıştır. Fakat ABD, Hindistan, Kuzey Kore, İran, İsrail ve Pakistan'ın içinde bulunduğu 8 nükleer kapasiteye sahip devlet antlaşmayı onaylamamıştır.⁸³

Antlaşmaya taraf olan devletler antlaşmanın ikinci maddesi gereği; antlaşmanın hedef ve amaçlarına ulaşmak, antlaşmaya uyumun denetlenmesi dahil hükümlerinin uygulanmasını temin etmek, Taraf Devletler arasında danışma ve işbirliği için bir forum oluşturmak üzere Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması Örgütü'nü kurmuşlardır.⁸⁴ Örgüt yaklaşık %85'ini tamamladığı 337 istasyondan oluşacak olan Uluslararası Görüntüleme Sistemi sayesinde dünya üzerindeki insan yapısı patlamaları tespit edebilmektedir. Örgütün son kayıtlarına göre 1996 yılından sonra; 1998 yılında Pakistan ve Hindistan, Kuzey Kore Cumhuriyeti ise 2006, 2009 ve 2013 yıllarında antlaşma hükümlerine aykırı denemeler yapmıştır.⁸⁵

Nükleer Silahsızlandırılmış Alanlar (Nuclear-Weapon-Free Zones); bu alanlar nükleer silahların azaltılması için yerel çabaların bir ürünüdür. NSYÖA antlaşmasının 7. Maddesi bölgesel nükleer silahsızlanma çalışmalarını teşvik etmektedir. BM Genel Kurulunun 3472 B 8 1875 sayılı kararı bu bölgeleri şöyle tanımlamaktadır:

“ Aşağıda yer alan esaslar dahilinde milletlerin kendi hür iradeleri ile bir araya gelip kurdukları komisyonlar ve antlaşmalarla oluşturdukları alanlardır.

- (a) Belirtilen alanda tüm nükleer silahların bulundurulmasının yasaklanması,
- (b) Sağlanan nükleer silahsız alan statüsünün uluslararası kontrole açık olması.”

⁸² Reshetnikova, a.g.e., s. 75

⁸³ <http://disarmament.un.org/treaties/t/ctbt> Erişim Tarihi: 25.02.2014

⁸⁴ http://www.msb.gov.tr/asad/AskeriMevzuat/Uluslararası_Antlaşmalar/Silahlı_Catısma_Hukuku/SCH19.html Erişim Tarihi: 25.02.2014

⁸⁵ http://ctbto.org/fileadmin/user_upload/public_information/CTBT_Ending_Nuclear_Explosions_Sept_2013.pdf Erişim: 25.02.2014

Tlatelolco Antlaşması⁸⁶ ile Latin Amerika ve Karayipler, Rarotonga Antlaşması⁸⁷ ile Güney Pasifik, Bangkok Antlaşması⁸⁸ ile Güney Batı Asya, Pelindaba Antlaşması⁸⁹ ile Afrika ve Orta Asya Nükleer Silahsızlandırılmış Alan Antlaşması⁹⁰ ile adı geçen bölgeler için Nükleer Silahsızlandırılmış Bölgeler oluşturulmuştur. Moğolistan'ın kendi ülkesini Nükleer Silahsızlandırılmış Alan ilan, BM'nin 12 Ocak 2001 tarihli 55/33 sayılı kararı gereği tanınmıştır.

1 Aralık 1959 tarihli Antarktik Antlaşması ile Antarktik bölgesinde nükleer denemeler yasaklanmıştır. 10 Ekim 1961 tarihli Dış Uzay Antlaşması ile ay ve diğer gezegenler dahil olmak üzere uzayda nükleer deneme yapılması yasaklanmıştır.⁹¹ 18 Mayıs 1972 tarihinde yürürlüğe giren Deniz ve Okyanus Tabanında Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması ile deniz ve okyanus tabanında nükleer deneme dahil tüm kitle imha silahlarının denenmesi yasaklanmıştır.⁹² 11 Temmuz 1984'te yürürlüğe giren Ülkelerin Ay ve Gezegenleri Yönetme Antlaşması ile ay ve gezegenlere tüm kitle imha silahlarının yerleştirilmesi yasaklanmıştır.⁹³

1974 yılından beri BM Genel Kurulu Ortadoğu'nun Nükleer Silahsızlandırılmış Alan olarak ilan çalışmalarını yürütmektedir. 3 Aralık 2012 tarihli oturumda BM Ortadoğu'nun Nükleer silahsızlandırılmasını konuyla ilgili önceki kararlarını göz önünde bulundurarak tekrar ele almıştır. Bölge ülkelerine nükleer enerjiyi barışçıl amaçlar için kullanmaları için çağrıda bulunulmuş ve ülke sınırlarının UAEA'nın kontrolüne açmaları için tavsiyelerde bulunulmuştur.⁹⁴

2.3.2.2 Biyolojik ve Kimyasal Silahsızlanma Çalışmaları

Biyolojik ve kimyasal silahsızlanma çalışmaları ilk 1899 La Haye Barış Konferansı esnasında gündeme gelmiştir. Konferansın sonucu kabul edilen bildiri

⁸⁶ <http://disarmament.un.org/treaties/t/tlatelolco> Erişim Tarihi:26.02.2014

⁸⁷ <http://disarmament.un.org/treaties/t/rarotonga> Erişim Tarihi:26.02.2014

⁸⁸ <http://disarmament.un.org/treaties/t/bangkok> Erişim Tarihi:26.02.2014

⁸⁹ <http://disarmament.un.org/treaties/t/pelindaba> Erişim Tarihi:26.02.2014

⁹⁰ <http://disarmament.un.org/treaties/t/canwfz> Erişim Tarihi:26.02.2014

⁹¹ http://disarmament.un.org/treaties/t/outer_space Erişim: 26.02.2014

⁹² http://disarmament.un.org/treaties/t/sea_bed Erişim: 26.02.2014

⁹³ <http://disarmament.un.org/treaties/t/moon> Erişim: 26.02.2014

⁹⁴ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/67/28 Erişim Tarihi: 26.02.2014

bazı boğucu gazların kullanılması yasaklanmıştır.⁹⁵ 1907 La Haye Barış Konferansında kabul edilmiş olan Kara Harbin Kanunları Ve Adetleri Hakkında Yönetmeliği'nin 23. maddesinde “zehir ve zehirli silâhlar kullanmak” hükmü ile bu silahların kullanımı yasaklanmıştır.⁹⁶

Birinci Dünya Savaşı sırasındaki bazı muharebelerde zehirli gazın geniş ölçüde kullanılması ve yüzbinlerce kişinin ölümüne neden olması, dünyanın birçok ülkesinde sert tepkilerle karşılanmıştı. 1925 yılında Cenevre’de yapılmakta olan “**Uluslararası Silah Denetiminin Denetlenmesi Konferansı**” sırasında ABD temsilcisi bu silahların kapsamına zehirli gazın da alınmasını önermiştir. Bundan sonra, Fransa ve Polonya temsilcilerinin önerisi üzerine bu konuda ayrı bir protokol hazırlanması ve buna bakteriyolojik silahların da eklenmesi kabul edilmiştir.⁹⁷ BM genel kurulu 3 Aralık 2012 tarihindeki oturumunda aldığı 67/35 sayılı kararı ile üye ülkelere **1925 Cenevre Protokolünün** biyolojik silahların yayılması ile ilgili getirdiği çok önemli önlemler hatırlatılarak devletlerin bu önlemlere uymaya devam etmelerinde görülen yarar belirtilmiştir.⁹⁸

BM Genel Kurulu, 16 Aralık 1971’de yaptığı toplantıda 110 devletin oybirliği ile biyolojik silahlarla mikrop yayan silahların yasaklanmasını öngören bir karar tasarısı kabul etmiştir. 26 Mart 1975 yılında yürürlüğe giren Bakteriyolojik Silahlarla Mikrop Silahlarının Geliştirilmesinin, Yapımının ve Depolanmasının Yasaklanması ve Bunların Yok Edilmesi Hakkında Sözleşmesi'nin(Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction) “Kitle tahrip silâhlarının bütün çeşitlerinin yasaklanması ve imhası dahil genel ve tam silahsızlanma yolunda fiilî ilerlemelerin gerçekleştirilmesi için çalışmaya kesinlikle kararlı ve kimyasal ve bakteriyolojik (biyolojik)silâhların geliştirilmesi, yapımı ve stoklanması yasaklanmasının ve bunların etkili tedbirlerle imhasının sıkı ve etkin bir uluslararası denetim altında genel ve tam silahsızlanmanın gerçekleşmesini...”⁹⁹ hükmü uyarınca biyolojik silahlarla

⁹⁵ Mehmet Gönübol, ag.e., s. 432

⁹⁶ http://www.msb.gov.tr/asad/AskeriMevzuat/Uluslararası_Antlasmalar/Silahli_Catisma_Hukuku/SCH9.html Erişim Tarihi: 27.02.2014

⁹⁷ Gönübol, a.g.e., s. 433

⁹⁸ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/67/35 Erişim: 27.02.2014

⁹⁹ http://www.msb.gov.tr/asad/AskeriMevzuat/Uluslararası_Antlasmalar/Silahli_Catisma_Hukuku/SCH14.html Erişim: 27.02.2014

birlikte mikrop yayan silahların da geliştirilmesini, yapımını, depolanmasını veya başka yerden elde edilmesini yasaklamaktadır. Böylece bu sözleşme, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana yapılan antlaşmalar içerisinde belli bir silahı tümünden ortadan kaldıran ilk uluslararası belge olmaktadır.¹⁰⁰ BM konu ile ilgili çalışmalarını sözleşmenin imzasından sonrada devam ettirmektedir. BM Silahsızlanma Konferansı bünyesinde oluşturulan Biyolojik Silah Konvansiyonu sözleşme hükümlerinin takibi için taraf devletlerin üyelerinin katılımıyla yıllık toplantılar yapmaktadır. Konvansiyon, en son bir araya geldiği 9-13 Aralık 2013 toplantısında biyolojik silahların tanımlanabilmesini kolaylaştıracak bilimsel çalışmaların desteklenmesi kararını almıştır.¹⁰¹

“İşbu sözleşmeye taraf her devlet, kimyasal silâhların etkili bir şekilde yasaklanmasının kabul edilmiş bir hedef olduğunu teyit eder, bu amaçla, bunların geliştirilmesinin, yapımının ve stoklanmasının yasaklanması ve imhası üzerinde etkili tedbirlerin alınması ve kimyasal etkenlerin yapımı veya silâh olarak kullanılmasına mahsus teçhizat ve atış araçları hakkında uygun tedbirlerin alınması için yakın bir gelecekte bir anlaşmaya varılması amacıyla müzakerelere iyi niyetle devam etmeyi yükümlenir.” Yukarıda yer alan Bakteriyolojik Silahlarla Mikrop Silahlarının Geliştirilmesinin, Yapımının ve Depolanmasının Yasaklanması ve Bunların Yok Edilmesi Hakkında Sözleşmesi'nin dokuzuncu maddesi gereğinin yerine getirmek üzere BM çapında çalışmalara başlamış, uzun süren çalışmalardan sonra Kimyasal Silahların Geliştirilmesinin, Üretiminin, Stoklanmasının ve Kullanımının Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme(Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction)¹⁰² 13Ocak1993 tarihinde Paris'te imzalanmıştır. Sözleşmeye taraf olan devletler kimyasal silah geliştirmeme, elde bulundurmama ve var olan kimyasal silahları 10 yıl içerisinde imha etme taahhüdü altına girmişlerdir. Sözleşmenin 8. maddesiyle, sözleşmenin etkili şekilde yürütülmesi için Kimyasal Silahların Önlenmesi Organizasyonu (OPCW – Organization for the Prohibition of Chemical Weapons) kurulmuştur. 190 ülkenin üye olduğu organizasyon, ülkelerin var olan kimyasal

¹⁰⁰ Gönlübol, a.g.e., s. 470

¹⁰¹<http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/600/07/PDF/G1460007.pdf?OpenElement> Erişim: 27.02.2014

¹⁰²http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc080/kanuntbmmc080/kanuntbmmc08004238.pdf Erişim Tarihi: 06.03.2014

silahlarının imhası, ülkelerin ve kimyasal madde üreten endüstrilerin gözlemlenerek kimyasal maddelerin barışçıl amaçlarla kullanılmasını sağlamak faaliyetlerini yürütmektedir.¹⁰³

2.3.2.3 Taktik Ve Balistik Füzelere

Konu ile ilgili ilk çalışmalar Soğuk Savaşta karşılıklı iki kutbun lider ülkeleri olan ABD ve SSCB arasındaki ikili anlaşmalar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Bu anlaşmaların ilki 1972 yılında Moskova'da imzalanan SALT-1(Stratejik Silahların Sınırlandırılması) anlaşmasıdır. Bunlardan birisi Anti Balistik Füze (ABM) Antlaşması, diğeri ise Stratejik Saldırı Silahlarının Sınırlandırılmasını öngören Geçici Antlaşma ve Protokoldür. Geçici Antlaşma her iki ülke için anlaşmanın imzalandığı tarihteki stratejik güdümlü füzelerin sayısını dondurmakta (ABD 1054, SSCB 1618)¹⁰⁴ ve denizaltılardan atılan füzeler için tavan getirmektedir.¹⁰⁵

ABD ve SSCB yedi yıl süren görüşmelerden sonra 18 Haziran 1979'da SALT-2 anlaşmasını Viyana'da imzaladılar. Antlaşma tarafların ellerindeki ICBM (Kıtalar Arası Balistik Füze) sayısını Ocak 1981 itibari ile 2400'e¹⁰⁶ indirmelerini öngörmektedir. 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgalini nedeniyle ABD anlaşmadan çekilmiştir.

31 Temmuz 1991'de Moskova'da Bush ve Gorbachev tarafından imzalanan START-1(Stratejik Silahların İndirimi Antlaşması) , süper devletlerin sahip oldukları savaş başlıklarında ve füzelerde ciddi indirimler öngörmektedir. 1991'de SSCB ve Gorbachev'in siyasi yaşamının sona ermesi ve Boris Yeltsin'in yeni Rus liderliğini ele geçirmesiyle beraber bundan sonraki görüşmeler SSCB lideri Gorbachev yerine Rusya'nın yeni lideri Yeltsin ile yürütülmeye başlanmıştır. 3 Ocak 1993'te Bush ile Yeltsin tarafından imzalan START-2 ile beraber 2003 yılına kadar ülkelerin ellerindeki

¹⁰³ <http://www.opcw.org/about-opcw/> Erişim Tarihi: 07.03.2014

¹⁰⁴ Amy F. Woolf, Paul K. Kerr, Mary Beth D. Nikitin, **Arms Control and Nonproliferation: A Catalog of Treaties and Agreements**, Congressional Research Service, July 15, 2013 s. 5

¹⁰⁵ Arı, a.g.e., s. 204

¹⁰⁶ Woolf, Kerr, Mary Nikitin, a.g.e., s. 5

tüm MIRV(Çok Başlıklı Füze) ve ICBM'lerin imhasını ve karşılıklı olarak 1.750¹⁰⁷ SLBM (Deniz Altından Atılan Füze) bulundurulması öngörülmekteydi.

START-2 Antlaşması için öngörülen son görüşme tarihi olan 5 Aralık 2009 tarihinde görüşmeler sonlandırılmadığı için antlaşma geçerliliğini yitirmiştir. Bunun üzerine taraflar tekrar bir araya gelip Yeni START Antlaşması üzerinde görüşmeye başlamışlardır. Yeni START Antlaşması, ABD Devlet Başkan Obama ve Rusya Devlet Başkanı Medvedev tarafından Prag'da 5 Şubat 2011 de imzalanarak yürürlüğe konmuştur. Bu antlaşma ile taraflar gelecek dönemde ellerindeki ICBM sayısını 700 ile sınırlandırmayı taahhüt etmişlerdir.¹⁰⁸

Bu alanda BM çerçevesinde yapılan çalışmalara göz attığımızda, Lahey Balistik Füze Yayılmasına Karşı Davranış İlkeleri Rehberi çalışmaları dikkati çekmektedir. Lahey Balistik Füze Yayılmasına Karşı Davranış İlkeleri Rehberi, Balistik Füzelerin yayılımının engellenmesini öngören uluslararası kabul gören tek antlaşmadır. Bu antlaşmayı imzalayan devletler Balistik Füze Fırlatma Bildirimi (PLN, Pre-Launch Notifications) yapmayı taahhüt etmektedir. Aynı zamanda bu devletler Balistik füzelerin test uçuşları ve Uzaya Aracı Fırlatma Öncesi Bildirimi(SLV, Space-Launch Vehicle Launches) ve test uçuşlarını bildirimini kabul etmektedirler. Yine bu devletler ülkelerinin yıllık Balistik Füze ve Uzay Aracı Fırlatma planlarını açıklamayı taahhüt etmektedirler. Kasım 2002 de imzalanmasından bu yana antlaşmayı onaylayan devlet sayısı 137'ye ulaşmıştır. Taraf devletler her yıl bir araya gelerek gözden geçirme toplantıları icra etmektedirler. Son gözden geçirme toplantısı 30 Mayıs 2013 tarihinde Japonya'nın başkanlığında Viyana'da toplanmıştır. Toplantıda Kuzey Kore'nin füze denemeleri de ele alınmış ve bu denemelerin BM kararlarına aykırı olduğu öne sürülmüştür. Toplantı sonucu tüm ülkelerin antlaşmaya taraf olmasını sağlayarak bölgesel güvelliğin artırılması öngörülmüştür.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Woolf, Kerr, Mary Nikitin, a.g.e., s.10

¹⁰⁸ Woolf, Kerr, Mary Nikitin, a.g.e., s.18

¹⁰⁹ http://www.hcoc.at/documents/12th_Regular_Meeting_Press_Release.pdf

Erişim Tarihi: 15.03.2014

2.3.2.4 Kitle İmha Silahı Üretiminde Kullanabilecek Maddelerin İhracının Kontrolü Çalışmaları

Wassenaar Düzenlemesi,1996 yılında faaliyetlerine başlamış olan Wassenaar Düzenlemesi isimli hükümetler arası gönüllü katılımı esas alan yapılanma, konvansiyonel silahların ve ikili kullanım alanına sahip olan madde ve teknoloji ihracatlarını kitle imha silahlarının üretimi ve bunları atma vasıtalarının elde edilmemesi ve yine bu transferlerin bölgesel ve uluslararası güvenliği olumsuz yönde etkilememesi için çaba sarf etmektedir. 40 adet katılımcı devleti mevcuttur. BM'nin devletlere Karşı uygulamış olduğu silah ambargolarında transferini durdurmuş olduğu askeri kullanım maksatlı her türlü vasıtanın, silahın vb. şeylerin de Wassenaar Düzenlemesinin katılımcıları tarafından dikkate alınacağını bildirmiştir.¹¹⁰

Avustralya Grubu, Nisan 1984'te BM Genel Sekreterliği İran da yaptığı araştırmalar sonucunda Irak'ın 1925 Cenevre sözleşmesine aykırı davranarak biyolojik ve kimyasal silah kullandığına yönelik bulgulara rastlandığına yönelik açıklamasından ve bu silahları uluslararası kimyasal madde pazarından elde ettiği hammaddelerle ürettiğinin ortaya çıkmasından sonra bu maddelerin kontrolü gündeme gelmiştir. Bu amaçla bir araya gelen devletler Nisan 1985'te Avusturya Grubu'nu kurmuşlardır. 41 üyesi bulunan organizasyon kimyasal ve biyolojik silah olarak kullanabilecek maddelerin kontrolü için lisans kontrolörü gibi çalışmalılar yaparak bu silahların yayılımının engellenmesine katkı sağlamaktadır.¹¹¹

Füze Kontrol Rejimi, ABD, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya ve İngiltere tarafından 16 Nisan 1987'de kurulmuştur. Kitle imha silahları ve füze teknolojisinin kontrolü için kurulan organizasyon Füze teknolojisinin ihracı alanında çalışma yapan tek kurumdur. Organizasyon bu teknolojiyi belirli kıstaslar koyarak ihracatını kısıtlamaktadır. Organizasyona taraf olan devletler milli füze teknolojileri için lisanslar düzenleyerek bunları organizasyona bildirmektedirler.¹¹² Organizasyonun günümüzde 34 üyesi bulunmaktadır.¹¹³

¹¹⁰ Salih Özgür, **Soğuk Savaş ve Sonrası Dönemde Kitle İmha Silahları ve Silahsızlanma Çabaları** , (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2006,s.127

¹¹¹ <http://cns.mii.edu/inventory/pdfs/ag.pdf> Erişim Tarihi: 15.03.2014

¹¹² Woolf, Kerr, Mary Nikitin, a.g.e., s. 45

¹¹³ <http://www.mtcr.info/english/index.html> Erişim Tarihi: 15.04.2014

Nükleer Tedarikçiler Grubu, 1974 yılında Hindistan'ın yaptığı nükleer deneme testi, özellikle Batı devletlerini ürkütmüş, bunun üzerine başlıca nükleer tedarikçi konumunda bulunan bazı devletler NPT'nin nükleer madde ve teknolojinin yayılmasını engelleyebilmesi üzerindeki yeterliliğini sorgulamaya başlamışlardı. Rejim, nükleer malzeme ve teknolojileri içeren bazı kontrol listeleri hazırlayarak, bu malzemelerin transferini kontrol altında bulundurmaya amaçlamaktadır.¹¹⁴

Zangger Komitesi, 1971 yılında Nükleer Maddelerin ana tedarikçisi olan devletlerin temsilcileri İsveçli Profesör Claude Zangger başkanlığında toplanarak NPT antlaşmasının 3. Maddesinin gereğini yerine getirmek için bir grup kurmuşlardır.¹¹⁵ Komite NPT'nin 3ncü maddesinde ortaya konmuş olan nükleer madde ve teknolojilerinin ihracatı konusunda kontrol tedbirlerini belirlemiştir. Bu grup günümüzde NPT İhracatçıları olarak anılmaktadır.

2.3.3 Konvansiyonel Silahsızlanma

2.3.3.1 Konu ile İlgili BM'nin Doğrudan Kontrolü Olmayan Çalışmalar

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) 1 Ağustos 1975 yılında Helsinki'de toplanmıştır. Toplandığı yerin adıyla Helsinki Konferansı olarak anılan konferansa 35 ülkenin devlet başkanları ya da hükümet başkanları katılmıştır. Konferans sonucu liderler uluslararası ilişkilerde temel barış ve işbirliğini kapsayan Sonuç Belgesini imzalamışlardır. Nihai senet, “sepet” diye adlandırılan üç ana bölümden oluşmuştur:

- a) “ Avrupa’da güvenliğe ilişkin sorunlar” başlığı altında ilişkilerde uyulacak temel ilkelerden ve “ Güven Getirici Tedbirler, Güvenlik ve Silahsızlanmanın Bazı Yönleri Hakkında Belge’den oluşan birinci sepet
- b) “Ekonomi, Bilim, Teknoloji ve Çevre Alanlarında İşbirliği” başlıklı ikinci sepet,
- c) “İnsani ve Öteki Alanlarda İşbirliği” konusundaki üçüncü sepet.

Bunların dışında, “Akdeniz’de Güvenlik ve İşbirliğine İlişkin Sorunlar” ile “Konferansın Sürdürülmesi” başlıkları altında iki bölüm daha vardır.¹¹⁶

¹¹⁴ Özgür, a.g.e., s.127

¹¹⁵ Fritz W. Schmidt , “The Zangger Committee:Its History and Future Role” , **The Nonproliferation Review**, (Fall 1994) , s.39.

¹¹⁶ Sander, a.g.e., s. 456

Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması, AKKA, (The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe , CFE Treaty) 19 Kasım 1990 da Paris'te NATO ve Varşova Paktı üyeleri arasında imzalanmıştır. Taraf devletler, karşılıklı ilişkilerinde olduğu gibi, genelde uluslararası ilişkilerinde de, herhangi bir Devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletler Şartının amaç ve ilkeleriyle bağdaşmayan herhangi bir şekilde güç kullanmaktan veya kullanma tehdidinde bulunmaktan kaçınmak yükümlülüklerini hatırlayarak, Avrupa'da herhangi bir askeri çatışmanın önlenmesi ihtiyacının bilincinde olarak, Avrupa'da daha fazla istikrar ve güvenlik arayışının hepsinin ortak sorumluluğu olduğunun bilincinde olarak, Askeri çatışma yerine, bütün Taraf Devletler arasında barışçıl işbirliğine dayalı, yeni bir güvenlik ilişkileri modeli tesis etmeye ve böylece Avrupa'nın bölünmüşlüğüne aşılmasına katkıda bulunmaya çaba harcayarak, Avrupa'da halihazırdaki kuvvet mevcudundan daha alt düzeylerde güvenli ve istikrarlı bir konvansiyonel silahlı kuvvetler dengesinin kurulması, istikrara ve güvenliğe zararlı eşitsizliklerin giderilmesi ve en büyük öncelikle, Avrupa'da baskın tarzında saldırı ve geniş çaplı taarruz hareketi başlatma yeteneklerinin ortadan kaldırılması amaçlarını taahhüt ederek,(1948) Brüksel (1949) Washington veya (1955) Varşova Antlaşmalarını imzaladıklarını veya sonradan katıldıklarını ve ittifak antlaşmalarına taraf olmak ya da olmamak hakkına sahip bulduklarını hatırlayarak, Bu Antlaşmanın uygulama alanı içinde, Antlaşmayla sınırlandırılan silah ve teçhizatın sayılarının, 40.000 ana muharebe tankı, 40,000 topçu silahı, 60.000 zırhlı savaş aracı, 13.600 savaş uçağı ve 4.000 saldırı helikopterini aşmaması hedefinin sağlanacağı taahhüdünde bulunarak, Bu Antlaşmanın herhangi bir Devletin güvenlik çıkarlarını olumsuz yönde etkilemek niyetini taşımadığını teyit ederek, Avrupa'daki siyasi gelişmeler ışığında, müzakereler dahil, konvansiyonel silahların kontrolü sürecine, Avrupa'nın istikrarı ve güvenliği için gelecekteki ihtiyaçları da göz önüne alarak, devam etme taahhütlerini teyit etmektedirler.¹¹⁷ Bu antlaşma Türkiye için özel hükümler içermektedir. Daha sonra bu hükümler ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Açık Semalar Antlaşması (Open Skies Treaty), Bu Antlaşmaya taraf olan devletler; Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Konferansı çerçevesinde, askerî

¹¹⁷http://www.msb.gov.tr/asad/AskeriMevzuat/Uluslararası_Antlaşmalar/Silahli_Catisma_Hukuku/SCH12.html Erişim Tarihi: 16.03.2014

faaliyetlerinde daha fazla açıklık ve şeffaflık sağlamaya ve güven ve güvenlik artırıcı önlemler aracılığı ile güvenliği arttırmaya yönelik taahhütlerini hatırlayarak, Avrupa'da meydana gelen gelişmeleri havadan gözlemi için Açık Semalar rejimini yaratmak suretiyle, bu bölgedeki barışı, istikrarı ve işbirliğine dayalı güvenliği geliştirmeye ve güçlendirmeye daha fazla katkıda bulunmayı arzulayarak, Böyle bir rejimi, açıklık ve şeffaflığı geliştirmek, mevcut ve müstakbel silahların kontrolü antlaşmalarına uyumun gözlenmesini kolaylaştırmak ve Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Konferansı ve diğer ilgili uluslararası kuruluşlar çerçevesinde bunalım yönetimi ve çatışmaların önlenmesi kapasitesini kuvvetlendirmek amacıyla kullanma olanağını göz önünde bulundurarak, Açık Semalar Antlaşmasını imzalamışlardır.¹¹⁸ ASA kapsamında taraf ülke toprakları üzerinde havadan silahsız gözlem uçuşları gerçekleştirilmektedir. Antlaşmanın bir diğer özelliği ise teknolojik gelişmelere paralel olarak sürekli yenilenmesidir.

2.3.3.2 Hafif ve Küçük Silahların Yasaklanması Ve Denetlenmesi

BM Genel Kurulu 1995 tarihli 50/70 b kararı gereğince Genel Sekreterliğin, hükümetlerin atadıkları uzmanlardan oluşan bir panelin desteğiyle, Küçük silahlara ilgili rapor düzenlenmesini istemiştir. Raporda silahların bir tasnifi yapılmış, söz konusu silahların güvenlik güçleri için geliştirilmesine rağmen terör ve suç örgütlerince yaygın olarak kullanıldığı belirtilmiştir.¹¹⁹ BM Küçük Silahlar Koordinasyon Hareketi 1998 yılında hayata geçirilmiştir.¹²⁰ Yasa dışı silah ticareti ve küçük silahların yayılımını engelleme hareketi 2001 yılında oluşturulmuştur. Oluşturulan bu kuruma devletler aldıkları tedbirleri içeren raporlar sunmaktadırlar.¹²¹ 31 Mayıs 2001 de BMGK 55/255 sayılı kararı gereğince imzaya açılan “ Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Ateşli Silahlar, Parçaları ve Aksamaları ile Mühimmatının Yasadışı Üretimine ve Kaçakçılığına Karşı Protokol” 2005 yılında yürürlüğe girmiştir.¹²² 2005 yılında “Silah Ticareti Antlaşmasına Doğru” bienalinde o güne kadar

¹¹⁸ <http://www.osce.org/library/14127> Erişim Tarihi: 15.03.2014

¹¹⁹ <http://www.un.org/depts/ddar/Firstcom/SGreport52/a52298.html> Erişim Tarihi: 15.03.2014

¹²⁰ Nobuaki Tanaka, **The United Nations Conference to Review Progress made in the Implementation of the Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects**, New York, 26 June-7 July 2006

¹²¹ <http://www.poa-iss.org/Poa/pohtml.aspx> Erişim Tarihi: 15.04.2014

¹²² <http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CTOC/> Erişim Tarihi: 15.04.2014

Genel Kurul toplantılarında alınan kararların uygulanmasının gerekçeleri ortaya konmuştur.¹²³

2.3.3.3 Silah Ticareti Antlaşması (Arms Trade Treaty)

BM Genel Kurulu 2 Nisan 2013'te söz konusu antlaşmayı oylayarak, 54 lehte, 3 aleyhte ve 23 çekimser oy ile Genel Kurul'da 2 Nisan tarihinde kabul etti. Bu oylamada Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, İran ve Suriye aleyhte oy kullandılar. Antlaşma 50. Üyenin antlaşmayı onaylamasından 90 gün sonra yürürlüğe girecektir. Antlaşmanın 2. Maddesinde konvansiyonel silahların tanımı yapılmaktadır. Bu maddeye göre, ana muharebe tankları, zırhlı muharebe araçları, yüksek kalibreli topçu silahları, savaş uçakları, taarruz helikopterleri, savaş gemileri, füze ve füze rampaları ve küçük ve hafif silahlar konvansiyonel silah olarak tanımlanmaktadır. Antlaşmanın üçüncü maddesi bu silahların kullandığı mühimmatları da bu kategoriye dahil etmektedir. Antlaşmanın dördüncü maddesi gereği, taraf devletler bu silahların ihracatını kontrol etmek için bir kontrol mekanizması kurmayı taahhüt etmektedir. Antlaşmanın altıncı maddesi gereği Silah ihracatı yapan devletler satın alan devletlerin bu silahları; soykırım, insanlık suçu, 1949 Cenevre Sözleşmesi'nin ağır ihlali, sivillerin hedef alınması gibi durumlarda kullanması tespit edildiği takdirde bu ülkelere silah ihracatı yapmayı kesmeyi kabul etmektedirler. Antlaşma yedinci maddesiyle konvansiyonel silahların kullanım amaçları için kısıtlamalar getirmektedir. Söz konusu silahlar sadece insan haklarının ağır ihlali, uluslararası protokollere uygun olarak terörle mücadelede, güvenlik ve barışçıl amaçlar için kullanılabilir.¹²⁴ Hali hazırda 12 devletin onayladığı¹²⁵ antlaşma bu alanda çığır açıcı gelişmelere sebep olabilecek niteliktedir. Antlaşmanın devlet olmayan gruplara silah satışı ile ilgili hükümlerinin olmaması ciddi bir olumsuzluk olarak algılanmaktadır.¹²⁶

¹²³ <http://controlarms.org/wordpress/wp-content/uploads/2011/02/Towards-an-ATT-Next-steps-for-the-UN-POA.pdf> Erişim Tarihi: 15.03.2014

¹²⁴ https://unodaweb.s3.amazonaws.com/wpcontent/uploads/2014/03/Ch_XXVI_08.pdf#page=22, Erişim tarihi: 15.03.2014

¹²⁵ <http://www.un.org/disarmament/ATT/> Erişim Tarihi: 15.03.2014

¹²⁶ http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/04/130402_bm_silah_ticareti.shtml Erişim Tarihi: 15.03.2014

2.3.3.4 Anti Personel Mayınları Konvansiyonu (Ottawa Treaty)

Ottawa antlaşması olarak da bilinen 1 Mart 1999'da yürürlüğe giren Anti-Personel Mayınların Kullanımının, Depolanmasının, Üretiminin Ve Devredilmesinin Yasaklanması ve Bunların İmhası İle İlgili Sözleşmesi taraflara kara mayınları ile ilgili bazı kısıtlamalar getirmektedir. Bu sözleşme ile Taraf Devletlerden her biri, hangi koşullar altında olursa olsun, hiçbir zaman; Anti-personel mayın kullanmamayı, Anti-personel mayın geliştirmemeyi, üretmemeyi, bir başka şekilde edinmemeyi, depolamamayı, elde tutmamayı veya doğrudan doğruya veya dolaylı yoldan bir başkasına devretmemeyi bu sözleşme çerçevesinde bir Taraf Devlete yasaklanmış bulunan herhangi bir faaliyetle iştigal etmekte olan herhangi bir kimseye, hiçbir şekilde yardımcı olmamayı, cesaret vermemeyi veya bunları teşvik etmemeyi, taahhüt etmektedir. Yine Taraf Devletlerden her biri, bu sözleşmenin hükümlerine uygun olarak, bütün anti-personel mayınları imha etmeyi ya da bunların imha edilmesini sağlamayı taahhüt etmektedirler. 29 Kasım 2009'da Kolombiya'nın Cartagena şehrinde gerçekleştirilen gözden geçirme toplantısının sonuç raporuna göre Dünya üzerindeki mayınların %80'i yok edilmiştir. Yok, edilen mayın sayısı 42,3 milyonun üzerindedir.¹²⁷ Günümüzde antlaşmayı 133 devlet onaylamıştır.¹²⁸

2.3.3.6 Demet Bombası Konvansiyonu

Demet bombası içinde birçok küçük bombacığı barındıran bir bombalama aracıdır. Bu bombanın kullanılmasından sonra bölgede patlamamış küçük bombacıkların kalması muhtemeldir. Bu bombalar yıllarca arazide kalabilmektedirler. Yaklaşık 150 yıldır kullanılan bu tip bombaların son kullanım alanlarını 1991 ve 2003

¹²⁷ <http://www.cartagenasummit.org/fileadmin/pdf/review-conference-2nd/2RC-FinalReport-17June2010.pdf> Erişim tarihi: 15.03.2014

¹²⁸ http://disarmament.un.org/treaties/t/mine_ban Erişim tarihi: 15.03.2014

te Irak, Yugoslavya'nın dağılmasından sonra eski Yugoslav toprakları, 2011 de Libya ve son olarak Lübnan olmuştur.¹²⁹

Demet Bombası Konvansiyonu, 30 Mayıs 2008 de Dublin de kabul edilmiştir. Antlaşmayı imzalan taraf devletler demet bombalarını kullanmamayı, geliştirmemeyi, depolamamayı, ihracatını gerçekleştirmemeyi taahhüt etmektedir. Ayrıca ellerinde bulunan bu tip mühimmatları 10 yıl içerisinde imha etmeyi taahhüt etmektedirler. Konvansiyon bu tarz mühimmatlardan zarar gören kişilere yardım edilmesini de öngörmektedir. Elinde bu tip bombalar bulunan 73 devletten sadece 24'ü bu antlaşmayı imzalamış ve bu ülkelerden 19 tanesi bu bombaların imhasını sağlamıştır. Rakamlar göz önünde bulundurulduğunda bu alanda alınacak daha çok yol vardır.¹³⁰

2.3.4 Bölgesel Silahsızlanma Çalışmaları

BM Genel Kurulu 33/91E kararı gereğince bölgesel silahsızlanma üzerine özel çalışmalar yürütmeyi öngörmüştür. Bu karara istinaden çalışma yapan BM bölgesel silahsızlanma uzmanları 8 Ekim 1980 de hazırladıkları silahsızlanma raporunda¹³¹ bölgesel çalışma yapan kurumların kurulmasını öngörmüşlerdir. Bu çalışmalar doğrultusunda Bölgesel Silahsızlanma Merkezleri oluşturulmuştur.

BM Asya ve Pasifikte Silahsızlanma ve Barış Bölgesel Merkezi (The United Nations Regional Centre for Peace, Disarmament and Development in Pasific and Asia UNRCPD), bölge devletlerine güvenlik ve silahsızlanma bilgi desteği sağlamaktadır. Kuruluş BM Genel Kurulu'nun 30 Kasım 1987 tarihli A/42/39 sayılı kararıyla kurulmuştur. Merkez sadece bölgesel organizasyonlarla işbirliği yapmamakta aynı zamanda sivil organizasyonlara da destek sağlamaktadır. Merkez kendine üç ana faaliyet sahası belirlemiştir. Bunlar, kapasite artışının sağlanması için teknik destek, işbirliği ve diyalog için uygun ortamın oluşturulması ve silahsızlanma konularında hukuki destek sağlanmasıdır. Halen 43 üye bu merkeze üyedir.¹³²

¹²⁹ Melissa Gillis, **Disarmament A Basic Guide**” United Nations, New York, 2012 s. 85

¹³⁰ <http://www.stopclustermunitions.org/wp/wp-content/uploads/2013/10/icbl-cmc-annual-report-2012.pdf> Erişim Tarihi: 15.04.2014

¹³¹ http://www.un.org/disarmament/disarmsec/Perspective/docs/A.35.416_eng.pdf Erişim Tarihi: 16.04.2014

¹³² <http://unrcpd.org> Erişim Tarihi: 15.04.2014

BM Genel Kurulu 1986 yılında Peru'nun Lima kentinde konuşlu bulunan BM Latin Amerika ve Karayipler de Silahsızlanma ve Barış Bölgesel Merkezi'nin (The United Nations Regional Centre for Peace, Disarmament and Development in Latin America and the Caribbean UNLIREC) kurulmasını onaylamıştır. UNILREC Latin Amerika da ki yegane silahsızlanma kuruluşudur. UNILREC'in temel maksadı bölgedeki silahsızlanma çalışmalarına destek olmaktır. Kuruluş ayrıca bölgedeki kadın hakları sorunları ile de yakından ilgilenmektedir. Halen 43 devlet bu merkeze üyedir.¹³³

BM Genel Kurulu 16 Ağustos 1985'te "39/63 J" kararı gereğince Togo Lome kentinde konuşlu olan BM Afrika Silahsızlanma ve Barış Bölgesel Merkezi'nin (The United Nations Regional Centre for Peace, Disarmament and Development in Africa UNREC) kurulmasını onaylamıştır. UNREC görev alanlarını silahsızlanma ve silahların kontrolü, güvenlik, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, insan hakları ihlallerinin takibi olarak belirlemiştir. Kuruluş Afrika'nın silahsızlandırılmasına yönelik çalışmalar olan olarak hafif ve küçük silahlarla ilgi olarak ECOWAS (Economic Community Of West African States) konvansiyonu, SADC (Southern African Development Community) ve Nairobi Protokollerini, Kinshasa Konvansiyonunu ve Pelindaba Antlaşmasını desteklemektedir.¹³⁴

2.4 BM Silahsızlanma Alanında Ne Kadar Başarılı Olmuştur?

Günümüzde pek çok savaş isyancı gruplar, askeri liderler, çeteler ve devletler arasında yürütülen çok yönlü mücadeleler şeklinde gelişmektedir. Savaşan gruplar zaman zaman savaş suçu işlemek dahil olmak üzere savaş hukukunu hiçe sayarak hareket etmektedirler. Söz konusu savaşlarda küçük silahlar büyük rol oynamaktadır. Bunun en büyük sebebi ise küçük silahların kolay ulaşılabilir olmasıdır. BM gerçekleştirdiği Küçük silahlarla mücadele çalışmaları ne yazık ki bu alanda etkin bir çözüm sağlayamamıştır. UNICEF raporlarına göre dünyada 500 milyonun üzerinde hafif silah el değiştirmekte ve her 12 kişiden birine bir silah düşmektedir.¹³⁵

¹³³ http://www.unlirec.org/qsomos_eng.aspx Erişim Tarihi: 15.03.2014

¹³⁴ <http://www.unrec.org> Erişim Tarihi: 15.03.2014

¹³⁵ Ramazan Özey, **Küresel Silahlanma Dünya'nın Silah Depoları**, , Aktif Yayınevi, İstanbul, 2007, s.

BM kara mayınları ile mücadele halindedir. Taraf devletlerce Ottawa Antlaşması sonucu ciddi çalışmalar gerçekleştirildiyse de halen dünyada her yıl 800 kişi mayın nedeniyle hayatını kaybetmektedir. Dünya üzerinde hali hazırda gömülü olarak 110 milyon mayın yer almaktadır.¹³⁶

Demet bombaları kullanıldıkları alanda ciddi bir patlayıcı kirliliğine sebep olmaktadır. Bombanın havada infilak etmesi sonucu yeryüzüne dağılan küçük bombacıkların bir kısmı patlamamakta ve bölgede ciddi tehlike oluşturmaktadır. NATO, Kosova'da yüzde 8 ile 12 oranında kayıp yaşandığını kabul etmektedir.¹³⁷ Söz konusu bombacıklar halen bu ülkede patlamamış olarak bulunmakta ve tehlike saçmaktadır.

Demet bombası konvansiyonu uluslararası kabul görmekten çok uzaktadır. Çünkü dünyanın en büyük konvansiyonel güçleri bu konvansiyona taraf değildir. Bu durum gelecekte de söz konusu bombaların tehlike yaratmaya devam edeceğini ortaya koymaktadır.

Konvansiyonel silah Kitle imha silahı ayrımı yapılsa da son dönemde gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda kitlesel kayıplar verdirebilecek konvansiyonel bombalar geliştirilmiştir. Örneğin Afganistan'da kullanılan BLU-82 bombaları 20 km karelik bir alanda etkili olmaktadır.¹³⁸ Söz konusu büyüklükte bombaların üretimi için engelleyici çalışmalar etkili olmaktan çok uzaktadır.

Kimyasal ve biyolojik silahlar Birinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında yasaklansa da İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş döneminde yaşanan çatışmalarda zaman zaman kullanılmışlardır. ABD, Rusya Federasyonu gibi dünyanın önde gelen kimyasal güçlerinin kimyasal silahlarını yok etmeye başlaması konu ile ilgili önemli gelişmelerdendir. Ancak silahlı çatışmaların yoğun olarak yaşandığı bölgelerde söz konusu silahlar tamamen imha edilmedikçe konu ile ilgili ihlallerde devam edecektir.

Elde edilen veriler incelendiğinde BM'nin silahsızlanma alanında kayda değer pek çok çalışmasının bulunduğu ancak silahsızlanmanın nihai hedefi olan silahsız bir dünya oluşturma idealini gerçekleştirmenin yakın bir gelecekte mümkün olmadığı ortaya çıkmaktadır.

¹³⁶ Özey, a.g.e., s. 33

¹³⁷ Gideon Burrows, **Silah Ticareti Kılavuzu**, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s. 103

¹³⁸ Özey, a.g.e., s. 69

BM'nin gerçekleştirdiği çalışmalara geçmeden önce silahsızlanmanın kavramsal olarak açıklanması ve ilk silahsızlanma çalışmaları ele alınarak kavramsal bir alt yapı oluşturulmak istenilmiştir. Silahsızlanmanın bir süreç olduğu göz önüne alındığında, bu uzun süreçte devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda alınan kararlardan sapmaları muhtemeldir. Silahsızlanma Antlaşmaları ve sözleşmeleri ise bu durumun önüne geçmekte ve resmi bir bağlayıcılık getirmektedir. Bu bağlayıcılıkları sayesinde etkili olmaktadır. Çalışmamız bu gerçeği göz önünde bulundurarak silahsızlanma antlaşmaları odaklı gerçekleştirilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BM TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLEN SİLAHSIZLANMA ÇALIŞMALARI VE TÜRKİYE’NİN BU ÇALIŞMALARA YAKLAŞIMI

Türkiye’nin BM tarafından gerçekleştirilen silahsızlanma çalışmalarına yaklaşımı ele alınırken öncelikle bu yaklaşımlarına etki eden güvenlik odaklı kaygıları irdelenmiştir. Söz konusu yaklaşımlar Osmanlı dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarından itibaren ele alınarak zaman içinde ortaya çıkan farklılıklar ve devam eden ortak yaklaşımlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Devamında ise birinci ve ikinci bölümlerde açıklandığı üzere 20. yy da ortaya çıkan Kitle İmha Silahı ve konvansiyonel silah ayrımı ve söz konusu silahlara yönelik olan silahsızlanma çalışmaları BM ekseninde ele alınmıştır. Çalışmamızın bu bölümünün konuya temel yaklaşımı, Türkiye’nin söz konusu çalışmalara katılımının güvenlik ve milli güç odaklı geliştiği yönündeki önermemizi doğrulayacak verilerin irdelenmesi olmuştur.

3.1 Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Güvenlik Kaygıları ve Bu Kaygıların Silahsızlanma Çalışmaları Katılımına Olan Etkileri

Ülkenin güvenliği tüm devletler için en öncelikli durumlardan birisidir. Söz konusu bu gerçek hem Osmanlı devleti hem de Türkiye Cumhuriyeti için de geçerlidir. Osmanlı İmparatorluğu 18. yüzyılın başından itibaren bir gerileme dönemine girmiştir. Bu tarihten itibaren Avrupa, Asya ve Afrika’daki topraklarını kaybetmemek için savunmaya geçmek zorunda kalmıştır. Ne yazık ki bu savunma ve geri çekiliş 13 Eylül 1922 tarihindeki Sakarya Zaferine¹³⁹ kadar devam etmiştir. Hiç şüphesiz bu yüzyıllar süren savunma durumu millet hafızasında derin izler bırakmıştır. Bu izleri ana hatlarıyla ele alarak Türkiye Cumhuriyeti’nin güvenlik konularına karşı olan yaklaşımlarının sebeplerini de ortaya çıkarabiliriz.

Osmanlı İmparatorluğu 19. yy başından itibaren artık kendini kendi gücüyle koruyamayacağını anlayarak Avrupa devletler dengesini kendi lehinde kullanarak varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Osmanlıların devletin son dönemlerinde izlediği bu

¹³⁹ Mustafa Kemal Atatürk (bugünkü dille yayına hazırlayan: Zeynep KORKMAZ), **Kemal Atatürk Nutuk 1919-1927**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2012 s. 420

güç dengesi politikası, devletin komşularına ve diğer devletlere karşı aşırı ihtiyatlı davranmalarına neden olmuştur. Dış güçlerin entrikalarına karşı duyulan bu geleneksel güvensizlik duygusu ve endişe, çağdaş Türkiye’de Osmanlı İmparatorluğu’nun mirası olarak sürmektedir¹⁴⁰. Türk toplumsal ve siyasi yapısında 18. Yüzyıldan bu yana ortaya çıkan, 20. Yüzyılın son çeyreğinde de tam etkisini göstererek, Türkiye’nin ulusal güvenlik kültürünü etkileyen bir diğer husus, Batılılaşma sürecidir. Bu süreçte liberal ve uluslararası unsurları göz önünde bulundurma dış politika davranışları şüphesiz batıdan edinilmiştir.¹⁴¹

Tarihsel önemi haiz bir diğer husus, dağılması ancak dünya savaşı ile mümkün olan bir imparatorluk kuran ve yöneten bir ulusun mirasçısı olmanın getirdiği büyüklük duygusudur. Bu sebeple, Asya, Avrupa ve Afrika’da yüzyıllar süren Osmanlı yönetimi Türklere üstünlük duygusu miras bırakmıştır. Bu coğrafyalarda yer alan diğer devletlerin Türklerin bu algılamasına tepki göstermesi de üstesinden gelinmesi zor bir kısır döngü, karmaşık bir ruh hali ortaya çıkarmıştır.¹⁴²

Türkiye’nin güvenlik konusuna yaklaşımına etki eden bir diğer unsurda coğrafi konumudur. Avrupa, Ortadoğu ve Kafkaslarla sınırları olan Türkiye, jeostratejik konumuna bağlı olarak, dünya siyasetinde ülkesel boyutları, nüfusu ve ekonomik gücünün çok ötesinde bir rol oynayabilmektedir. Bu durum Türkiye’yi yakın ve uzak çevresindeki uluslararası gelişmelere açık ve uluslararası ve bölgesel siyasi dengelere karşı hassas duruma getirmektedir. Türkiye’nin coğrafi güvensizliği, farklı özellikleri, rejim tipi ideolojileri ve hedefleri olan çok sayıda komşusu bulunmasına da bağlıdır. Türkiye’nin komşularıyla ilişkileri her zaman dostça olmamış ve zaman zaman silahlı çatışmaya yaklaşmıştır. Bir ülkenin sınırları, uzunlukları ile komşularının sayısı, amaçları ve görece gücüne bağlı olarak bir güç veya zayıflık kaynağı oluşturabilir. Türkiye’nin komşularının bileşimi, bu konuda daha fazla açıklama yapılmasına gerek bırakmamaktadır.¹⁴³

¹⁴⁰ Mustafa Aydın, **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Birinci Baskı, 2012, s. 495

¹⁴¹ Ali Karaosmanoglu, “The evolution of the national security culture and the military in Turkey”, **Journal of International Affairs**, Fall 2000; 54, 1; ABI/INFORM Global syf. 201

¹⁴² Aydın a.g.e., s. 496

¹⁴³ Aydın a.g.e., s. 497

Türkiye yukarıdan sayılan sebeplerden dolayı BM tarafından gerçekleştirilen silahsızlanma çabaları hususunda kendi güvenliğini ön planda tutan bir yaklaşım izlemiştir. Türkiye bu çalışmalardan mevcut askeri gücüne eksi yönde etki edeceklere katılmamıştır. Kendi güvenliğinde zafiyet yaratmayan, bölgesel ve küresel güvenliğe etki edeceğini düşündüğü çalışmalara yoğun bir destek sunmuştur. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu destek ve kaçınımlar detaylı olarak ele alınacaktır.

3.2 Osmanlı Döneminde Yaşanan Silahsızlanma Çalışmaları

Bilinen ilk uluslararası silahsızlanma çalışmaları arasında olan 1868 St. Petersburg Deklarasyonu St. Petersburg'da toplanan bir askeri komisyon tarafından yayınlanmıştır. Detayları daha önceki bölümlerde anlatılan bu komisyona Osmanlı Devleti dönemin diğer önemli uluslararası güçleri ile birlikte katılmıştır. Deklarasyon toplantıya katılan 17 devletin İran¹⁴⁴ hariç olmak üzere onayından geçmiştir. İzleyen dönemde yaşanan gelişmeler sonucunda günümüzde halen önemini koruyan La Haye 1899 ve 1907 Sulh Konferansları düzenlenmiştir. Konferanslar öncesi ve esnasında gerek Osmanlı delegasyonu ile Hariciye Nezareti arasında yazışmalar, gerekse de yurtdışındaki çeşitli Osmanlı sefareterlerinden gelen telgraflar, Osmanlı'nın konferansta tartışılan konular ve alınan kararlar açısından temkinli davranmaya çalıştığı göstermektedir. Ülke yönetimi konferans süresince delegelere verdiği talimatlarda devletin içinde bulunduğu özel şartların belirtilmesi gereği üzerinde durmuştur. Osmanlı kuvvetleri diğer devletlerin savunma güçlerine denk olmadığı için savaş gereçlerindeki sınırlandırmanın etkilerinin de aynı olmayacağı, gerek komşumuz olan Balkan ülkelerinin gerekse de Almanya gibi büyük güçlerin silahlanmaları karşısında Osmanlı'nın da geri kalmayacağı üzerinde durulmuş, bu nedenle silahların sınırlandırılması konusunun dikkate alınması gerektiği bildirilmiştir.¹⁴⁵ Bu noktadan hareketle Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki silahsızlanma çalışmalarının Türkiye Cumhuriyeti'nin silahsızlanma çalışmalarına benzerliği ortaya çıkmaktadır. Her iki devlet de bu çalışmalara ülkenin özel durumunu göz önünde tutarak yaklaşmıştır. Bu dönemde gözden kaçırılmaması gereken bölüm 1918 yılı sonrası Birinci Dünya Savaşını bitiren antlaşmalar dönemidir. Birinci Dünya Savaşı bir dizi antlaşma ile

¹⁴⁴ Gary D. Solis, **The Law of Armed Conflict**, Cambridge University Press, 2010, s. 49

¹⁴⁵ Gamze Alper, **Dünya'daki Silahsızlanma Çalışmaları ve Türk Dış Politikasına Yansımaları (1964-1974)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2011, s.24

bitirilmiştir. Bu antlaşmaların imzalandığı konferanslara Wilson İlkeleri hakim olmuştur. Söz konusu ilkelerin 4. maddesi¹⁴⁶ genel bir silahsızlanmadan söz etmektedir. Ancak imza edilen antlaşmalara göz attığımızda ise tam tersi bir durum ortaya çıkmaktadır. Versailles, Saint Germain, Neuilly, Traianon ve Sevr Barış Antlaşmaları¹⁴⁷ tek taraflı bir silahsızlanma öngörerek müttefiklerin asıl amaçlarının silahsızlanma olmadığını ortaya koymaktadır. Söz konusu maddelerin ve barış antlaşmalarının asıl amacı ittifak güçlerini güçsüz bırakarak dünya dengesini kendi lehlerine çevirmektir. 23 Nisan 1920'den itibaren meşrutiyetini yitiren Osmanlı İmparatorluğu padişah ve çevresindeki azınlığın yönetimi altında kendi çıkarlarını gözeterek¹⁴⁸ Türkleri tarih sahnesinden silen Sevr Antlaşması'na imza atmışlardır. Ancak M. Kemal liderliğindeki Türk istiklal mücadelesi sonucunda bu antlaşma hükmünü kaybetmiştir. Bu noktada ise Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki temel güvenlik algısı da değişmiştir. Kendi çıkarlarını ön planda tutan bir yönetimden ülkenin bir karış toprağını bile terk etmeye yanaşmayan güvenliğini bu esas üzerine kuran bir cumhuriyet yönetimi tesis edilmiştir. İki devlet arasındaki en temel güvenlik algısı farklılığı da bu noktada başlamıştır. Türk milleti menfaatleri üzerine tesis edilmiş olan cumhuriyet yönetimi, milletin güvenliğini ön planda tutarken, Osmanlı İmparatorluğu yöneticileri, İmparatorluğu ayakta tutmaya çalışmış ve bunu sağlamak için zaman zaman Türk milleti aleyhine birçok karara imza atmıştır.

3.3. 1923-1945 Arası Dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nin Dünyadaki Silahsızlanma Çalışmalarına Yaklaşımı

Bu dönemde devletin düşüncesi Osmanlı İmparatorluğu'na kurulan tuzaklara yeniden düşmeyerek, milli sınırlarını koruyarak, mevcut sosyal ve ekonomik sıkıntılarını çözmeye çalışmaktır. Daha önce bahsedildiği üzere silahsızlanmayı kendine hedef almış olan Milletler Cemiyeti'ne Türkiye Cumhuriyeti temkinli yaklaşmıştır. Musul'un cemiyetçe İngiltere'ye bırakılması bu süreci uzatmıştır. Dönemin yöneticileri Cemiyetin İtilaf Devletleri çıkarlarına hizmet ettiği düşüncesindedir.¹⁴⁹ Bu yüzden Türkiye 1930'lu yıllardan itibaren Avrupa'daki siyasi havanın değişimine kadar bu Cemiyete üye olmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti 6 Temmuz 1932 yılında Cemiyetin

¹⁴⁶ http://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp Erişim Tarihi: 19.04.2014

¹⁴⁷ Uçaryol, a.g.e., s. 656-673

¹⁴⁸ Atatürk, a.g.e., s. 1

¹⁴⁹ Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, s. 78

daveti üzerine Milletler Cemiyeti'ne üye olmuştur.¹⁵⁰ Türkiye Cemiyete üye olmasa da uluslararası gelişmelere seyirci kalmamış ve barış¹⁵¹, dostluk ve uluslararası alanda işbirliğine hizmet edeceğine inandığı her gelişmeye katılmıştır.¹⁵²

Türkiye'nin bu alanda gerçekleştirdiği çalışmaların silahsızlanma ile ilgili olanları 17 Haziran 1925 tarihli Boğucu, Zehirli Gazlar ya da Benzer ve Bakteriyolojik Araçların Savaşta Kullanılmasının Yasaklanmasına ilişkin Cenevre Protokolü'ne katılım, Briand- Kellogg Paktı'na üye olması ve 1932 Silahsızlanma Konferansına katılmasıdır.

1928 yılında imzalanan Briand-Kellogg Paktı ile savunmaya dayanmayan savaş kanun dışı sayılmış ve devletlerarası ilişkilerde barışçı yollara başvurulması esas alınmıştır.¹⁵³ Türkiye bu pakta resmen 1929 yılında üye olmuştur.¹⁵⁴ Türkiye 17 Haziran 1925'te imzalamış olduğu 17 Haziran 1925 tarihli Boğucu, Zehirli Gazlar ya da Benzer ve Bakteriyolojik Araçların Savaşta Kullanılmasının Yasaklanmasına ilişkin Cenevre Protokolünü 5 Ekim 1929 da onaylamıştır. 1932 Silahsızlanma çalışmaları komisyonun çalışmalarına katılan Türkiye burada kendi tezini öne sürmüştür. Türkiye bütün devletlerin tabi olacağı bir silahlanma tavanı öngörmüş ve bu tavanı aşan devletlerin ellerindeki silahları azaltarak bu tavana inmelerini belirtmiştir. Ayrıca Türkiye tanklar ve ağır toplar ile askeri hava kuvvetlerinin topyekun kaldırılmasını ve tersaneler ile diğer askeri fabrikaların çeşitli devletler arasında bölüştürülmesini teklif etmiştir.¹⁵⁵ Konferansın çalışmaları Türkiye tarafından yakından takip edilmiştir.¹⁵⁶

¹⁵⁰ Uçaryol, a.g.e., s. 816

¹⁵¹ Mustafa Kemal ATATÜRK Kasım 1932'de TBMM açılış söylevinde yer alan “ Komşularımızla ve bütün uluslarla ilişkilerimiz ciddi, içten barış ve güvenlik anlayışına dayalı olarak gelişmektedir. Dostlar arasında, dürüst bir durumun korunması bizim her zaman çok önem verdiğimiz bir kuraldır. Bizim kanımızca, uluslararası güvelğin gelişmesi için ilk ve en önemli koşul, ulusların hiç olmazsa barışı korumak düşüncesinde, samimi olarak birleşmesidir.” sözleri ile dönemin dış politika görüşünü belirtmiştir.

¹⁵² Engin Berber, **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-2012**, Barış Kitap, Ankara, 2012 s. 239

¹⁵³ Uçaryol, a.g.e., s. 684

¹⁵⁴ Resmi Gazete, 5 Şubat 1929, sayı 1111, syf. 6568

¹⁵⁵ Alper, a.g.e., s.24

¹⁵⁶ **Atatürk'ün Milli Dış Politikası Cumhuriyet Dönemine Ait 100 Belge**, Cilt 2, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981, s.57

3.4 Birleşmiş Milletler Tarafından Gerçekleştirilen Silahsızlanma Çalışmaları ve Türkiye

Birinci bölümde ayrıntılı olarak ele alındığı üzere Türkiye'nin BM ve Diğer uluslararası kuruluşlara üye olmasının temel nedeni güvenlik kaygıdır. Ayrıca Türkiye 1923'ten itibaren uluslararası işbirliği ve barışa gerçekten katkıda bulunacağını düşündüğü çalışmalara tam destek vermiştir. Tablo-3'te yer alan BM antlaşmaları ve Türkiye'nin katılım durumu, Türkiye'nin işbirliğine açık bir ülke olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak Türkiye kendi güvenliğini zafiyete uğratabilecek durumlarda da bu antlaşmalara katılmamış ya da özel hükümler koydurmuştur. İlgili antlaşmalara egemen tüm devletlerin yaklaşımı da bu yönde gerçekleşmiştir. Söz konusu antlaşmalar tüm BM üyesi devletlerin ortak katılımı ve onayı ile gerçekleşmemiştir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde Türkiye'nin silahsızlanma alanındaki çalışmalara katılımı ve bazı durumlarda dışarıda kalmasının nedenleri incelenecektir.

3.4.1 Kitle İmha Silahlarının Azaltılması ve Yok Edilmesi Çalışmalarına Türkiye'nin Yaklaşımı

BM kuruluşundan itibaren silahsızlanma çalışmalarına girişmiştir. Bu alanda ağırlık noktasını kitle imha silahları oluşturmaktadır. 1945 sonrası bloklaşan dünyada Türkiye, batının kanat ülkesi olarak, muhtemel bir savaşta kitle imha silahlarının kullanılacağı bir harp alanına dönecekti. Türkiye bu tehlikeyi göz önünde bulundurarak kitle imha silahlarının önlenmesi çalışmalarına katkı sağlamaya çalışmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği konvansiyonel silahlanma ve nükleer silahlanmanın engellenmesi odaklı bir silahsızlanma çalışması içinde olan Türkiye, 1952 yılındaki BM silahsızlanma görüşmelerinde Şili ve Fransa ile birlikte (Bu dönemde Sovyetlerin Kore'de sık sık biyolojik silah kullandığı iddiaları uluslararası gündemi meşgul etmekteydi) biyolojik silahların da kitle imha silahı olarak ele alınmasını teklif etmiştir. Kore'de barış gücü askeri bulunan Türkiye'nin, bu konuda aktif bir harekette bulunması sürpriz bir durum değildir. Türkiye bu tarihten itibaren de BM silahsızlanma çalışmalarında aktif bir rol almaya başlamıştır.

Tablo-3 BM Silahsızlanma Antlaşmaları ve Türkiye

BM SİLAHSIZLANMA ANTİLAŞMALARI VE TÜRKİYE			
S.NO	ANTLAŞMA İSİMLERİ	TÜRKİYE'NİN İMZALADIĞI	TÜRKİYE'NİN ONAYLADIĞI
1	Antarktik Antlaşması	X	X
2	Silah Ticareti Antlaşması	X	
3	Biyolojik Silahlar Konvansiyonu	X	X
4	Kimyasal Silahlar Konvansiyonu	X	X
5	Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması	X	X
6	Belirli Konvansiyonel Silahlara İlişkin Konvansiyon	ÖZEL MADDE KOYDURMUŞTUR.	
7	Demet Bombaları Konvansiyonu		
8	Çevre Değişimleri Konvansiyonu	ÖZEL MADDE KOYDURMUŞTUR.	
9	Mayın Yasağı Konvansiyonu (Ottawa Antlaşması)	X	X
10	Ay Antlaşması	X	X
11	Dış Uzay Antlaşması	X	X
12	Nükleer ve Diğer Kitle İmha Silahlarının Deniz Yatağı, Okyanus Tabagında ve İlişkin Yeraltında Bulundurulmasını Yasaklama Antlaşması	X	X
13	Deniz Yatağı Antlaşması	X	X
14	Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması	ÖZEL MADDE KOYDURMUŞTUR.	
15	Açık Semalar Antlaşması	X	X
16	Nükleer Silahlarının Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması	ÖZEL MADDE KOYDURMUŞTUR.	

Kaynak: <http://disarmament.un.org/treaties/s/turkey> Erişim Tarihi: 24.04.2014

Türkiye, nükleer silahlarla ilgili BM tarafından gerçekleştirilen ilk uluslararası antlaşma olan Nükleer ve Diğer Kitle İmha Silahlarının Deniz Yatağı, Okyanus Tabagında ve İlişkin Yeraltında Bulundurulmasını Yasaklama Antlaşması'nı 9 Ağustos 1963 yılında imzalamış, 8 Temmuz 1965 yılında ise onaylamıştır. 1 Temmuz 1968'de BM'ye üye ülkeler Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'nı imzalamışlardır. Antlaşma 1970 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye söz konusu antlaşmayı 28 Ocak 1969'da imzalamış ve Parlamento onay belgesini 17 Nisan 1980'de göndermiştir. Antlaşmanın onayının sonraya bırakılmasının nedeni ise Cumhuriyet Senatosu Raporu'nda belirtildiği üzere "onaylamanın sonuçları konusunda ilgili

kuruluşlar arasında beliren görüş ayrılıkları” olmuştur. NPT’yi onaylamamış olan gelişmekteki ülkeler 1973 Arap-İsrail savaşlarının tetiklediği enerji bunalımı ortamında, nükleer enerji üretimine öncelik vermeye başlamışlardır.¹⁵⁷ Diğer taraftan nükleer madde ve teknoloji ihracatçısı ülkeler, nükleer ihracatı denetime tabi tutmak amacıyla bazı ilkeler üzerinde antlaşmışlar; bu doğrultuda, nükleer olmayan ülkelerin NPT’yi imzalamış olmalarını şart koşmuşlardır.¹⁵⁸ Türkiye bu nedenle söz konusu antlaşmayı onaylamayı değerlendirmeye alarak 1979 yılında onaylamıştır. Türkiye antlaşmanın denetim rejiminin güçlendirilmesini ve İran, Irak örneklerinde olduğu gibi antlaşmaya nükleer olmayan devlet statüsünde dâhil olan bazı devletlerin nükleer silah edinme çabalarına mani olunmasını talep etmiştir.¹⁵⁹ Türkiye bu dönemde Dünya barışını ilgilendiren diğer konulara da ilgisiz kalmamıştır. 14 Şubat 1967’de imzaya sunulan Tlatelolco Antlaşması’na destek vererek Latin Amerika ülkelerinin nükleer silahsızlandırılması çalışmalarına destek vermiştir.¹⁶⁰ Türkiye Deniz ve Okyanus Tabanında Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşmasını 25 Ekim 1972 tarihinde onaylamıştır.¹⁶¹ Türkiye, Ay ve diğer gezegenler dahil olmak üzere uzayda nükleer deneme yapılmasını yasaklayan Dış Uzay Antlaşmasını 27 Mart 1967 tarihinde onaylamıştır.¹⁶²

Biyolojik silahlar sözleşmesi 16 Aralık 1971 tarihinde BM Genel Kurulu’nda kabul edilmiştir. Türkiye sözleşmeyi 6 Ağustos 1974’te onaylamıştır. Antlaşmanın genel kurulda tartışıldığı oturumlarda Türkiye, İsveç delegesinin antlaşmanın denetiminin Güvenlik Konseyi’nden ayrı bir kuruluşa bırakılması gerektiği önerisini Avusturya, Brezilya ve Pakistan ile birlikte desteklemiştir.

Kimyasal Silahlar Sözleşmesi BM Silahsızlanma Konferansı’nın kimyasal silahlar çalışma grubunun 25 yıllık çalışması sonucu oluşmuştur. Soğuk savaş döneminin meydana getirdiği bloklar arası uzlaşmaz tutum görüşmelerin bu denli uzamasına sebep olmuştur. ABD’nin 1991’den itibaren kimyasal silahlar üzerindeki politikasını değiştirmesi neticesinde konu üzerinde antlaşma sağlanabilmiştir. Türkiye

¹⁵⁷ Alper, a.g.e., s. 99

¹⁵⁸ Alper, a.g.e., s. 99

¹⁵⁹ Akbulut, Ertekin, a.g.e, s. 18

¹⁶⁰ Department Of Political And Security Council Affairs, The United Nations And Disarmament 1970-1975, New York, 1970, s. 94

¹⁶¹ http://disarmament.un.org/treaties/a/sea_bed/turkey/rat/london Erişim Tarihi: 20.04.2014

¹⁶² http://disarmament.un.org/treaties/a/outer_space/turkey/rat/london Erişim Tarihi: 20.04.2014

söz konusu antlaşmayı 12 Mayıs 1997’de onaylamıştır.¹⁶³ Türkiye 14 Aralık 2006 tarihinde Kimyasal Silahlar Sözleşmesi’nin 7. Maddesini gereğince hazırlanan, “ Kimyasal Silahların Geliştirilmesi, Üretimi, Stoklaması ve Kullanımının Yasaklanması Hakkında Kanunu” yasalaştırarak yürürlüğe sokmuştur.¹⁶⁴ Bu kanunla Sanayi ve Ticaret Bakanlığı¹⁶⁵ yetkili kurum olarak öngörülmüştür.

Türkiye 24 Ocak 1996 ‘da, Antarktik bölgesinde nükleer denemeler yasaklayan 1 Aralık 1959 tarihli Antarktik Antlaşması’nı onaylamıştır.¹⁶⁶ Ayrıca Türkiye, Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması’nı 16 Şubat 2000¹⁶⁷ tarihinde imzalayarak Soğuk Savaş sonrası dönemdeki nükleer silahsızlanma çalışmalarına dahil olmuştur.

Türkiye, BM ve diğer uluslararası organizasyonların tertip etmiş olduğu; KİS ve İlgili Malzeme ve Teknolojiler ile Bunların Fırlatma Vasıtalarının Yayılmasının Önlenmesine Yönelik İhracat Kontrol Rejimlerine katkı sağlayarak, bu konudaki niyetinde samimi olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye’nin üye olduğu rejimler aşağıda sıralanmaktadır:

a. Wassenaar Düzenlemesi (WD): WD, 1996 yılında kurulan, konvansiyonel silahlar ile çift kullanımlı malzeme ve teknolojilerin ihracatını kontrol altında bulundurmaya amaçlayan 41 üyeli bir rejimdir. Türkiye, WD’nin kurucu üyelerindedir.

b. Füze Teknolojisi Kontrol Rejimi (FTKR): KİS’e ilişkin insansız taşıma sistemlerinin (balistik füzeler, Cruise füzeleri ve insansız hava araçları) ve bunlarla ilgili teknoloji ve malzemenin yayılmasının önlenmesi amacıyla 1987 yılında kurulan ve “gönüllülük” esasına dayalı rejime, Türkiye 25 Nisan 1997 tarihinde taraf olmuştur. FTKR’nin 34 üyesi mevcuttur.

c. Avustralya Grubu (AG): Biyolojik ve kimyasal silahlar ile anılan silahların üretiminde de istifade edilebilecek çift kullanımlı malzeme ve teknolojilerin ihracatını denetleyen gönüllü bir örgüttür. Türkiye 2000 yılında AG üyeliğine kabul edilmiştir. AG’nin Avrupa Birliği dahil 42 üyesi bulunmaktadır.

¹⁶³ <http://disarmament.un.org/treaties/a/cwc/turkey/rat/un> Erişim Tarihi: 20.04.2014

¹⁶⁴ Resmi Gazete, Sayı : 26735, 19 Aralık 2007 Çarşamba

¹⁶⁵ İlgili bakanlığın ismi 2011 yılından itibaren Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı olarak değiştirilmiştir.

¹⁶⁶ <http://disarmament.un.org/treaties/a/antarctic/turkey/acc/washington> Erişim Tarihi: 20.04.2014

¹⁶⁷ <http://disarmament.un.org/treaties/a/ctbt/turkey/rat/un> Erişim Tarihi: 20.04.2014

ç. Nükleer Tedarikçiler Grubu (NTG): 1974 yılında kurulan NTG, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı bünyesinde, nükleer teknolojide kullanılan maddelerin ve çift kullanımlı malzemelerin ihracatını belirli denetim ilkelerine bağlamak amacıyla faaliyet göstermektedir. 2000 yılında üye olduğumuz ve gönüllülük esasına dayalı NTG'nin 48 üyesi bulunmaktadır.

d. Zangger Komitesi: Nükleer madde, malzeme ve teknolojileri konu alan ihracatın kontrol altına alınması amacıyla, 15 devlet tarafından 1971 yılında kurulan komite; NTG'nin çift kullanımlı ürünler listesinin ikinci bölümü dışında kalan radyoaktif ve nükleer maddelerin ithal/ihraç listelerini hazırlamaktadır. 1999 yılında üye olduğumuz Zangger Komitesi'nin 39 üyesi bulunmaktadır.¹⁶⁸

Türkiye'nin taraf olduğu İhracat Kontrol Rejimleri hükümlerinin yerine getirilmesi için, ülkemizde AB standartlarıyla uyumlu, gelişmiş bir ihracat kontrol sistemi uygulanmaktadır. İhracat Kontrol Rejimleri kapsamındaki hassas ve çift kullanımlı malzemenin ihracatı bahsine konu malzeme, askeri malzeme, silah ve mühimmat Milli Savunma Bakanlığı'nın (MSB), Nükleer Tedarikçiler Grubu (NTG) listelerinde yer alan malzemeler ise Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'nun (TAEK) ön izni ve Ekonomi Bakanlığı'nın tescil işlemi olmak üzere ayrı süreçlerden oluşan iki aşamalı bir kontrol mekanizmasına tabidir. NTG çift-kullanımlı malzeme listesinde yer alan malzemenin dışsatımı konusunda TAEK tarafından yapılan lisans işlemleri ise, 15 Şubat 2000 tarih ve 23965 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Nükleer Alanda Kullanılan Malzeme, Ekipman ve İlgili Teknolojinin İhracatına İzin Verilmesine İlişkin Yönetmelik" ile düzenlenmiştir.

Türkiye yukarıda açıklanan çalışmaları ile konuya verdiği önemi açıkça ortaya koymuştur. Bunlara ek olarak Türkiye KİS ile mücadele için BM 1540 sayılı kararı ile 2004 yılında kurulan 1540 Komitesi'ne üye olmuştur. Anılan Komite, ülkelerin söz konusu BMGK kararı çerçevesinde yayılmanın önlenmesi alanında sağladıkları gelişmeleri takip etmektedir. Tüm ülkelerin Komite 'ye ulusal raporlarını sunmaları gerekmektedir. Türkiye söz konusu komiteye KİS ile ilgili ilk raporunu 1 Kasım 2004 tarihinde sunmuştur.¹⁶⁹ Ayrıca söz konusu komite 16-17 Nisan 2009 tarihinde

¹⁶⁸ http://www.ihracatkontrol.org/web/index.php?option=com_content&task=view&id=5&Itemid=6
Erişim Tarihi: 20.04.2014

¹⁶⁹ <http://www.mfa.gov.tr/silahlarin-kontrolu-ve-silahsizlanma.tr.mfa> Erişim Tarihi: 21.04.2014

İstanbul'da bir çalıştay düzenlemiştir. Türkiye, aktif destek verdiği bu çalıştayda Terörizm eylemlerinde KİS kullanımının getireceği tehlikelere dikkat çekmeye çalışmıştır.¹⁷⁰

Türkiye BM çalışmaları dışında kalan, KİS yayılımının önlenmesine yönelik olan çalışmalara da katkı sağlamaktadır. Türkiye, 2003 yılında Polonya'nın Krakow şehrinde, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George Bush tarafından yapılan bir konuşmayla başlatılan Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnişiyatifi'ne (PSI) destek beyan etmiştir. Kapsamı ve amaçları, Paris Önleme İlkeleri (Paris, 4 Eylül 2003) beyanıyla ortaya konulan (Proliferation Security Initiative) PSI, KİS yayılmasına karşı uluslararası toplum tarafından bugüne kadar geliştirilmiş bulunan anlaşmaları ve rejimleri de içeren, mevcut sistemin üzerinde inşa edilmiş bir girişimdir. PSI faaliyetlerini yakından takip eden Türkiye, 37 konuk ülkenin katılımıyla, 24-26 Mayıs 2006 tarihlerinde, deniz, hava ve kara unsurlarının dahil olduğu bir PSI tatbikatı icra etmiştir.¹⁷¹

KİS kavramının önemli bir argümanı da söz konusu silahları hedefine ulaştırmak için kullanılan füzelerdir. Ne yazık ki bu alanda uluslararası çalışma çok azdır. Bu çalışmalardan en öne çıkanı ise 25-26 Kasım 2002 tarihlerinde Hollanda'nın Lahey kentinde düzenlenen uluslararası konferans sonunda kabul edilen Lahey Balistik Füze Yayılmasına Karşı Davranış İlkeleri Rehberi (HCOC)¹⁷² çalışmasıdır. Türkiye bu çalışmalara tam destek sağlamaktadır. Türkiye'nin söz konusu alandaki durumuna göz attığımızda bölgesindeki diğer güçlerin oldukça gerisinde kaldığı göze çarpmaktadır. (Bknz. Tablo-4). Türkiye bu konudaki eksikliğini bölgesinde güçlü bir hava kuvveti bulundurarak giderirken¹⁷³, silahlanma yarışını körükleyen bu sistemlerden uzak durmaktadır. Buna rağmen HCOC çalışmalarına tam destek vermesi, KİS yayılımının engellenmesine karşı olan samimi tavrını ortaya fazlasıyla koymaktadır.

¹⁷⁰ [http://www.un.org/en/sc/1540/transparency-and-outreach/outreach-events/pdf/Information%20Note%20Istanbul%20CWC%20Workshop%20April%202009%20\(2009-10\).pdf](http://www.un.org/en/sc/1540/transparency-and-outreach/outreach-events/pdf/Information%20Note%20Istanbul%20CWC%20Workshop%20April%202009%20(2009-10).pdf) Erişim Tarihi: 21.04.2014

¹⁷¹ <http://www.milliyet.com.tr/2006/02/04/siyaset/asiy.html> Erişim Tarihi: 21.04.2014

¹⁷² Söz konusu çalışmalar çalışmamızın İkinci bölümünde ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

¹⁷³ Sıtkı Egelı, **Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkamı Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul,2012 s. 8

Tablo-4 Bölgedeki Balistik Füzelere

BÖLGEDEKİ BALİSTİK FÜZELER			
FÜZE CİNSİ	MENZİL (KM)	MENŞEİ	KULLANAN BÖLGE ÜLKELERİ
SCUD-B	320	SSCB, K.KORE	SURİYE, İRAN, ERMENİSTAN, GÜRCİSTAN, RUSYA
SCUD-C	600	K.KORE	SURİYE, İRAN
ŞAHAP-3	1300-1900	İRAN	İRAN
SEJİL-2	2000+	İRAN	İRAN
DF-3(CSS-2)	2700	ÇİN H.C.	SUDİ ARABİSTAN
JERİCHO-2	1500	İSRAİL	İSRAİL
JERİCHO-3	4800	İSRAİL	İSRAİL
SS-26 İSKENDER	400	RUSYA	RUSYA
SS-21TOCHKA	120	SSCB	SURİYE, RUSYA, ERMENİSTAN
ATACAMS	145	ABD	TÜRKİYE, YUNANİSTAN

Kaynak: Sıtkı Egeli, Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı Türkiye Açısından Bir Değerlendirme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul,2012 s. 14

3.4.2 Türkiye'nin Konvansiyonel Silahsızlanma Çalışmalarına Katılımı

Yukarıda ele alındığı üzere Türkiye, gücünü KİS üzerine kurmamıştır. Bu sebeple güçlü bir konvansiyonel ordu kurma yoluna gitmiştir. BMGK üyelerinin hepsinin de nükleer güç olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, bu ülkeler konvansiyonel silahlar alanında kendi çıkarlarına göre hareket ederek kendi güçlerine etki etmeyecek şekilde bu silahları engellemeye çalışmışları makul görünmektedir. Fakat bu durum söz konusu silahları sık sık kullanmak zorunda kalan ya da bu silahlarla sık sık tehdit edilen Türkiye için bir dezavantaj getirmektedir. Türkiye silahsızlanmanın bu bölümüne yaklaşırken, kendi gücüne etki edecek çalışmalardan uzak durmaya ya da bazı özel maddeler doğrultusunda katılmaya çalışmıştır.

BM'nin kuruluşundan itibaren konvansiyonel silahsızlanma, kuruluşun gündeminde bulunmaktadır. Kurulduğu dönemde Dünya'nın en önemli güvenlik sorunlarından bir tanesi, İkinci Dünya Savaşı sırasında tavan yapmış olan

konvansiyonel silah miktarlarının ve milyonlarla ifade edilen ordu mevcutlarının azaltılmasıydı.¹⁷⁴ BM söz konusu amaçlarını gerçekleştirmek için 13 Şubat 1947 tarihinde Konvansiyonel Silahlar Komisyonu'nu kurmuştur.¹⁷⁵ Türkiye ise bu dönemde güvenliği açısından ağır bir Rus tehdidi altındadır. Gücünü tamamen konvansiyonel silahlardan alan Türkiye, söz konusu çalışmalara katılarak ya da bu çalışmalar sonucu alınan kararlar gereği gücünü azaltma yoluna gitmemiştir. Aksine İkinci Dünya Savaşı dönemindeki gücünü korumaya çalışmıştır. Türkiye bu çalışmalarının neticesini de NATO üyeliği ile almıştır. Kore savaşı ile birlikte Konvansiyonel harplerin bitmediğini gören NATO devletleri Türkiye'nin sağladığı konvansiyonel güçten özellikle de ordu mevcudunun sayısal olarak önemli bir miktarda bulunmasından yararlanmak istemişlerdir.¹⁷⁶ Türkiye'nin söz konusu çalışmalara katılımı batı güvenlik ittifakı içine girdikten sonra gerçekleşmiştir. Soğuk savaşın bu ilk döneminde ilgili alanda yaptırım sağlayabilecek elle tutulur bir çalışma gerçekleştirilememiştir. Bunun en büyük sebebi hiç şüphesiz KİS'in döneme damga vurmasıdır. Bu dönemle ilgili göz önünde tutulması gereken bir gerçek de nükleer silahların, konvansiyonel harbin yaşandığı taktik alana inmesidir. Buna sebep olan etken; ABD'nin Avrupa'daki ezici Sovyet konvansiyonel gücünü, ABD yardımı gelene kadar durdurmadır. Bunu sağlamak için ABD ordusu top mermisiyle hedefe gönderilebilen nükleer mühimmat geliştirmiştir. Söz konusu obüsler ve topçu mühimmatları Avrupa'nın muhtemel konvansiyonel harp alanlarına yakın olarak konuşlandırılmışlardır.¹⁷⁷ Bu gelişmeyle birlikte nükleer harp, konvansiyonel harp alanına girmiştir. Her ne kadar Soğuk Savaş'ın bu erken dönemindeki nükleer silahsızlanma odaklı silahsızlanma çalışmalarından söz etsek de, söz konusu gelişme sonrasında bu çalışmaların konvansiyonel silahsızlanmayı dolaylı olarak etkilediğini söyleyebiliriz.

Türkiye; silahlı çatışmalarda tarafların kullanabilecekleri savaş araçlarını ve yöntemlerini seçme haklarının sınırsız olmamasını öngören ve kısaca “Belirli Konvansiyonel Silahlar Sözleşmesi” olarak anılan “Aşırı Derecede Yaralayan ve Ayrım Gözetmeyen Etkileri Bulunan Belirli Konvansiyonel Silahların Kullanımının

¹⁷⁴ Department Of Political And Security Council Affairs, The United Nations And Disarmament 1945-1970, New York, 1970, s. 27

¹⁷⁵ Department Of Political And Security Council Affairs , a.g.e. s. 28

¹⁷⁶ Serhat Güvenç, **NATO'da 60 Yıl Türkiye'nin Transatlantik Güvenliğine Katkıları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları**, İstanbul, 2013, s. 8

¹⁷⁷ Haskew, a.g.e., s 153

Yasaklanması veya Sınırlandırılması Sözleşmesi'ni 1982 yılında imzalamıştır. Onay içinse 2004 yılına kadar beklemiştir.¹⁷⁸ Bunda en büyük etken söz konusu antlaşmanın dünyada hemen kabul görmemesi ve bu yıllarda gerçekleştirilen terörle mücadele çalışmaları esnasında yaşanan yoğun konvansiyonel çatışmalardır. Türkiye, Cenevre Sözleşmesi'nin 1977 tarihli ek protokolüne taraf olmadığından, sözleşmede Cenevre Sözleşmesinin I. Ek Protokolü'ne yapılan atıflarla ilgili olarak çekince koymuştur.¹⁷⁹ Söz konusu protokol, uluslararası silahlı çatışmalarda mağdurların korunması ve uluslararası olmayan çatışmalarda mağdurların korunması alanında çeşitli düzenlemeler getirmektedir.¹⁸⁰ Yaşanan terör olaylarının uluslararası arenada, uluslararası olmayan çatışma kapsamına sokulabileceği göz önüne alındığında Türkiye'nin çekincesinde haklı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Konvansiyonel silahsızlanma alanında Türkiye için önem arz eden bir başka çalışma ise Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması'dır. Bu antlaşma, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı bünyesinde hayat bulduğundan dolayı BM'nin söz konusu antlaşmaya dolaylı etkisi bulunmasına rağmen, konunun önemi nedeniyle ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Antlaşmaya hayat veren AGİT'in temellerine baktığımızda karşımıza 1 Ağustos 1975 tarihinde imzalanan Helsinki Nihai Senedi çıkmaktadır. Söz konusu senet ile birlikte taraf devletler; büyük askeri manevraları, büyük askeri intikalleri önceden bildirmeyi ve tatbikat ve manevralarda gözlemci mübadelesinde bulunmayı kabul etmiştir. Helsinki Nihai Senedi sonrasında yaşanan olumlu gelişmeler sonucunda 12 Ocak 1984 tarihinde Stockholm'de Avrupa Silahsızlanma Konferansı toplanmıştır. Konferans 1986 tarihinde Stockholm Kapanış Belgesi ile sonuçlanmıştır. Taraf devletler Kapanış Belgesi'nde ön görülen güven artırıcı önlemlere uyulup uyulmadığına dair şüphelerin giderilmesi amacı ile karadan ve havadan denetim yapılmasına yılda en az 3 defa izin verecektir. Stockholm Belgesi ile Sovyetler ilk kez Batı'nın denetimini kabul etmiştir.¹⁸¹

Bu gelişmeler sonucunda, 1990 yılında Paris'te yapılan AGİT zirvesinde imzalanan AKKA Antlaşması Temmuz 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir. NATO ve

¹⁷⁸ <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5250.html> Erişim Tarihi: 22.04.2014

¹⁷⁹ <http://disarmament.un.org/treaties/a/ccwc/turkey/rat/un> Erişim Tarihi: 22.04.2014

¹⁸⁰ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitapevi, Ankara, 2013, 12. Baskı, s. 533

¹⁸¹ Akbulut, Ertekin, a.g.e., s. 27

eski Varşova Paktı ülkeleri arasında bloklar bazında konvansiyonel kuvvetlerde sayısal eşitliğin sağlanmasına yönelik olan bu antlaşmanın amacı; konvansiyonel kuvvetlerin alt seviyelerinde istikrarlı ve güvenli bir denge yaratmak, genel ve bölgesel eşitsizlikleri ortadan kaldırmak, öncelikle ülkelerin baskın ve geniş çaplı taarruzları başlatma kabiliyetlerini bertaraf etmektir.

AKKA'nın uygulama alanı Atlantik'ten Urallara kadar olan Avrupa topraklarını kapsamaktadır. Türkiye, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da antlaşmaya taraf olmayan ülkelere komşu olduğundan, savunma ihtiyaçları nedeniyle bu bölgeyi antlaşma dışı bıraktırmıştır. Antlaşmaya taraf olmayan ülkeler ile de böyle bir antlaşma yolunu açık bırakmak, bu bölgede kuvvet oluşturmak için esneklik sağlamak ve gerektiğinde bölgede yapılacak yığınaklanmanın antlaşmayla sınırlanmasına mani olmak maksadıyla, böyle bir girişim Türkiye tarafından gerekli görülmüştür.¹⁸²

Karada konuşlu silahlı kuvvetlere ilişkin olarak 19 Kasım 1990 tarihinde imzalanan AKKA, havadan denetimi de içermektedir. Ancak AKKA'da mevcut havadan denetim rejimi uygulamaya konulmamış, bunun yerine Açık Semalar rejimine ağırlık verilmiştir. 1992 yılında imzalanan ve taraf devletlerin birbirlerinin toprakları üzerinde herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın gözlem uçuşları yapmasına imkan sağlayan Açık Semalar Antlaşması (ASA) ile silahların kontrolü alanındaki antlaşma ve düzenlemelerin uygulanmasına katkı sağlayacak önemli bir "doğrulama" mekanizması tesis edilmiştir. Türkiye, ASA'yı 1994 yılında onaylamıştır.¹⁸³ 1 Ocak 2002'de yürürlüğe giren antlaşma çerçevesinde gözlem uçuşları 1 Ağustos 2002 tarihi itibarıyla başlamıştır.¹⁸⁴ Türkiye'nin, ASA'ya Taraf Devletlerin topraklarında gözlem uçuşu yapmak üzere 6 Mayıs 2004 tarihinde sertifikasyonu tamamlanan CN-235 Casa tipi bir Açık Semalar Uçağı mevcuttur.¹⁸⁵

AKKA'nın uyarlanmasına ilişkin anlaşma (UAKKA), 19 Kasım 1999 tarihinde AGİT İstanbul Zirvesi sırasında imzalanmıştır.¹⁸⁶ Türkiye için kanat rejiminin muhafazası ve yeni anlaşma yapısına uyumlu hale getirilmesi, uyarlama sürecinin en

¹⁸² Akbulut, Ertekin, a.g.e.,s. 31

¹⁸³ http://disarmament.un.org/treaties/a/open_skies/turkey/rat/ottawa Erişim Tarihi: 24.04.2014

¹⁸⁴ <http://www.mfa.gov.tr/silahlarin-kontrolu-ve-silahsizlanma.tr.mfa> Erişim Tarihi: 21.04.2014

¹⁸⁵ <http://www.havelsan.com.tr/SisCoz/Projeler.aspx> Erişim Tarihi: 24.04.2014

¹⁸⁶ Elbridge A. Colby, Michael S. Gerson, **Strategic Stability: Contending Interpretations**, Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, 2013, s. 274

önemli ve belirleyici yanını oluşturmuştur. Antlaşmanın bu önemli unsuru, UAKKA'da da muhafaza edilmiştir. Ancak UAKKA, RF'nin Gürcistan ve Moldova'daki askeri mevcudiyetine dair yükümlülükleri (İstanbul Yükümlülükleri) konusunda NATO ve RF arasında yaşanan anlaşmazlık nedeniyle yürürlüğe girememiştir. Rusya Federasyonu (RF), NATO genişlemesinden kaynaklanan güvenlik endişelerini gerekçe göstererek, AKKA yükümlülüklerini, tek taraflı bir kararla 12 Aralık 2007 tarihi itibariyle askıya almıştır.¹⁸⁷ Bu tarihten itibaren, antlaşma RF dışındaki diğer 29 Taraf Devlet tarafından uygulanmaktadır.

Silah transferine şeffaflık sağlanmasına yönelik olarak, 1991 yılında BM'ye üye 150 ülke tarafından, bazı konvansiyonel silah kategorileri hakkında yıllık bilgi değişimi yapılması konusunda bir kayıt sistemi oluşturulması kararlaştırılmıştır.¹⁸⁸

Söz konusu kayıt sistemi 1 Ocak 1992 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, ilk bilgi değişimi 1993 yılında 80 ülke tarafından yapılmıştır. Türkiye bu tarihten itibaren gerekli bildirimlerde bulunmaktadır. Bu sistem, ülkelerin BM Genel Kurul kararında belirlenen 7 silah kategorisine ilişkin ithalat ve ihracat rakamlarını, ayrıca ellerindeki silahlarla ilgili genel bilgileri ve silah ithalat/ihracat politikalarına ilişkin düzenlemeleri gönüllülük esaslarına göre BM Genel Sekreterine bildirmelerini öngörmektedir.

Türkiye'nin söz konusu antlaşmaya bildirdiği en son rapor olan 2012 raporu incelendiğinde, Türkiye'nin Bahreyn, Ruanda, Kazakistan, Birleşik Arap Emirlikleri, İtalya ve Norveç'e zırhlı muharebe araçları, topçu ve füze sistemleri sattığı görülmektedir. Aynı raporda yer alan verilere göre Türkiye, ABD'den 24 adet F-16 Block 50 savaş uçağı ve Danimarka'dan havadan karaya fırlatılan füze sistemleri ithal etmiştir.¹⁸⁹ Türkiye'nin ithalat ve ihracat verilerine baktığımızda ülkenin kendi konvansiyonel silah ihtiyacını büyük ölçüde yurt içinden tedarik edebildiğini ve bunları ihraç edebilecek seviyede olduğu görülmektedir. İleri teknoloji ve maliyet gerektiren silah sistemlerini de dış tedarik yoluyla sağlamaktadır. Sahip olduğu bu kapasite Türkiye'nin uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde davranırken, gücünden kayba uğramayan bir orduyu idame ettirmesini sağlamaktadır. Bu yeterlilik seviyesi sayesinde

¹⁸⁷ Karabulut, a.g.e., s. 122

¹⁸⁸ Centre for Disarmament Affairs, **The United Nations And Disarmament Yearbook 1995**, New York, 1996, s. 136

¹⁸⁹ <http://www.un-register.org/HeavyWeapons/CountrySummaryReports.aspx?CoI=198> Erişim Tarihi: 24.04.2014

Türkiye, son dönemde konvansiyonel silahsızlanma çalışmalarına rahatlıkla katılabilmektedir.

Türkiye, Anti-Personel Kara Mayınlarının kullanımını, üretimini, stoklarda bulundurulmasını ve transferinin önlenmesi ile bunların son aşamada tamamen yok edilmesini amaçlayan uluslararası temel bir belge olan Ottawa Sözleşmesi'ne taraf olmuş ve söz konusu sözleşme 1 Mart 2004 tarihinde ülkemizde yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin bu konudaki mevcut yasal düzenlemeleri, sözleşme hükümlerinin yerine getirilmesi bakımından yeterli düzeydedir.¹⁹⁰

Türkiye'nin mayın temizleme çalışmaları halen devam etmektedir. Sözleşme çerçevesinde depolarımızda bulunan mayınların 2008, arazide dşeli bulunanların ise 2014 yılına kadar imha edilmesi gerekmektedir. Depolardaki mayınların imhasına yönelik olarak kurulan "Türk Silahlı Kuvvetleri Mühimmat Ayırma ve Ayıklama Tesisi" Kasım 2007 itibarıyla faaliyete geçmiştir. Depolardaki mayınların büyük çoğunluğunun, anılan tesisteki imhası Kasım 2010'da tamamlanmış olup, seyreltilmiş uranyum içeren az sayıdaki mayın ise özel bir tesiste imha edilmek üzere Mart 2011'de Almanya'ya sevk edilmiştir.¹⁹¹

Türkiye toprakta gömülü vaziyetteki mayınları temizleyemediği için sözleşme gereği kendine verilen 10 yıllık ek sürenin 8 yılını kullanma hazırlığındadır. Türkiye, Nisan 2014'te gerçekleştirilecek Ottawa Sözleşmesi'ni gözden geçirme konferansında konuyu gündeme getirme hazırlığındadır. Türkiye topraklarında 977.407 adet mayın bulunmaktadır. Büyük çoğunluğu Suriye sınırında bulunan bu mayınların sökülmesi, Suriye ile yaşanan kriz sonrasında geriye bırakılmıştır.

Türkiye, BM tarafından hazırlanan konvansiyonel silahsızlanma sözleşmelerinin tümüne, Demet Bombası Konvansiyonu hariç olmak üzere katılmıştır. Söz konusu konvansiyon 2010 yılında yürürlüğe girmiş ve 84 üye tarafından onaylanmıştır. Bu sözleşmeye ABD, Rusya Federasyonu gibi devletler katılmamışlardır. Konvansiyonel güce önemli bir katkı sağlayan bu tarz mühimmatlar halen dünyanın pek çok ordusunun envanterinde bulunmaktadır. 21 Şubat 2008'deki Wellington Konferansı'ndaki Stoklama ve Stok İmhası Oturumunda, Türkiye eğitim ve araştırma amaçlı misket

¹⁹⁰ <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0543.pdf> Erişim Tarihi: 23.04.2014

¹⁹¹ <http://www.mfa.gov.tr/silahlarin-kontrolu-ve-silahsizlanma.tr.mfa> Erişim Tarihi: 21.04.2014

bombası buldurmaya izin veren bir maddeden yana olduğunu açıklayarak bu konudaki görüşlerini ortaya koymuştur. Ocak 2008'deki CCW oturumunda ise, Türkiye adına yapılan sunumda, misket bombalarına getirilen her türlü sınırlandırmanın yeni bir tedarik süreci ve alternatif silahlar için kaynak tahsisi gerektireceği için, kesinlikle gerekli olduğu hallerde misket bombalarının kullanımına, stoklanmasına ve buldurulmasına izin veren bir geçiş döneminin gerekli olduğu belirtilmiştir.¹⁹² Mayıs 2008'de Dublin'deki Misket Bombaları Konvansiyonu görüşmelerine sadece gözlemci olarak katılan Türkiye, görüşmelerin sonunda konvansiyon metnini onaylayan 107 ülke arasında yer almamıştır. Görüşmeler sırasında Türkiye'den bir yetkilinin açıklaması Türkiye'nin mevcut duruma bakış açısını göstermektedir.

"Meşru bir düşmanla savaşta, misket bombaları alan hedeflerine karşı kullanılan en etkili silahtır ve stoklarımızda bu mühimmatlardan çok sayıda bulunuyor. Misket bombaları için uygun bir alternatif bulmadığınız sürece bu silahları öylece yasaklayamazsınız."¹⁹³

2 Nisan 2013 tarihinde, BM Genel Kurulu, uluslararası güvenlik eksenli Birleşmiş Milletler Uluslararası Silah Ticareti Antlaşması'nı (STA) devletlerin imzasına açmış bulunmaktadır. STA, küçük silahlardan savaş tanklarına, uçaklarına ve gemilerine kadar geniş bir şekilde konvansiyonel silahların uluslararası ticaretini düzenlemektedir. Bu düzenleme esas itibarıyla suç örgütlerinin bu silahlara erişimini ve ticaret konusu yapılmasını önlemeye yöneliktir.¹⁹⁴ Türkiye, 3 Haziran 2013'te imzaya açılan STA'yı 2 Temmuz 2013'te imzalamıştır. İmza töreni sonrasında Türkiye'nin konu ile ilgili görüşlerini belirten Türkiye BM Daimi Temsilcisi, Türkiye'nin hali hazırdaki silah ticareti standartlarının bu antlaşma ile öngörülenden çok daha ileride olduğunu belirterek Türkiye'nin antlaşmadan memnuniyet duyduğunu dile getirmiştir.¹⁹⁵ Sözleşme, devlet olmayan yapılara silah satışını yasaklamaması nedeniyle

¹⁹² Mines Action Canada, **Banning Cluster Munitions: Government Policy and Practice**, Kanada, 2009, s. 245

¹⁹³ Mines Action Canada, a.g.e., s. 245

¹⁹⁴ Said Vakkas Gözlügül, "Birleşmiş Milletler Uluslararası Silah Ticareti Antlaşması", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2013, Cilt10, Sayı 23, s 319

¹⁹⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/23639423.asp> Erişim tarihi: 23.04.2014

eleştirilmektedir.¹⁹⁶ Bu eksiklik sayesinde ayrılıkçı örgütlere silah sağlamanın yolu açılmaktadır.

Türkiye 2001 yılında kabul edilen BM Küçük Silahlarla Mücadele Eylem Planı çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmalara katılmaktadır. Türkiye, söz konusu çalışmalar kapsamında alana yaptığı katkıları, çeşitli zamanlarda BM'ye verdiği raporlarla bildirmektedir. 2005 raporunda, Türkiye'nin 1984-2004 yıllarında terör örgütlerine karşı gerçekleştirdiği operasyonlarda 41.423 uzun namlulu silah, 76.493 bomba 4.515.618 mühimmatın ele geçirildiği belirtilmektedir.¹⁹⁷ Yine söz konusu raporda Türkiye'nin konuyla ilgili mevzuatını gözden geçirerek 5201 sayılı Harp Araç ve Gereçleri ile Silâh, Mühimmat ve Patlayıcı Madde Üreten Sanayi Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Kanunu¹⁹⁸ kabul ettiği belirtilmektedir. Söz konusu kanun kapsamında Türkiye belirli dönemlerde kontrol listesini güncelleyerek alanda etkin bir mücadele sürdürmektedir.¹⁹⁹

Türkiye'nin söz konusu alanda dikkat çekmeye çalıştığı ve yapılan çalışmalara destek sağladığı başka bir husus ise omuzdan atılabilen hava savunma silahlarının (MANPADS) yayılımının önlenmesidir.²⁰⁰ Türkiye'nin terörle mücadele esnasında, TSK'ya ait hava araçlarının zaman zaman söz konusu silahların saldırısı altında bulunması²⁰¹ konunun önemini artırmaktadır.

3.5 Türkiye'nin Gelecekteki Silahsızlanma Çalışmalarına Olası Tepkileri

Türkiye'nin Dünya'daki silahsızlanma çalışmalarına Osmanlı İmparatorluğu'ndan itibaren olan yaklaşımını ele alırken karşımıza çıkan en etkili parametre güvenlik kaygılarıdır. Üçüncü bölümün başlangıcında belirtildiği üzere her iki devletin güvenlik kaygıları aynı coğrafya üzerinde hükümler oldukları için benzerlik göstermektedir. Ortaya çıkan temel farklılık ise Türkiye'nin kuruluşundan itibaren milli

¹⁹⁶ http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/04/130402_bm_silah_ticareti.shtml

Erişim tarihi:

23.04.2014

¹⁹⁷ On The Implementation Of The United Nations Programme Of Action to Prevent, Combat And Eradicate the Illicit Trade In Small Arms And Light Weapons in All Its Aspects, National Report 2005 Erişim: [http://www.poa-iss.org/CASACountryProfile/PoANationalReports/2005@198@2005-National-Report-Turkey\(en\).pdf](http://www.poa-iss.org/CASACountryProfile/PoANationalReports/2005@198@2005-National-Report-Turkey(en).pdf) Erişim Tarihi: 24.04.2014

¹⁹⁸ <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5201.html> Erişim Tarihi: 24.04.2014

¹⁹⁹ Resmi Gazete, Sayı : 28893, 5201 sayılı kanun gereğince kontrole tâbi tutulacak harp araç ve gereçleri ile silah, mühimmat ve bunlara ait yedek parçalar, askerî patlayıcı maddeler, bunlara ait teknolojilere ilişkin liste, 25 Ocak 2014 Cumartesi

²⁰⁰ <http://www.un.int/turkey/stat9.html> Erişim Tarihi: 24.04.2014

²⁰¹ Vedat Yenerer, **Ateş Ortasında Bir Savaş Muhabiri Anlatıyor**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2001, s.68

menfaatlere dayalı bir politika izlediği ve “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesine bağlı kalmış olmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti, Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler’e güvenlik odaklı bir yaklaşım sergilemiştir. Bu kapsamda BM tarafından gerçekleştirilen silahsızlanma çalışmalarına katılım sağlarken güvenliği ön planda tutmuştur. Kendi gücüne olumsuz etki edecek olan çalışmalardan uzak dururken, bölgesel ve küresel barışa olumlu etki sağlayacak çalışmalara da destek sağlamıştır.

Türkiye’nin son dönemde yaşanan silahsızlanma çalışmalarına aktif olarak katıldığını ve küresel barışla ilgili çalışmalara dikkat çekmeye çalıştığını görmekteyiz.²⁰² Gelecekte de Türkiye’nin söz konusu çalışmalara olan katılımı yine güvenlik ekseninde olacaktır. Türkiye, Soğuk Savaş olarak adlandırılan ancak birinci bölümde izah edildiği şekilde halen devam eden Dünya’daki güç mücadelesinin merkezinde bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye, bu sözde soğuk savaşın bitişi olarak adlandırılan, SSCB’nin dağılmasına yol açan olaylar dizisinden sonraki döneme güvenlik kaygıları artarak giren ender devletlerden birisidir.²⁰³ Türkiye’nin dünya çatışma bölgelerinin ortasında bir konumda olduğunu²⁰⁴ da göz önünde bulundurduğumuzda, Türkiye’nin güvenlik odaklı yaklaşımlarının devam edeceği önermemiz doğruluk kazanmaktadır.

---

²⁰² Statement By Turkey At The Nuclear Disarmament 68th Session Of The United Nations General Assembly First Committee, New York, 2013 Erişim: http://www.un.org/disarmament/special/meetings/firstcommittee/68/pdfs/TD_21-Oct_CL-1_Turkey.pdf Erişim Tarihi: 26.04.2014

²⁰³ AYDIN, a.g.e., , s. 503

²⁰⁴ Yenerer, a.g.e., s. 486

SONUÇ

Günümüzde devletlerin silahlanma için pek çok sebebi bulunmaktadır. Çalışmamızda elde edilen bulgular, silahlanmanın temel nedeninin devletlerin güvenliklerini sağlamak isteğinden kaynaklandığını ortaya çıkarmaktadır. Ülkelerin kendi güvenliklerinin tehlike altında olduğunu hissettiği dönemlerde yoğun bir silahlanma içine girerek silahlanma yarışına girmeleri, güvenlik ihtiyacı ile silahlanma arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Silahlanma olgusuna baktığımızda konunun geçmişinin insanlık tarihi kadar eski olduğunu görmekteyiz. Silahlar insanlığın ilk günlerinden itibaren insanlarla beraber olmuşlardır. İlk taş fırlatma, ucu sivriltilmiş çubukları hedefe fırlatma hareketleri ateş gücünün ilk örnekleri olarak sayılabilir. Teknikte yaşanan gelişmeler silahların sopa ve taşlardan savaşan robotlara doğru evrilmesini sağlamıştır. Çalışmamız, silahlarda yaşanan bu evrimin savaşı dönüştürdüğünü ve uluslararası ilişkiler alanında yaşanan dönüşümün etkili olduğunu ortaya konmuştur. Yüksek tekniği elinde bulduran devletlerin bir güç merkezi olarak ortaya çıktığı ve bu tekniğe sahip olmayan devletlerin güvenlikleri için bu güç merkezleri etrafında toplandıkları tespit edilmiştir.

Günümüzde yaşanan gelişmeler ele alınarak güç merkezi olgusunun halen devam etmekte olduğu, devletlerin yine kendi güvenlikleri için ittifaklar içinde yer almakta olduğu görülmektedir. Devletler silahlanma bütçelerini her geçen gün arttırmaktadırlar. Gelecekte savaşların robot teknolojilerle gerçekleşeceğini öngören devletler, bu alanda birçok Ar-Ge çalışması yürütmektedirler. Devletlerin geleceğin savaşlarına hazırlanması gelecekte silahlanmaya devam edeceklerini ortaya çıkarmaktadır.

Çalışmamızın temel odak noktalarından olan Türkiye Cumhuriyeti, silahlanmayı güvenliği için hayati görmektedir. Bunun nedenleri arasında Osmanlı'dan miras aldığı jeopolitik konumu ön plandadır. Osmanlı'dan miras aldığı diğer devletlere güvensizlik duygusu da bir diğer önemli etkidir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti, kurtuluş savaşından itibaren imparatorluk döneminin hanedanının güvenliğini ve devamını öngören güvenlik anlayışını terk ederek milletin güvenliğini ve milli sınırların korunmasını ve parçalanmamasını öngören bir güvenlik anlayışı benimsemiştir. Osmanlı'nın eski dönemlerini geri getirme hayallerinden vaz geçilerek gerçekçi bir dış politika anlayışı

ortaya konmuştur. Yurtta barış dünyada barış parolasıyla hareket eden Türkiye, askeri gücünü caydırıcı, ülke sınırlarını her türlü tehdide karşı koruyabilecek durumda tutmaya çalışmıştır. Ordusunu teçhiz ederken Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın acı hatıralarını hiçbir zaman unutmamış ve milli imkanlarıyla ordusunu geliştirmeye çalışmıştır. Bu anlayıştan hareketle ülkenin savunma sanayisi cumhuriyetin başlangıcından itibaren hızla gelişmiştir. Günümüzde de ordumuzun tüm ihtiyaçlarını sağlayabilecek kapasitede bir savunma sanayisine sahip olduğumuzu görmekteyiz. Geleceğe yönelik silahlanma planları ve savunma sanayinin bu yönde çalışmalara hız kesmeden devam etmesi, gelecekte de Türkiye'nin güvenliği için silahlanmanın hayati olacağı tespit edilmiştir.

Sanayi devriminden itibaren artarak devam eden silahlanma karşısında devletler bunun önüne geçerek güvenliklerini artırmak için silahsızlanma çalışmalarına başlamışlardır. Ancak devletler silahlanmadan vaz geçememişler ve insanlık Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının acılarına mahkum olmuştur. Yaşanan bu acılardan sonra devletler, uluslararası sorunların savaşla çözülmesine engel olmak için Birleşmiş Milletler Örgütü'nü kurmuşlardır. BM, kuruluşundan itibaren savaşların en temel ögesi olan silahlarla mücadele içine girmiş ve silahsızlanma çalışmalarını başlatmıştır. Kitle imha silahlarıyla mücadele, konvansiyonel silahsızlanma alanlarında çalışmalar yürütülmüş ve devletleri yaptırıma zorlayan bir dizi antlaşma imzalanmıştır. Bunun yanında bölgesel silahsızlanma ofisleri kurularak bölgesel çatışmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ancak bu çabalar istenen sonuçlarla sonuçlanmamıştır. Devletler güçlerine etki edeceğini düşündüğü antlaşmalara imza atmamışlar ya da imzalamalarına rağmen antlaşmaların getirdiği yaptırımları uygulamamışlardır. Nükleer silahsızlanma alanında pek çok çalışma yapılmasına rağmen BM'nin en etkili organı olan Güvenlik Kurulu üyelerinin tümü halen nükleer güç durumundadırlar ve yapılan antlaşmalar onların bu durumunu kabul etmektedir. Uluslararası düzeni, güç dengesizliği yaratan bu durumu kabul ederek sağlamaya çalışan bu devletlere karşı diğer devletlerin de nükleer güce ulaşması kaçınılmaz görünmektedir. Nükleer güce ulaşmak isteyen devletler söz konusu silahsızlanma çalışmalarına katılmamaktadırlar. Özellikle askeri güç olarak güç merkezi teşkil eden devletlerin silahlanmaya hızla devam etmesi BM örgütünün silahsızlanma çalışmalarının önündeki en büyük engeldir.

Günümüzde silahsızlanma çalışmalarının geldiği seviye bu çalışmaların nihai hedefi olan silahsız bir dünya idealinden çok uzaktadır. Ancak kimyasal ve biyolojik silahların yok edilmesi, kara mayınlarının yasaklanması, küçük silahların yayılımının önlenmesi, nükleer bomba testlerinin yasaklanması, silah ticaretinin kontrol altına alınması alanlarında mesafe kat edilmiştir. Dünyada yaşanan çatışmalar göz önünde bulundurulduğunda, alınan bu sonuçların küresel bir güvenlik krizinde kaybedileceği ve devletlerin taahhütlerini yerine getirmeyeceği ortadadır.

Türkiye'nin silahlanırken edindiği silahların nitelikleri dış politikası ile doğrudan etkilidir. Türkiye'nin özellikle Balistik Füzelere ilişkin silahsızlanma çalışmalarına katılımı ve bu antlaşmalara uyumlu davranması barışçıl dış politikasının bir ürünüdür. Önümüzdeki dönemde uzun menzilli füzeler edinilmesi Türkiye'nin dış politikasında ilkesel değişikliklerin gerçekleştiğinin bir göstergesi olacağı tespit edilmiştir.

Türkiye, BM tarafından gerçekleştirilen silahsızlanma çalışmalarına güvenlik odaklı yaklaşmıştır. Güvenliğine olumsuz yönde etki edebilecek çalışmalara katılmamış ya da çekincelerini belirterek kendini bu olumsuzluklardan korumaya çalışmıştır. Uluslararası barışa katkıda bulunacağına inandığı çalışmalara destek sağlayarak uluslararası barışın tesisine katkı sağlamıştır. Kitle imha silahlarından uzak duran Türkiye, bu alanda gerçekleştirilen çalışmalara destek sağlamaktadır. Gücünü konvansiyonel öğelere dayandıran Türkiye, konvansiyonel çalışmalara destek sağlarken konvansiyonel gücüne etki edecek çalışmalara özel hükümler koydurarak kendini korumaya çalışmaktadır. Türkiye'nin yaşadığı güvenlik sorunlarının gelecekte de devam edeceği tespit edilerek önümüzdeki dönemde de silahsızlanma çalışmalarına güvenlik odaklı yaklaşımlar sergileyeceği sonucuna ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar – Raporlar

A Catalog of Treaties and Agreements, Congressional Research Service, July 15, 2013

Akad, Mehmet Tanju: **20. Yüzyıl Savaşları ve 21. Yüzyılın Başında Yakın Tarihin Savaşlarına Bakış**, Birinci Baskı, İstanbul, Kastaş Yayıncılık, 2011

Akad, Mehmet Tanju: **Modern Savaşın Temel Kavramları**, Kitap yayınevi, İstanbul, 2011

Atatürk'ün Milli Dış Politikası Cumhuriyet Dönemine Ait 100 Belge, Cilt 2, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981

Atatürk, Mustafa Kemal: (bugünkü dille yayına hazırlayan: Zeynep KORKMAZ), **Kemal Atatürk Nutuk 1919-1927**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2012

Akbulut, Saffet; Ertekin, Süleyman: **Silahsızlanma ve Türkiye**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995

Alsan, Zeki Mesud: **Silahsızlanma Problemi**, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara, 1953

Arı, Tayyar: **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İkinci Baskı, Bursa, Mkm yayıncılık, 2010

Aydın, Mustafa: **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Birinci Baskı, 2012

Aydın, Mustafa; Eker, Fulya: **Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı**, Birinci Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013

Barrett, John Q.: “The Path from the 1907 Hague Conference to Nuremberg and”, **The International Humanitarian Law Dialog book**

<http://www.stjohns.edu/sites/default/files/documents/law/john-q-barrett/the-path-from-1907-hague-conference.pdf> Erişim tarihi: 19.02.2014

Berber, Engin: **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-2012**, Barış Kitap, Ankara, 2012

Burrows, Gideon: **Silah Ticareti Kılavuzu**, Metis Yayınları, İstanbul, 2002

Chaliand, Gerard: **Yeni Savaş Sanatı**, Birinci Baskı, İstanbul, 2010

Castillo v.d. , Jasen: **Military Expenditures and Economic Growth**, Birinci Baskı, Arlington, RAND, 2001

Criss, Nur Bilge: “Türkiye- NATO İttifakının Tarihsel Boyutu”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 9, Sayı 34 yaz, 2012

Carus, W. Seth: **Defining Weapons of Mass Destruction**, National Defense University Press Washington, D.C., January, 2012

Colby, Elbridge A.; Michael S. Gerson, **Strategic Stability: Contending Interpretations**, Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, 2013

Centre for Disarmament Affairs, **The United Nations And Disarmament Yearbook 1995**, New York, 1996

Canada, Mines Action: **Banning Cluster Munitions: Government Policy and Practice**, Kanada, 2009

Çetiner, Aydın: **21. Yüzyılda Savaş Stratejileri**, Birinci Baskı, İstanbul, Selis Kitaplar, 2003

Çomak, Hasret: **Avrupa’da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye**, Birinci Baskı, İstanbul, Tasam Yayınları, 2005

Diehl, Paul F.: “Arms Races and Escalation”, **Journal Of Peace Resarch**, Cilt: 20, sayı: 3, 1983

Department Of Political And Security Council Affairs, **The United Nations And Disarmament 1970-1975**,New York,1975

Department Of Political And Security Council Affairs, **The United Nations And Disarmament 1945-1970**,New York, 1970

Erdurmaz, A. Serdar: **Soğuk Savaş Sonrası Silahlanma**, Birinci Baskı, Ankara, Berikan Yayınevi, 2010

Egeli, Sıtkı: **Füze Tehdidi ve NATO Füze Kalkanı Türkiye Açısından Bir Değerlendirme**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul,2012

Gönlübol, Mehmet: **Uluslararası Politika İlkeler-Kavramlar-Kurumlar**, İkinci Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası, 1979

Gönlübol, Mehmet: **Milletler Arası Siyasi Teşkilatlanma**, Üçüncü Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası, 1975

Gönlübol, Mehmet: **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Cilt Bir, Beşinci Baskı, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982

Gerson, Michael S.: **The Origins of Strategic Stability:The United States and the Threat of Surprise Attack** , Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, 2013

Gillis, Melissa: **Disarmament A Basic Guide**, United Nations, New York, 2012

Güvenç, Serhat: **NATO’da 60 Yıl Türkiye’nin Transatlantik Güvenliğine Katkıları**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013

Gencer, A. İhsan; Özer, Sabahattin: **Türk İnkılap Tarihi**, Birinci Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 2011

Gözlügül, Said Vakkas : “Birleşmiş Milletler Uluslararası Silah Ticareti Antlaşması”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2013, Cilt10,Sayı 23

Haskew, Micheal E.: **Artillery Compared and Constrasted**, Birinci Baskı, Çin, Amber Books,2009

International Atomic Energy Agency Information Circular, **The Texts Of The Agency's Agreements With The United Nations**

<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcircs/Others/infcirc11.pdf> Erişim tarihi:23.02.2014

International Atomic Energy Agency, **The Structure And Content Of Agreements Between The Agency And States Required In Connection With The Treaty On The Non-Proliferation Of Nuclear Weapons**, Avusturya, 1972

Karabulut, Bilal: **Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Boyutu**, Barış Kitap, Ankara, 2014

Karaosmanoglu, Ali: "The evolution of the national security culture and the military in Turkey", **Journal of International Affairs**, Fall 2000; 54, 1; ABI/INFORM Global

McMahon, Rober J.: **Soğuk Savaş**, Birinci Baskı, Ankara, Dost Kitapevi Yayınları, 2003,

Özey, Ramazan: **Küresel Silahlanma Dünya'nın Silah Depoları**, Aktif Yayınevi, İstanbul, 2007

Paker, Evren Balta: **Küresel Güvenlik Kompleksi**, Birinci Baskı, İstanbul, İletişim Yayıncılık

Pazarcı, Hüseyin: **Uluslararası Hukuk**, Turhan kitapevi, Ankara, 2013, 12. Baskı

Russell, Richard L.: **The Next Arms Race**

<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=1113>, Erişim: 05.02.2014

Rohrer, Justin: "Arms Control in Dynamic Situations: A Study of the Washington Treaty System", **The Orator**, Volume 5, 2010

<http://students.washington.edu/nupsa/Docs/Volume5/Rohrer.pdf> Erişim Tarihi: 20.02.2014

Sander, Oral: **Siyasi Tarih**, 21. Baskı, Cilt 2, İmge Kitapevi, Ankara, 2013

Schmidt , Fritz W.: “The Zangger Committee:Its History and Future Role” , **The Nonproliferation Review**, Fall 1994

Solis, Gary D.: **The Law of Armed Conflict**, Cambridge University Press, 2010

Sönmezoğlu, Faruk: **Uluslararası Politika ve Dış Politika Anlayışı**, Üçüncü Baskı, İstanbul, Filiz Kitapevi, 2000

Tanaka, Nobuaki: **The United Nations Conference to Review Progress made in the Implementation of the Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects**, New York, 26 June-7 July 2006

Uçaryol, Rıfat: **Siyasi Tarih**, 9. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2013

Yalçinkaya , Haldun: **Savaş**, İmge Kitapevi, Ankara, 2008

Yenerer, Vedat: **Ateş Ortasında Bir Savaş Muhabiri Anlatıyor**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2001

Woolf, Amy F.; Kerr, Paul K.; Nikitin, Mary Beth D.: **Arms Control and Nonproliferation**, Congressional Research Service, July 15, 2013

Basılmamış Tezler

Alper, Gamze: **Dünya’daki Silahsızlanma Çalışmaları ve Türk Dış Politikasına Yansımaları (1964-1974)** , (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2011

Beyoğlu, Bülent E. : **Türk Savunma Sanayinin Yapısal Analizi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Savunma Yönetimi Ana Bilim Dalı, 2006

Cengiz, Recep: **NATO’ya Giriş Sürecinde Türk Amerikan İlişkileri ve Amerikan Askeri Yardımlarının Türk Silahlı Kuvvetlerine Etkisi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Ana Bilim Dalı, 2009

Caşın, Mesut Hakkı: **Çağdaş Dünyada Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, 1993

Özgür, Salih: **Soğuk Savaş ve Sonrası Dönemde Kitle İmha Silahları ve Silahsızlanma Çabaları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2006

Reshetnikova, Valentina : **1960'lardan Bu Yana Nükleer Silahsızlanma Alanında Yaşanan Gelişmeler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2008

Türk Mevzuatına Ait Belgeler

Nükleer Denemelerin Kapsamlı Yasaklanması Antlaşması
http://www.msb.gov.tr/asad/AskeriMevzuat/Uluslararası_Antlasmalar/Silahli_Catisma_Hukuku/SCH19.html Erişim Tarihi: 25.02.2014

Kara Harbinin Kanunları Ve Adetleri Hakkında Sözleşme
http://www.msb.gov.tr/asad/AskeriMevzuat/Uluslararası_Antlasmalar/Silahli_Catisma_Hukuku/SCH9.html Erişim Tarihi: 27.02.2014

Bakteriyolojik (Biyolojik) Ve Zehirleyici Silahların Geliştirilmesi, Yapımı Ve Stoklanması'nın yasaklanması Ve Bunların İmhasına ilişkin Sözleşme
http://www.msb.gov.tr/asad/AskeriMevzuat/Uluslararası_Antlasmalar/Silahli_Catisma_Hukuku/SCH14.html Erişim: 27.02.2014

Kimyasal Silahların Geliştirilmesinin, Üretiminin, Stoklanması'nın ve Kullanımının Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun
http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc080/kanuntbmmc080/kanuntbmmc08004238.pdf Erişim Tarihi: 06.03.2014

Avrupa'da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Hakkında Antlaşma
http://www.msb.gov.tr/asad/AskeriMevzuat/Uluslararası_Antlasmalar/Silahli_Catisma_Hukuku/SCH12.html Erişim Tarihi: 16.03.2014

Aşırı Derecede Yaralayan Ve Ayırım Gözetmeyen Etkileri Bulunan Belirli Konvansiyonel Silahların Kullanımının Yasaklanması Veya Sınırlandırılması Sözleşmesi Ve Sözleşmede Yapılan Değişiklik İle Eki I., Tadil Edilmiş II. ve IV. Protokollerin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun
<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5250.html> Erişim Tarihi: 22.04.2014

Türkiye Cumhuriyeti Devleti İle Suriye Arap Cumhuriyeti Devleti Arasındaki Kara Sınırı Boyunca Yapılacak Mayın Temizleme Faaliyetleri ile İhale İşlemleri Hakkında Kanun Tasarısı
<http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0543.pdf> Erişim Tarihi: 23.04.2014

Harp araç ve gereçleri ile silâh, mühimmat ve patlayıcı Madde üreten sanayi kuruluşlarının denetimi Hakkında kanun
<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5201.html> Erişim Tarihi: 24.04.2014

Kimyasal Silahların Geliştirilmesi, Üretimi, Stoklaması ve Kullanımının Yasaklanması Hakkında Kanun
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/12/20071219.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/12/20071219.htm> Erişim Tarihi: 25.05.2014

5201 sayılı kanun gereğince kontrole tâbi tutulacak harp araç ve gereçleri ile silah, mühimmat ve bunlara ait yedek parçalar, askerî patlayıcı maddeler, bunlara ait teknolojilere ilişkin liste
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140125.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140125.htm> Erişim Tarihi: 25.05.2014

Elektronik Kaynaklar

Ülkelerin Günümüzdeki Askeri Harcamaları
<http://blog.thomsonreuters.com/index.php/global-military-spending-dips-graphic-of-the-day/> Erişim Tarihi: 24.12.2013

1899-1097 La Haye Barış Görüşmeleri Tam Metni
http://archive.org/stream/hagueconventions00inteuoft/hagueconventions00inteuoft_djvu.txt Erişim Tarihi: 19.02.2014

United Nations Disarmament Commission
<http://www.un.org/disarmament/HomePage/DisarmamentCommission/UNDiscom.shtml> Erişim Tarihi: 16.03.2014

The Conference on Disarmament
[http://www.unog.ch/80256EE600585943/\(httpPages\)/BF18ABFEFE5D344DC1256F3100311CE9?OpenDocument](http://www.unog.ch/80256EE600585943/(httpPages)/BF18ABFEFE5D344DC1256F3100311CE9?OpenDocument) Erişim Tarihi: 16.03.2014

The United Nations Institute for Disarmament Research
<http://www.unidir.org/about/the-institute> Erişim Tarihi: 16.03.2014

United Nations Office For Disarmament Affairs (UNODA)
<http://www.un.org/disarmament/> Erişim Tarihi. 16.03.2014

Treaty On The Non-Proliferation Of Nuclear Weapons (NPT)
<http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPTtext.shtml> Erişim
 Tarihi:23.02.2014

International Atomic Energy Agency Information Circular, The Texts Of The Agency's
 Agreements With The United Nations
<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcircs/Others/infcirc11.pdf> Erişim
 tarihi:23.02.2014

UN Secretary-General, Secretary-General Welcomes Action Plan To Advance Three
 Pillars Of Nuclear Non-Proliferation Treaty Over Next Five Years
<http://www.un.org/News/Press/docs//2010/sgsm12925.doc.htm> Erişim
 Tarihi:23.02.2014

Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under
 Water
http://disarmament.un.org/treaties/t/test_ban Erişim Tarihi:24.02.2014

Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty
<http://disarmament.un.org/treaties/t/ctbt> Erişim Tarihi: 25.02.2014

Preparatory Commission for the Comprehensive Nuclear-Test-Ban Organization,
 Ending Nuclear Explosions
http://ctbto.org/fileadmin/user_upload/public_information/CTBT_Ending_Nuclear_Explosions_Sept_2013.pdf Erişim: 25.02.2014

Treaty for the Prohibition of Nuclear Weapons in Latin America and the Caribbean
<http://disarmament.un.org/treaties/t/tlatelolco> Erişim Tarihi:26.02.2014

South Pacific Nuclear Free Zone Treaty
<http://disarmament.un.org/treaties/t/rarotonga> Erişim Tarihi:26.02.2014

Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone
<http://disarmament.un.org/treaties/t/bangkok> Erişim Tarihi:26.02.2014

African Nuclear Weapon Free Zone Treaty (Treaty of Pelindaba)
<http://disarmament.un.org/treaties/t/pelindaba> Erişim Tarihi:26.02.2014

Treaty on a Nuclear-Weapon-Free Zone in Central Asia (CANWFZ)
<http://disarmament.un.org/treaties/t/canwfz> Erişim Tarihi:26.02.2014

Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies
http://disarmament.un.org/treaties/t/outer_space Erişim: 26.02.2014

Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil Thereof
http://disarmament.un.org/treaties/t/sea_bed Erişim: 26.02.2014

Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies
<http://disarmament.un.org/treaties/t/moon> Erişim: 26.02.2014

Resolution adopted by the General Assembly on 3 December 2012, 67/28.
 Establishment of a nuclear-weapon-free zone in the region of the Middle East
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/67/28 Erişim Tarihi:
 26.02.2014

Resolution adopted by the General Assembly on 3 December 2012, 67/35. Measures to uphold the authority of the 1925 Geneva Protocol
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/67/35 Erişim: 27.02.2014

The Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons
<http://www.opcw.org/about-opcw/> Erişim Tarihi: 07.03.2014

2th Regular Meeting Of The Subscribing States To The Hague Code Of Conduct Against Ballistic Missile Proliferation, Press Release By Hcoc Subscribing States
http://www.hcoc.at/documents/12th_Regular_Meeting_Press_Release.pdf Erişim Tarihi: 15.03.2014

Australia Group
<http://cns.miis.edu/inventory/pdfs/ag.pdf> Erişim Tarihi. 15.03.2014

The Missile Technology Control Regime
<http://www.mtcr.info/english/index.html> Erişim Tarihi: 15.04.2014

Treaty on Open Skies
<http://www.osce.org/library/14127> Erişim Tarihi: 15.03.2014

UN, Fifty-second session Item 71 (b) Of The Provisional Agenda
<http://www.un.org/depts/ddar/Firstcom/SGreport52/a52298.html> Erişim Tarihi:
 15.03.2014

Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects, UN Document A/CONF.192/15
<http://www.poa-iss.org/Poa/pohtml.aspx> Erişim Tarihi: 15.04.2014

UN, Small Arms Report of the Secretary-General, 2002

<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Arms%20S%202002%201053.pdf> Erişimi Tarihi: 15.03.2014

Towards an Arms Trade Treaty, Next steps for the UN Programme of Action

<http://controlarms.org/wordpress/wp-content/uploads/2011/02/Towards-an-ATT-Next-steps-for-the-UN-POA.pdf> Erişim Tarihi: 15.03.2014

UN, Sixtieth session Agenda items 46 and 120, 60/1. 2005 World Summit Outcome

http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Resources/Attach/Indicators/ares60_1_2005summit_eng.pdf Erişim Tarihi: 15.04.2014

UN, Small arms Report of the Secretary-General, 2008

<http://www.poa-iss.org/DocsUpcomingEvents/S-2008-258.pdf> Erişim Tarihi: 15.03.2014

The Arms Trade Treaty

<http://www.un.org/disarmament/ATT/> Erişim Tarihi: 15.03.2014

Uluslararası Silah Ticareti Anlaşması Kabul Edildi

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/04/130402_bm_silah_ticareti.shtml Erişim Tarihi: 15.03.2014

Second Review Conference of the States Parties to the Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on Their Destruction

<http://www.cartagenasummit.org/fileadmin/pdf/review-conference-2nd/2RC-FinalReport-17June2010.pdf> Erişim tarihi: 15.03.2014

Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction

http://disarmament.un.org/treaties/t/mine_ban Erişim tarihi: 15.03.2014

The International Campaign to Ban Landmines and Cluster Munition Coalition, Annual Report 2012

<http://www.stopclustermunitions.org/wp/wp-content/uploads/2013/10/icbl-cmc-annual-report-2012.pdf> Erişim Tarihi: 15.04.2014

UN, Study On All The Aspects Of Regional Disarmament Report Of the Secretary General, 1980

http://www.un.org/disarmament/disarmsec/Perspective/docs/A.35.416_eng.pdf Erişim Tarihi: 16.04.2014

The United Nations Regional Centre for Peace and Disarmament in Asia and the Pacific

<http://unrcpd.org> Erişim Tarihi: 15.04.2014

The United Nations Regional Centre for Peace
http://www.unlirec.org/qsomos_eng.aspx Erişim Tarihi: 15.03.2014

United Nations Regional Centre for Peace and Disarmament in Africa
<http://www.unrec.org> Erişim Tarihi: 15.03.2014

President Woodrow Wilson's Fourteen Points
http://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp Erişim Tarihi: 19.04.2014

Turkey: Ratification of Sea-Bed Treaty
http://disarmament.un.org/treaties/a/sea_bed/turkey/rat/london Erişim Tarihi:
 20.04.2014

Turkey: Ratification of Outer Space Treaty
http://disarmament.un.org/treaties/a/outer_space/turkey/rat/london Erişim Tarihi:
 20.04.2014

Turkey: Ratification of Chemical Weapons Convention
<http://disarmament.un.org/treaties/a/cwc/turkey/rat/un> Erişim Tarihi: 20.04.2014

Turkey: Accession to Antarctic Treaty
<http://disarmament.un.org/treaties/a/antarctic/turkey/acc/washington> Erişim Tarihi:
 20.04.2014

Turkey: Ratification of Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty
<http://disarmament.un.org/treaties/a/ctbt/turkey/rat/un> Erişim Tarihi: 20.04.2014

KİS ve İlgili Malzeme ve Teknolojiler ile Bunların Fırlatma Vasıtalarının Yayılmasının
 Önlenmesine Yönelik İhracat Kontrol Rejimleri
http://www.ihracatkontrol.org/web/index.php?option=com_content&task=view&id=5&Itemid=6 Erişim Tarihi: 20.04.2014

Silahların Kontrolü Ve Silahsızlanma
<http://www.mfa.gov.tr/silahlarin-kontrolu-ve-silahsizlanma.tr.mfa> Erişim Tarihi:
 21.04.2014

Regional Workshop on Universality of the Chemical Weapons Convention, 16-17
 April 2009; Istanbul, Turkey
[http://www.un.org/en/sc/1540/transparency-and-outreach/outreach-events/pdf/Information%20Note%20Istanbul%20CWC%20Workshop%20April%202009%20\(2009-10\).pdf](http://www.un.org/en/sc/1540/transparency-and-outreach/outreach-events/pdf/Information%20Note%20Istanbul%20CWC%20Workshop%20April%202009%20(2009-10).pdf) Erişim Tarihi: 21.04.2014

Barkın ŞİK, “ABD'yle ortak İran tatbikatı”, **Milliyet**, 02.04.2006
<http://www.milliyet.com.tr/2006/02/04/siyaset/asiy.html> Erişim Tarihi: 21.04.2014

Turkey: Ratification of Convention on Certain Conventional Weapons
<http://disarmament.un.org/treaties/a/ccwc/turkey/rat/un> Erişim Tarihi: 22.04.2014

Turkey: Ratification of Treaty on Open Skies

http://disarmament.un.org/treaties/a/open_skies/turkey/rat/ottawa Erişim Tarihi: 24.04.2014

Açık Semalar Gözlem Uçağı

<http://www.havelsan.com.tr/SisCoz/Projeler.aspx> Erişim Tarihi: 24.04.2014

UN Register of Conventional Arms, National Reports from Turkey

<http://www.un-register.org/HeavyWeapons/CountrySummaryReports.aspx?CoI=198>
Erişim Tarihi: 24.04.2014

Türkiye, BM Uluslararası Silah Ticareti Antlaşması'nı İmzaladı

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/23639423.asp> Erişim tarihi:23.04.2014

Turkey, National Report, On The Implementation Of The United Nations Programme Of Action To Prevent, Combat And Eradicate the Illicit Trade In Small Arms And Light Weapons In All Its Aspects

[http://www.poa-iss.org/CASACountryProfile/PoANationalReports/2005@198@2005-National-Report-Turkey\(en\).pdf](http://www.poa-iss.org/CASACountryProfile/PoANationalReports/2005@198@2005-National-Report-Turkey(en).pdf) Erişim Tarihi: 24.04.2014

Statement By Çağatay Erciyes Counsellor, Permanent Mission Of Turkey At The Un Biennial Meeting Of States To Consider The Implementation of The UN Programme Of Action On Small Arms And Light Weapons

New York, 12 July 2005

<http://www.un.int/turkey/stat9.html> Erişim Tarihi: 24.04.2014

Statement By Turkey, at the Thematic Debate on Nuclear Disarmament

68th Session Of The United Nations General Assembly First Committee 18 October 2013, New York

http://www.un.org/disarmament/special/meetings/firstcommittee/68/pdfs/TD_21-Oct_CL-1_Turkey.pdf Erişim Tarihi: 26.04.2014